

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Regionální a politická geografie

Luděk Fráně

**Voliči české krajní pravice po roce 1990 z
geografické perspektivy**

**Electorate of the Czech Extreme Right since
1990 in the Geographic Perspective**

Diplomová práce

Praha 2013

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Tomáš Kostecký, CSc.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 21. 8. 2013

Podpis

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucímu diplomové práce RNDr. Tomáši Kosteckému, CSc. za odborné vedení práce a cenné připomínky a rady při jejím zpracování.

Rovněž bych chtěl poděkovat své rodině, přítelkyni a přátelům za trpělivost a morální podporu při psaní této práce.

Obsah:

Obsah:.....	4
Seznam tabulek, obrázků a grafů	5
Seznam zkratk	6
Abstrakt	7
Abstract.....	8
Úvod	9
2. Krajiné pravice jako politický proud.....	14
2.1 Pozice krajiné pravice v politickém systému.....	14
2.2 Krajiné pravice strany a voličské zázemí.....	21
3. Krajiné pravice a geografie voleb	28
3.1 Prostorová diferenciac volební podpory české krajiné pravice.....	31
4. Vývoj české krajiné pravice po roce 1989	35
4.1 Vývoj české krajiné pravice mezi lety 1989 a 2010.....	36
4.2 Krajiné pravice a volby v letech 1989 a 2010.....	48
5. Regionálné diferenciac voličů krajiné pravice po roce 1990	56
5.1 Volebné mapy za jednotlivé volebné roky	56
5.2 Regionálné variabilita volební podpory krajiné pravice	65
5.3 Stabilita prostorových vzorců volební podpory krajiné pravice	70
6. Podmíněnosti regionálné variability volební podpory	81
6.1 Vysvětlující faktory	81
6.2 Regresní a korelační analýza.....	84
Závěr.....	97
Prameny a literatura:	101
Přílohy – seznam příloh.....	106

Seznam tabulek, obrázků a grafů

Seznam tabulek:

Tab. 1: Identifikované strany krajní pravice dle jejich volební podpory ve volbách v letech 1990 - 2010	55
Tab. 2: Regionální variabilita volební podpory krajní pravice v parlamentních volbách mezi lety 1990 - 2010 na úrovni okresů (variační koeficient).....	66
Tab. 3: Stabilita regionálních vzorců volební podpory krajní pravice v parlamentních volbách 1990 - 2010 (Pearsonův korelační koeficient).....	72
Tab. 4: Volby 1990 - 2010: umístění okresů v první desítce (nejvyšší podpora KP) a v poslední desítce (nejnižší podpora KP) v jednotlivých volbách.....	77
Tab. 5: Korelační analýza volební podpory krajní pravice a vysvětlujících proměnných ve volbách v letech 1990 - 1998	85
Tab. 6: Korelační analýza volební podpory krajní pravice a vysvětlujících proměnných ve volbách v letech 2002 - 2010	86
Tab. 7. : Regresní modely vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v letech 1990 a 1992.....	90
Tab. 8. : Regresní modely vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v letech 1996 a 1998.....	91
Tab. 9. : Regresní modely vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v letech 2002 a 2006.....	92
Tab. 10. : Regresní model vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v roce 2010	92

Seznam obrázků:

Obr. 1: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do ČNR v r. 1990	57
Obr. 2: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do ČNR v r. 1992	58
Obr. 3: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do PS PČR v r. 1996.....	59
Obr. 4: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do PS PČR v r. 1998.....	59
Obr. 5: Volební podpora krajní pravice (RMS, Republikáni, NDS) ve volbách do PS PČR v r. 2002.....	62
Obr. 6: Volební podpora krajní pravice (PaS, NS) ve volbách do PS PČR v r. 2006.....	63
Obr. 7: Volební podpora krajní pravice (DSSS, SPR-RSČ) ve volbách do PS PČR v r. 2010	64
Obr. 8: Shluková analýza volební podpory krajní pravice na úrovni okresů v letech 1990 - 2010.....	70
Obr. 9: Okresy se stabilně vysokou podporou krajní pravice (okresy v první „10“ nejvyšší podpory v jednotlivých volbách)	74
Obr. 10: Okresy se stabilně nízkou podporou krajní pravice (okresy v první „10“ nejnižší podpory v jednotlivých volbách)	76

Seznam grafů:

Graf 1: Základní charakteristiky jednotlivých shluků podle volební podpory krajní pravice ve volbách do ČNR / PS PČR v letech 1990 - 2010.....	78
--	----

Seznam zkratek

BaH – Blood and Honour
BHS – Bohemia Hammer Skinheads
BIS – Bezpečnostní informační služba
ČHNJ – České hnutí za národní jednotu
ČNR – Česká národní rada
ČSNS – Česká strana národně sociální
ČSSD – Česká strana sociálně demokratická
ČSÚ – Český statistický ústav
DS – Dělnická strana
DSSS – Dělnická strana sociální spravedlnosti
EP – Evropský parlament
KDU-ČSL – Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KP – krajní pravice
KSČM – Komunistická strana Čech a Moravy
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
MVČR – Ministerstvo vnitra České republiky
NA – Národní aliance
NDS – Národně demokratická strana
NF – Národní fronta
NK – Národní korporativismus
NO – Národní odpor
NS – Národní strana
NSB – Národně sociální blok
NSJ – Národní sjednocení
NSS – Nejvyšší správní soud
NV – Národní výbor
ODS – Občanská demokratická strana
OS DS – Ochranné sbory Dělnické strany
PA – Pravá alternativa
PaS – Právo a spravedlnost
PS PČR – Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky
RM – Republikánská mládež
RMS – Republikáni Miroslava Sládka
SLDB – Sčítání lidu, domů a bytů
SSO – Strana svobodných občanů
SPR-RSČ – Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa
SRNDJ – Strana republikánské a národně demokratické jednoty
VDS – Všelidová demokratická strana
VF – Vlastenecká fronta
VL – Vlastenecká liga
VRS – Vlastenecká republikánská strana

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá politologicko-geografickou analýzou české krajní pravice, jejích voličů a volební podpory v období po roce 1990. Práce si klade za cíl zhodnotit vývoj české krajní pravice v období 1990 až 2010 z hlediska jejího významu v českém politickém systému a především z pohledu regionální diferenciaci její volební podpory a odhalit možné podmiňující faktory, které voliče k podpoře tohoto politického proudu vedou. Snahou je odpovědět na otázku, zda existují významné regionální rozdíly v podpoře pravicově extremistických stran a pokud ano, zda jsou tyto rozdíly dlouhodobě stabilní. Právě sledování za delší časový horizont let 1990 až 2010 umožní specifikovat, jestli jsou oblasti s nadprůměrně vysokou podporou krajně pravicových stran stabilní, či zda je vysoká podpora těchto stran v průběhu sledovaného období regionálně proměnlivá a dochází k posunům například v důsledku společensko-ekonomických změn během doby transformace. Zkoumány jsou také faktory, které mohou regionální rozdíly ve volební podpoře krajní pravice vysvětlovat. Snahou je zde využít jak charakteristiky socio-demografické či ekonomické vyjadřující strukturu populace, tak i vlivy místního prostředí.

Analýzy jsou prováděny na agregátní úrovni a zohledněny jsou pouze veškeré parlamentní volby konané ve sledovaném období. Krajní pravice je posuzována primárně jako jeden celek, kdy jsou volební výsledky jednotlivých stran kumulovány. Tím práce umožňuje souhrnné hodnocení celého krajně pravicového proudu.

Klíčová slova :

extremismus, krajní pravice, regionální diferenciaci, volby, volební podpora

Abstract

This diploma thesis deals with the political-geographical analysis of the Czech extreme rights, its voters and electoral support in the period after 1990. The paper aims to evaluate the development of the Czech extreme rights in the period 1990-2010 in terms of its importance in the Czech political system, and especially from the perspective of regional differentiation of its electoral support, and to identify possible influencing factors that conduce the voters to support this political stream. The objective is to answer the question whether there are significant regional differences in the support of right-wing extremist parties and, if so, whether these differences are stable over time. Just monitoring of a longer period (1990-2010) will specify whether the regions with above-average support of far-right parties are stable, or whether the extraordinary support of these parties during the reported period varies regionally and some shifts occur for example, due to the social-economic changes in the transformation period. The thesis also examines the factors that could explain the regional differences in electoral support of the far rights. The aim here is to use the social-demographic and economic characteristics expressing the structure of the population as well as the influence of the local environment.

All analyses are conducted on an aggregate level and there are only all parliamentary elections (held in the period) taken into account. The far rights is treated primarily as a whole, the election results are cumulated together for all right-wing parties. Due to this, the paper provides a comprehensive assessment of the entire far-rights stream.

Keywords:

extremism, extreme rights, regional differentiation, elections, electoral support

Úvod

Krajní či extrémní pravice je velmi zajímavou, ale zároveň komplexní a částečně kontroverzní problematikou. Lidé mají s tímto fenoménem nejčastěji spojené skupiny agresivních jedinců se specifickým způsobem odívání, násilné demonstrace, střety v ulicích, kriminální činy proti příslušníkům národnostních menšin a podobně. Tento obraz je samozřejmě z části pravdivý, ovšem zcela nedostačující. To je dojisté míry způsobeno tím, jak je nám krajní pravice nebo pravicový extremismus prezentována v médiích, kde se dozvídáme právě hlavně o negativních projevech krajní pravice, nikoliv o podstatě tohoto jevu. Velký prostor lze v tomto ohledu spatřovat ve vědecké sféře. Na problematiku krajní pravice lze nahlížet mnoha způsoby, věnují se jí například politologové, sociologové nebo historici. Je také studována oborem bezpečnostních studií. Každá z těchto vědních disciplin zkoumá určitý aspekt problematiky a každá ji vidí trochu jinak.

Pro účely této práce, v níž je problematika zkoumána geografii voleb, je zásadní vymezit krajní pravici v celé její podstatě. V nejširším pojetí je totiž krajní či extrémní pravice jedním z proudů politického myšlení. Stejně jako se hovoří o liberalismu, konzervatismu nebo socialismu, tak i pravicový extremismus představuje jeden (nebo spíše soubor několika) z politických konceptů uspořádání a spravování společnosti. Nositeli všech politických ideologických myšlenek a směrů jsou lidé. Jednak představitelé, to znamená aktivisté a vůdčí osobnosti, které se aktivně účastní politických procesů a organizují se v politických stranách nebo hnutích. Na druhé straně jsou stoupenci daného směru – lidé, kteří se s tímto myšlením ztotožňují a vyjadřují mu podporu. V demokratickém systému se tato podpora nejčastěji vyjadřuje ve volbách odevzdáním hlasu preferované straně. Volební právo je jedním ze základních práv každého občana a voliči tímto krokem v podstatě delegují zástupce jimi zvolené strany, aby za ně rozhodovali. Postavení a význam každé strany je v demokratickém zřízení odvozeno právě od vůle voličů.

V souvislosti s krajní či extrémní pravici se často hovoří o nutnosti strany tohoto proudu zakázat nebo je alespoň výrazně kontrolovat. Při chápání krajní pravice jako antidemokratického antisystémového prvku vystupujícího proti stávajícímu systému a některým skupinám obyvatel a jejím spojení s především negativními vnějšími projevy je otázka omezování stran krajní pravice opodstatněná. Myšlení je však svobodnou výsadou každého jedince, proto pokud chápeme krajní pravici jako jednu

z ideologických tradic, otázka zákazu tohoto proudu je diskutabilní. Asi vždy se najdou jedinci, kteří budou zastávat názory odlišné od hlavního proudu a krajní pravice je jednou z alternativ. Politická strana zakázána být může, ale ideologická tradice většinou přetrvává. Pokud není určitá část politického spektra zaplněna, voličům se zpravidla vždy nabídne alternativní možnost v podobě jiné strany.

I v Česku došlo od pádu komunistického režimu k etablování krajně pravicového proudu. Objevilo se několik politických stran, kdy nejvýznamnější bylo Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), které se pod vedením Miroslava Sládka dostalo v 90. letech i do parlamentu. Od té doby sice žádná strana nedosáhla takového významu a je pravdou, že v současné době je krajní pravice často označována za marginální proud, ale i tak se téměř vždy najde skupina obyvatel, která dá těmto stranám ve volbách svůj hlas.

Tato diplomová práce se snaží o geografickou analýzu české krajní pravice právě z pohledu jejich voličů a volební podpory. Samozřejmě že budou analyzovány i jednotlivé strany a hnutí krajní pravice, jejich program a další body, ale primárně bude výzkumný zájem zaměřen na volební podporu krajní pravice. Právě voliči tento proud buď legitimizují nebo marginalizují. Z toho vyplývá, že studium voličstva krajní pravice by mohlo přispět k poznání příčin jejího úspěchu či neúspěchu. Takového voliče však často bývá obtížné rozpoznat. Jen málokdo veřejně prohlásí, že zastává názory pravicového extremismu (kromě účastníků demonstrací). Tato práce se snaží prostřednictvím geografické analýzy nalézt odpovědi na tři základní otázky: kde se nachází voliči krajní pravice; kdo jsou voliči krajní pravice, tedy jak se tito voliči liší od voličů jiných stran; proč lidé krajní pravici volí, v čem je tento proud oslovuje.

Cílem této práce je zhodnotit vývoj a postavení současných krajně pravicových stran v politickém systému ČR za období let 1990 – 2010 s hlavním důrazem na regionální rozdíly její volební podpory a na podmíněnosti tohoto regionálního rozložení. Dílčími cíli práce je jednak zachycení regionální diferenciací volební podpory stran krajní pravice pomocí hodnocení vývoje volebních výsledků za jednotlivé volby sledovaného období, dále zkoumání regionální stability volební podpory krajně pravicových stran za celé sledované období, jedním z cílů je také hledání podmiňujících faktorů, které mohou vysvětlovat volební podporu, to znamená, že jsou zkoumány souvislosti mezi sociálně-ekonomicko-demografickým profilem jednotlivých regionů a podporou krajní pravice.

Snahou je nalézt odpovědi na otázky, zda se podpora stran krajní pravice liší regionálně a zda lze nalézt oblasti se stabilně vyšší podporou těchto stran nebo jestli dochází v průběhu doby k posunům oblastí s nadprůměrnou volební podporou. Jde tedy o pokus o nalezení určitých oblastí nebo „buněk“ výrazné a stabilní podpory krajní pravice. Další řešenou otázkou je to, zda a do jaké míry ovlivňuje volební podporu krajní pravice regionální kontext, tzn. zda charakteristiky regionů přispívají k tvorbě politických orientací příznivých pro krajní pravici.

O voličích krajní pravice se často hovoří jako o protestních voličích, kteří podporou extremistické politické strany vyjadřují nespokojenost se svou situací nebo se současným stavem politiky. Nicméně tvorba politických orientací a rozhodování volit krajní pravici je dle mého názoru multikauzálním procesem, takže roli může hrát velké množství faktorů, přičemž mezi důležité faktory může patřit i regionální kontext. Jako východiska pro svou práci jsem proto stanovil následující pracovní hypotézy: volební podpora stran krajní pravice je v Česku regionálně diferenciovaná, tzn., že lze nalézt oblasti s vyšší a dlouhodobě stabilní podporou krajní pravice; podpora krajní pravice je vyšší v oblastech se špatnou ekonomickou situací a s vysokou koncentrací negativních sociálních jevů.

Předkládaná práce má interdisciplinární charakter. Využívány jsou především metody geografie voleb, ale též přístupy politologické a sociologické. Pomocí map s volební podporou jsou znázorněny výsledky voleb u stran krajní pravice na okresní úrovni. Volební mapy jsou vytvořeny pro všechny parlamentní volby po roce 1990. Konkrétně jde o volby do České národní rady v letech 1990 a 1992 a o volby do poslanecké sněmovny v letech 1996, 1998, 2002, 2006 a 2010. Takto dlouhá časová řada byla zvolena se záměrem hodnotit celkový vývoj a především stabilitu volební podpory pro krajní pravici za celé období, kdy se po pádu komunistického režimu krajní pravice v podstatě začala nově formovat. Pro hodnocení územních souvislostí mezi jednotlivými charakteristikami a volebním výsledkem jsou využity metody regresní a korelační analýzy. Převážná většina analýz prováděných v této práci je realizována na agregátní úrovni, neboť anonymita voleb neumožňuje zkoumat voliče krajní pravice jako jedince. V menší míře jsou v práci využívány i přístupy sociologické.

Specifické pro tuto práci je hodnocení krajní pravice jako celku. Zatímco většina prací podobného typu většinou analyzuje jednu vybranou stranu, předkládaná práce pracuje se souborem všech politických stran, které byly klasifikovány jako krajně pravicové a které se za sledované období účastnily parlamentních voleb. Důvodů pro

tento postup je více, především snaha hodnotit krajní pravici jako jeden celek představující ucelený politický směr. Dalšími důvody jsou relativně nízké procento obvykle získávaných hlasů u jednotlivých stran krajní pravice a snaha o získání dostatečně signifikantních výsledků odhalujících skutečnou podstatu zkoumaného jevu. Soubor stran krajní pravice není vytvořen na základě primárního výzkumu, ale na základě již existujících klasifikací a typologií krajně pravicových stran. Při odvozování souboru krajně pravicových stran jsou využívány především poznatky politologie.

Předkládaná práce vychází především z česky psaných zdrojů, neboť výzkumem české krajní pravice se zabývají hlavně čeští autoři. Jelikož obnovená tradice české krajní pravice není tak dlouhá jako v jiných zemích, budou při analýzách využívány i cizojazyčné zdroje. Nejvíce odkazováno bude na výzkumy krajní pravice v sousedních zemích Rakousku a Německu a také na francouzskou Národní frontu, ke které měla v 90. letech velmi blízko např. SPR-RSČ (Mareš 2000b).

Úvodní část práce (kapitola 2) je zaměřena na uvedení do komplexní problematiky krajní pravice. Diskutovány jsou teoretické aspekty pravicového extremismu, je uvedena základní terminologie i problémy při užívání různých pojmů, dále různé definice krajní pravice, zařazení tohoto proudu do politického spektra. Rozvedeny jsou též příčiny vzniku krajně pravicových stran a hlavní programová východiska a typické znaky krajní pravice. Tato část je důležitá jak pro následné stanovení souboru stran krajní pravice, které budou zahrnuty do analýz, tak také pro samotné zjišťování územních souvislostí mezi charakterem regionů a volební podporou krajní pravice.

V další části (kapitola 3) jsou diskutovány možnosti a obtíže zapojení geografie voleb do studia problematiky krajní pravice. Jelikož se v případě pravicového extremismu jedná o velice komplexní problematiku, její studium má také mnoho úskalí. Rovněž tato omezení budou naplní této části.

Následující části se jsou již věnovány samotným analýzám. Kapitola 4 představuje ve své první části historii krajní pravice v Česku od roku 1989 do současnosti. Je popsán vývoj nejdůležitějších etap při formování tohoto politického proudu a identifikovány nejdůležitější politické strany a další subjekty krajně pravicového spektra. Náplní druhé části této kapitoly je vytvoření souboru politických stran, které budou dále analyzovány. Tento soubor do jisté míry odpovídá celému systému politických stran, které vstupovaly za sledované období do parlamentních

voleb. Identifikace souboru zkoumaných stran je provedena na základě jejich programových východisek a především použitím již vytvořených klasifikací.

Další část práce (kapitola 5) se věnuje podrobné analýze regionální diferenciaci a stability volební podpory krajní pravice. Obsahuje popis a interpretaci map s volebními výsledky za jednotlivé volby od roku 1990 do roku 2010. K určení variability a stability volební podpory jsou použity také vybrané statistické ukazatele.

V závěrečné části je pozornost zaměřena na zjišťování územních souvislostí mezi základními charakteristikami populace žijící v regionu a regionů samotných na jedné straně a výši volební podpory pro krajní pravici na straně druhé. Za tímto účelem byl na základě programových východisek krajně pravicových politických stran a na základě představ o charakteru voličů krajní pravice sestaven soubor charakteristik, které by mohly mít vliv na její volební podporu. K tomuto hodnocení je provedena regresní a korelační analýza volebních výsledků. Výsledkem tohoto hledání souvislostí mezi typickými charakteristikami voličů krajní pravice a výsledky voleb v regionech by mělo být případné odvození „typického“ regionu volební podpory krajně pravicových stran. Při výběru charakteristik bude kladen důraz na to, aby bylo možné zjistit, zda má specifické prostředí regionu vliv na utváření politických orientací místních občanů.

Závěrem bych chtěl zdůraznit, že předkládaná práce není ani obhajobou a šířením myšlenek pravicového extremismu ani studií určenou pro bezpečnostní složky k boji proti pravicovému extremismu. Hlavní motivací pro výběr tématu byl můj vědecký zájem o problematiku krajní pravice, která je sice problematickým prvkem českého politického systému, ale která může být v případě její vysoké podpory ve volbách zároveň chápána do určité míry jako jistý „alarm“ pro společnost i politické představitele. Při vysoké podpoře krajní pravice by si společnost měla uvědomit, že něco zřejmě není v pořádku a že je potřeba něco řešit. Předkládaná práce se snaží pouze přispět k diskusi na téma krajní pravice a česká společnost. Při psaní práce se budu snažit uplatnit i osobní zkušenosti s daným tématem, které jsem získal díky absolvování předmětu „Česká radikální a antisystémová pravice v evropském kontextu“ u prof. Jana Rataje na Vysoké škole ekonomické, v rámci něhož jsem navštívil i přednášky dvou významných představitelů současné krajní pravice Filipa Vávry a Petra Kalinovského a dále díky svému zapojení do předvolebních výzkumů realizovaných před volbami v roce 2010.

2. Krajiné pravice jako politický proud

Po roce 1989, kdy došlo k obnově politické plurality a lidé získaly opět možnost fakticky ovlivňovat politické uspořádání prostřednictvím voleb, se objevily různé politické proudy postupně zaplňující celé politické spektrum. Jeden z nich představovala skupina subjektů souhrnně označovaných jako krajní pravice či pravicový extremismus. A jak se velmi brzy ukázalo, tento proud, který se obecně stavěl proti nově konstituovanému politickému zřízení, proti tehdejší politické reprezentaci nebo proti cizincům a různým zahraničním vlivům, začal být úspěšný a již v roce 1992 získal díky SPR-RSČ zastoupení v parlamentu. Podobný úspěch strana zopakovala i v dalších volbách a i když od roku 1998 až do současnosti žádný jiný krajně pravicový subjekt takový úspěch nezaznamenal, tento politický proud zůstal zachován a tvoří součást českého politického systému.

Zároveň začal tento fenomén stále více přitahovat pozornost vědecké obce. Studiu pravicového extremismu se věnuje řada vědců z různých oborů. Z politologů, kteří se věnují problematice pravicového extremismu, lze jmenovat např. Miroslava Mareše, Petra Fialu nebo Jana Rataje. Bezpečnostním a právním aspektům extremismu se zase věnuje např. Michal Mazel. Z pohledu sociologie se extremismem zabývá např. Ivan Gabal. Rozšíření této problematiky ve vědecké sféře potvrzuje i obsáhlý seznam mladších vědců, kteří se jí věnují.

Tato práce se však problematice krajní pravice a extremismu věnuje především z pohledu její volební podpory, jejích voličů a rozložení těchto jevů v prostoru. I když se geografickými aspekty krajní pravice zabývali či zabývají např. politický geograf Tomáš Kostecký či sociologové Martin Kreidl a Klára Vlachová, obecně nedostává tato problematika v geografii tak velký prostor. V následující části se proto budeme věnovat teoreticko-metodologickým aspektům problematiky krajní pravice, jejichž pochopení je nutné pro následné geografické analýzy.

2.1 Pozice krajní pravice v politickém systému

Na úvod je nutné si pojmově vymezit hlavní kategorii, kterou se tato práce zabývá. Ta se totiž vyznačuje značnou terminologickou mnohostí až nepřehledností. Pojem krajní pravice představuje pouze jednu z alternativ, jak vyjádřit námi zkoumaný jev. Můžeme se setkat s dalšími pojmy, jako např.: extrémní pravice, ultrapravice,

radikální pravice, národně-populistická pravice, antisystémová pravice, (politický) extremismus, pravicový extremismus nebo radikalismus¹.

I když velmi zjednodušeně vyjadřují všechny tyto pojmy umístění daného subjektu na pravém konci pravo-levého politického spektra, jsou mezi nimi rozdíly, které je nutné alespoň stručně vysvětlit.

Velmi často je jako souhrnný termín užíván pojem (pravicový) extremismus, který je však velmi zavádějící. Především v médiích je tento pojem užíván dosti volně a lze si pod ním představit v podstatě cokoliv. Často také označení za extremistu může sloužit k diskvalifikaci politických oponentů. Problematické může být i to, že je pojem extremismus většinou vnímán nikoliv deskriptivně, nýbrž normativně jako určité negativní hodnocení (Fiala 1998). I z hlediska politické vědy je pojem politický extremismus problematický. Jako nahrazení pojmu extremismus se někdy používá označení extrémní pravice.

Částečně odlišný význam oproti extremismu má pojem radikalismus. I když se především v médiích oba pojmy používají synonymně, právě na těchto dvou termínech řada autorů ukazuje diferenciaci mezi jednotlivými subjekty podle míry jejich vyhraněnosti vůči systému. Zjednodušeně lze říci, že radikalismus označuje politické postoje, jež nevedou k odstranění demokratického politického systému a „pohybují se v rámci jeho ústavního vymezení, i když třeba již na hraně“ (Fiala 1998, s. 11). Extremismus je pak obecně chápán jako jakákoliv ideologie, postoj nebo aktivita, která vystupuje proti stávajícímu demokratickému právnímu státu a usiluje o jeho odstranění či modifikaci. U výsledné alternativy se očekává, že bude nedemokratická, diktátorská a bude porušovat lidská práva (Charvát 2007)². Ve skutečnosti je však hranice mezi radikalismem a extremismem velice neurčitá.

Jestliže v sociálních vědách je pojem extremismus diskutabilní, v bezpečnostní sféře se užívá zcela běžně. Ministerstvo vnitra (MVČR) užívá tuto definici: „Pojmem extremismus jsou označovány vyhraněné ideologické postoje, které vybočují z ústavních, zákonných norem, vyznačují se prvky netolerance, a útočí proti základním demokratickým ústavním principům... Extremistické postoje jsou způsobilé přejít v aktivity, které působí, ať již přímo nebo v dlouhodobém důsledku, destruktivně na

¹ V angličtině se nejčastěji užívá pojem *right-wing extremism*, v němčině *Rechtsextremismus*, ve francouzštině *extreme droite*.

² Extremismus může být opravdu velmi vágní a subjektivní kategorií. Vždyť např. demokratické myšlenky byly v dřívějších dobách také považovány za revoluční, popř. vůči stávajícímu zřízení extremistické.

stávající demokratický politicko - ekonomický systém, tj. snaží se nahradit demokratický systém systémem nedemokratickým...“ (MVČR – Co je extremismus).

Naopak pojem krajní pravice slouží především k identifikaci podobných stranicko-politických subjektů a naznačuje jejich pozici na okraji pravo-levého politického prostoru. Užití slova „krajní“ navíc nepůsobí tak normativně jako pojem extrémní. Na základě primárního charakteru těchto stran jako subjektů vystupujících proti stávajícímu systému se užívá také označení antisystémová pravice. Dalším synonymem je pojem ultrapravice. Pod tato označení se obecně „schovají“ jak uskupení extremistická, tak radikální. Vzhledem k obecnému a spíše popisnému charakteru těchto pojmů budou v této práci užívány především termíny krajní, popř. extrémní či antisystémová pravice.

Jednotnou definici krajní pravice je velice obtížné nalézt. V této práci k tomu využijeme přístup německých politologů Lepszyho a Veena, kteří se snažili nalézt společné rysy extrémně pravicových stran. Krajní či extremistickou pravici definovali na základě toho, že jejich politika a ideologie obsahuje odmítnutí podstatných principů a pravidel demokratického státu, a to: fundamentální rovnosti všech lidí; lidských a přirozených práv; nepoužití násilí při dosahování cílů; opozičních a menšinových práv; pluralismu politických stran. Zároveň takové strany vykazují výrazné prvky rasismu, vyhroceného nacionalismu a jsou budovány na vůdcovském principu (Danics 2002, s. 15).

Již zde diskutovaná pojmová různorodost a obtíže při hledání jednotné definice naznačily, že krajní pravice není homogenním seskupením různých subjektů, které by bylo možné jednoznačně identifikovat. Krajní pravice je velice různorodá a tuto heterogenitu lze spatřit minimálně v těchto aspektech:

- Různá organizační forma subjektů
- Různá míra „pravicovosti“ a pozice v politickém spektru
- Různý ideologický základ

Tyto aspekty je vhodné alespoň stručně zhodnotit, neboť jsou důležité i z hlediska zaměření této práce. Základním předpokladem pro zkoumání fenoménu krajní pravice je přesné a vědecky zdůvodněné vymezení politických stran a subjektů, které lze za krajně pravicové považovat.

Krajní pravice je charakteristická tím, že se organizační typy v jejím rámci mohou značně lišit, takže se pod označení krajní pravice dostanou etablované politické strany, mimoparlamentní strany, občanská sdružení, nadace, think-tanky, neformální sdružení i teroristické organizace (Charvát 2007). Navíc, jak podotýká Mareš (2003), tyto organizační formy se navzájem překrývají a doplňují a jednotlivé subjekty ani samy sebe až na výjimky jako extremistické neklasifikují, tudíž jakákoliv klasifikace je velice obtížná (podrobný přehled krajně pravicových subjektů uvádějí např. Mareš 2003 či Mazel 1998, pravidelně tuto problematiku monitorují také výroční zprávy o problematice extremismu vydávané MVČR). Dle legality se pak jedná o registrované organizace, neregistrovaná uskupení i nelegální či zakázané subjekty. K tomu je nutné dále přičíst příslušníky hnutí skinheads, skinheadské či neonacistické hudební skupiny a další formace a subkultury. Charakteristickým znakem je také značná fluktuace a proměnlivost aktérů v rámci krajně pravicového spektra, kdy jednotlivé subjekty mohou rychle vznikat, zanikat, nahrazovat jiné, měnit organizační formu apod.³ Tato nestálost je dalším faktorem způsobujícím značnou heterogenitu krajní pravice.

Od organizační formy se poté odvíjí také typ politické aktivity daného subjektu. Spektrum těchto aktivit je široké a může se pohybovat od pořádání různých setkání, diskusí, demonstrací, pochodů, koncertů neonacistických kapel, přes publikování ve vlastních periodikách či na neonacistické scéně vydávání vlastních časopisů, tzv. zinů, až po předvolební kampaně politických stran. Časté jsou také násilné akce a střety s protivníky. Většina těchto akcí má dva základní cíle, jednak utužování pocitu sounáležitosti a výlučnosti skupiny a dále medializaci svých aktivit a šíření extremistických myšlenek na veřejnosti. Snahou tedy může být rozšíření okruhu sympatizantů a u politických stran potenciálních voličů.

Již samotná skutečnost, že pojem krajní pravice sdružuje jak radikální, tak extremistické subjekty a proudy, naznačuje další obtíž při studiu této problematiky, a to otázku míry jejich pravicovosti. Jedna z možných definic krajní pravice říká, že tento termín se používá jako souhrnné označení skupin sahajících od ultrakonzervativního nacionalismu přes pravicový populismus až k neofašismu a neonacismu (Charvát 2007). I když jsme celý tento proud definovali jako pravý okraj na pravo-levé politické ose, je i toto označení nejednoznačné. Politický prostor představuje kontinuum a stejně jako není

³ Jednotlivé subjekty krajní pravice i vývoj jsou podrobněji popsány v kapitole o historii české krajní pravice.

možné přesně stanovit hranici mezi levicí a pravíci, tak nelze ani určit, kde začíná krajní pravice. Dokonce bývá často argumentováno tak, že se krajní pravice v mnohých aspektech neopírá o pravicové hodnoty. Lipset např. označil fašismus za typické „hnutí středních tříd, tedy soukromých podnikatelů a drobných řemeslníků (Lipset 1960, cit. v Kreidl, Vlachová 1999, s. 336). Obdobně je na tom i česká krajní pravice. I když se SPR-RSČ sama definuje jako pravicová strana, její programové dokumenty tomu neodpovídají (Mazel 1998). I některé empirické výzkumy ukázaly, že u českých „pravicových“ extremistů převládají z hlediska sociálně-ekonomických hodnot spíše středové až levicové tendence (Kreidl, Vlachová 1999). Tito autoři ve svých výzkumech ukázali, že i voličská základna republikánů je spíše levicová než pravicová (Kreidl, Vlachová 1999)⁴. V této práci nemusí být problematika zařazení krajní pravice v politickém prostoru hlouběji řešena, je však nutné brát tento aspekt v úvahu při určování, zda je konkrétní politická strana krajně pravicová či nikoliv.

Jednotlivé proudy a subjekty krajní pravice se dále navzájem liší svým ideologickým základem. Velmi zjednodušeně lze říci, že základními ideologickými směry jsou pro současnou krajní pravici nacionalismus, (neo-)fašismus a (neo-)nacismus. Také ideologický základ spolurozhoduje o míře pravicovosti subjektů a o tom, zda je do spektra krajní pravice zařadit či nikoliv. Zatímco u fašistických a nacistických organizací příliš velké problémy se zařazením nebývají, nacionalismus činí v tomto ohledu problémy větší. Vedle toho, že existují různé druhy nacionalismu, tkví problém především v tom, že, jak uvádí Heywood (2004), nacionalismus je ideologií průřezovou, jdoucí napříč celým politickým spektrem – k nacionalismu tíhli jak liberálové, tak konzervativci, socialisté nebo fašisti. „Nacionalistická“ témata často ve svých programech zmiňují i etablované demokratické strany, takže je opět obtížné určit příslušnou hranici. Do projevů nacionalismu jsou často zahrnovány postoje hlásající obranu národních zájmů, patriotismus, ochranu národní identity apod., i když se jedná stále o demokratické principy⁵. Obecně se nacionalismus nejvíce spojuje s konzervatismem. Je proto nutné odlišovat konzervativní / ultrakonzervativní hnutí, kterých je v českém prostředí celá řada od proudů vyloženě nacionalisticky

⁴ Německý politolog Backes řeší problematiku umístění krajní pravice v politickém spektru tak, že namísto vodorovné pravo-levé osy užívá tvar podkovy, kde se krajní levice a krajní pravice na koncích navzájem přibližují, čímž naznačuje prolínání obou typů extremismu.

⁵ V současnosti se obdobné koncepty oběhují u politických subjektů velmi často např. v reakci na prohlubující se proces evropské integrace. To však ještě není důvod k zařazení daných subjektů do spektra krajní pravice.

orientovaných⁶. I v tomto aspektu je třeba postupovat opatrně při zařazování subjektů do spektra krajní pravice. Vedle ideologicky nějakým způsobem ukotvených subjektů se objevují také různá uskupení opírající se především o populismus a hlásající zjednodušenou formou společensky palčivá témata.

Dle výše diskutovaných hledisek je možné českou krajní pravici členit na několik proudů. Charvát (2007) např. využívá následující členění:

- Populisticko-nacionalistická pravice – jedná se o strany, které akcentují agresivní nacionalismus, v jejich rétorice se objevují prvky rasismu, ale verbálně neustále dodržují demokratický rámec; hlavní body programu těchto stran se blíží programům neofašistů a neonacistů, rozdíl spočívá především v tom, že tyto strany mají největší snahu etablovat se na politické scéně a ucházet se o přízeň voličů ve volbách; z tohoto důvodu používají umírněnější rétoriku a snaží se získat zájem médií i veřejnosti jako potenciálních voličů; jádro nacionálního populismu zpravidla tvoří odpor vůči imigraci, antikomunismus a požadavek na kulturní a ekonomickou soběstačnost; za představitele tohoto proudu lze označit Národní stranu (NS) a do určité míry také SPR-RSČ⁷.
- Neofašistický směr – pro tento směr je typické prosazování nacionalismu, antikomunismu, kulturního rasismu, korporativismu, dále také lpění na konzervativních hodnotách a popřípadě bojovný katolický fundamentalismus; i u těchto skupin je patrná snaha o politické etablování; mezi představitele tohoto směru patří např. Vlastenecká fronta (VF).
- Neonacistický směr – neonacisté se oproti předešlým skupinám odlišují tím, že v mnohem menší míře usilují o politickou činnost; tyto skupiny jsou více propojeny se subkulturním prostředím; k typickým znakům patří odmítání demokracie a její nahrazení vůdcovským principem, propagace rasismu a antisemitismu a násilné aktivity zaměřené jak proti politickým protivníkům, tak i příslušníkům menšin⁸; za představitele tohoto proudu lze označit např. Národní odpor (NO) či do určité míry dnes již zakázanou Dělnickou stranu (DS) (Charvát 2007, s. 71 – 84).

⁶ Jako příklad (nikoliv však jediný případ) ze současnosti lze uvést např. sdružení Akce D.O.S.T. a jeho mediálně známého představitele Ladislava Bátoru. Diskuse o tom, zda se jedná o krajně pravicový subjekt či nikoliv, jednoznačný závěr nepřinesla.

⁷ Ze zahraničních subjektů lze do této skupiny zařadit např. francouzskou Národní frontu vedenou Jean-Marie Le Penem a nyní jeho dcerou nebo Svobodné v Rakousku

⁸ Nejvýraznějším prvkem, kterým se neonacismus odlišuje od předešlých dvou skupin je pojetí nacionalismu. Zatímco nacionalisté a neofašisté uznávají vlastní národ a jazyk a nacionalismus je pro ně základní kategorií, neonacistický proud nacionalismus odmítá a místo něj prosazuje rasismus a panárijství.

Obdobnou klasifikaci používá i Rataj, který současnou českou krajní pravici dělí na tyto skupiny:

- Integrálně národní proud (např. NS), u kterého zdůrazňuje vedle jiných atributů také protiněmecké zaměření a zároveň odmítání neonacismu
- Integrálně katolický proud (např. Právo a spravedlnost – PaS)
- Neonacistický proud (např. NO) – neonacismus vychází z idejí panárijství a česko-německého bratrství a zároveň odmítá českou nacionální politiku, z tohoto hlediska nelze neonacismus pokládat za její součást (Rataj 2003, s. 4 – 6).

Poměrně běžné je také zjednodušující členění, které ve své publikaci užívají např. Bastl, Mareš, Smolík a Vejvodová (2011). Krajní pravice je zde členěna na dvě kategorie – nacionalismus, popř. národoveckou krajní pravici (např. SPR-RSČ, NS, PaS aj.) a neonacismus (např. NO, DS). Pro účely naší práce nám toto jednoduché a již vžitě členění postačí.

Je zjevné, že pro krajní pravici je charakteristická vysoká heterogenita jak pokud jde o organizační formu jednotlivých subjektů, tak i ideologický základ a míru jejich „pravcovosti“ či „extremističnosti“. Spektrum subjektů na krajní pravici se velmi rychle proměňuje s tím, jak jednotlivá uskupení vznikají, zanikají nebo se transformují do jiných celků. Může docházet i k postupné radikalizaci subjektů. Doktrinální odlišnosti a fundamentální nesmiřitelnost jednotlivých proudů také brání i účelové integraci v jednu politickou stranu (Rataj 2003). Z těchto důvodů je možné krajní pravici označit za vysoce komplexní problematiku a značně nesourodý prvek v českém politickém systému.

Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že se jedná o prvek, který obsazuje pouze omezenou část politického spektra, tudíž hodnotově si jsou tyto, i když rozdílné, strany a subjekty bližší nežli se stranami z jiných částí politického prostoru. Pro celou krajní pravici je tedy zároveň charakteristická značná personální, programová i kooperační provázanost. Je velice častým jevem, že aktivisté z různých subjektů plynule přecházejí do dalších uskupení. V kontrastu s tvrzením výše také platí, že i přes deklarované doktrinální rozdíly jednotlivé subjekty navzájem spolupracují či se o spolupráci a

vzájemnou podporu alespoň pokoušejí⁹ (fakt, že tyto snahy zpravidla nevyústí v dlouhodobější spolupráci, je věc jiná). Tato spolupráce nabývá různých forem a podob. Pokud se nejedná přímo o spolupráci, např. mezi politickými stranami a neonacistickými organizacemi, podporují extremističtí aktivisté kandidující strany alespoň voličskými hlasy (Charvát 2007). Všechny zde diskutované skutečnosti jsou blíže popsány a doloženy na konkrétních příkladech v příslušné kapitole o historii české krajní pravice.

Předkládaná práce se zabývá analýzou volební podpory krajní pravice z regionálního hlediska. Z výše diskutovaných skutečností proto vyplývají tato metodologická kritéria:

- Vzhledem k organizační roztříštěnosti budou zkoumány pouze politické strany, které kandidovaly v parlamentních volbách ve sledovaném období 1990 – 2010, ostatní subjekty budou uvažovány pouze okrajově, i když mohou mít na úspěch krajní pravice vliv¹⁰.
- Vzhledem k ideologickým rozdílům a odlišné míře extremističnosti budou do analýz zahrnuty pouze ty politické strany, u nichž je klasifikace jako krajně pravicové strany víceméně nesporná, nikoliv různé ultrakonzervativní strany a iniciativy¹¹.
- Vzhledem k definovanému cíli práce hodnotit volební podporu krajní pravice jako celku a z důvodu zde popsané výrazné personální, programové a organizační provázanosti (např. vytváření předvolebních koalic) bude primárně hodnocena volební podpora krajní pravice jako jednoho celku, k diferenciaci podle jednotlivých stran bude docházet jen v omezené míře.

2.2 Krajně pravicové strany a voličské zázemí

Pokud situaci zjednodušíme v návaznosti na výše stanovená kritéria a uvažujeme již pouze krajně pravicové politické strany jako jednotný soubor, mohli bychom tento celek označit v kategorii tzv. stranické rodiny, tedy typologie, která sdružuje politické strany s podobným ideologicko-programovým zaměřením. Např. Klaus von Beyme ve

⁹ Tento jev dokládá např. vyjádření Filipa Vávry, bývalého čelného představitele NO, který v roce 2009 kritizoval DS a označoval ji za „neatraktivní stranu dělníků“ (Filip Vávra: 27.11.2009). V této době však docházelo k prohlubování spolupráce mezi DS a NO (MVČR 2010).

¹⁰ Zajímavá by byla také např. analýza toho, jak se projevuje podpora extremistických aktivistů kandidujícím stranám na lokální úrovni, pro takovou analýzu zde avšak není prostor.

¹¹ Do analýz nebudou zařazeny strany jako např. Česká strana národně sociální (ČSNS) nebo různé iniciativy typu Volte Pravý blok www.cibulka.net. K tomu blíže kapitola o historii krajní pravice.

své typologii hovoří přímo o pravicově extremistické stranické rodině (Mareš 2003). Cílem stran uvnitř této stranické rodiny by měl být boj za uchování národní identity proti vnitřním i vnějším nepřátelům, přičemž akceptovány jsou různé prostředky včetně diktatury nebo většího zastoupení přímé demokracie především proti cizincům (Lucardie, Wasner). Souhrnné označování krajně pravicových stran jako stranické rodiny je však často kritizováno. Mnozí autoři argumentují právě skutečností, že soudobá krajní pravice nemá jednotnou ideologii a extrémně pravicovou stranickou rodinu označují za nejvíce vnitřně diferencovanou (blíže viz Mareš 2003).

Vzhledem k těmto obtížím se jeví jako nejvhodnější definovat krajně pravicovou stranickou rodinu i s ohledem na oslovení potenciálních voličů výčtem shodných ideologických a programových premis, které tyto strany ve svém sebeurčení a svých programech užívají.

Podle Lee McGowana lze „jako pravicově extremistické označit všechny strany a organizace, jejichž sebeurčení a aktivity vykazují většinu následujících rysů, případně všechny: nacionalismus, etnocentrismus, xenofobii, (zvláště skryté za závojem antisemitismu a rasismu), antipluralismus, antikomunismus, antiparlamentarismus, militarismus, uvažování soustředěné na právo a pořádek, touha po autoritativním státu vedeném jedním člověkem, nezřídka sympatie ke konspiračním teoriím, přijímání násilí jako přiměřeného prostředku politického jednání“ (McGowan 2004, s. 18 – 19). Uvedené rysy se u jednotlivých stran mohou lišit svou výrazností, některé zdůrazňují xenofobii a rasismus, jiné se zaměřují na nacionalismus nebo požadují omezení imigrace (McGowan 2004).

S tímto výčtem se víceméně shodují přístupy jiných autorů, popř. uvádějí další prvky jako exkluzionismus¹², politický mesianismus¹³, populismus (Maršák 2007), tzv. šovinismus blahobytu neboli koncepci národní preference¹⁴ (Mareš 2003), antidemokratismus, hodnotový tradicionalismus, decizionismus, sociální paternalismus v sociální oblasti, etnizaci aktuálních témat (např. odpor k EU, v Česku značný důraz na romskou problematiku) (Rataj 2003).

Hlavním představitelem české krajní pravice ve sledovaném období je (či byla) bezesporu SPR-RSČ. Sládkovi republikáni byli jedinou ultrapravicovou stranou, která

¹² Snaha vytvořit homogenní skupinu bez jakéhokoliv cizího prvku.

¹³ Sebeidentifikace strany jako „bojovníka za záchranu národa“.

¹⁴ Snaha o co největší ochranu národní ekonomiky před vnějšími vlivy a omezení přístupu cizích skupin k sociálním výhodám.

se po roce 1990 dostala do parlamentu. V poslanecké sněmovně měla strana zastoupení ve dvou volebních obdobích v letech 1992 - 98, když ve volbách v roce 1992 získala přibližně 6 % hlasů a v roce 1996 dokonce 8 %. Žádná jiná krajně pravicová strana se jí svým volebním výsledkem ani nepřiblížila. Vedle republikánů byla dalším nejlepším výsledkem podpora 1,14 % hlasů pro Dělnickou stranu sociální spravedlnosti (DSSS) ve volbách v roce 2010.

Pokud jde o význam krajně pravicových stran ve stranickém systému, ten je velmi malý. S výjimkou republikánů jsou všechny ultrapravicové strany od roku 1990 do současnosti zcela marginální. SPR-RSČ pak lze dle její volební podpory v době jejích volebních úspěchů označit za „malou“ stranu. V typologii G. Smitha lze SPR-RSČ klasifikovat jako tzv. okrajovou malou stranu¹⁵ (Smith 1991, cit. v Novák 1999, s. 51). Toto postavení je pro SPR-RSČ typické. Po celou dobu svého působení v parlamentu se SPR-RSČ nacházela v systémově izolovaném postavení, měla nulový koaliční potenciál a do značné míry nedisponovala ani vyděračským potenciálem (Maršák 2007). Ani strana samotná o spolupráci neusilovala. Ve svých veřejných prohlášeních otevřeně odmítala spolupráci s ostatními stranami a po dlouhou dobu se dokázala prezentovat jako strana stojící „mimo zkorumpovaný systém“ (Maršák 2007, s. 16). Velice častým jevem je, že i malé strany jsou v politickém systému důležité. To se však zřejmě netýká SPR-RSČ. Vzhledem k jejímu postavení nelze o SPR-RSČ z hlediska jejího vlivu na stranický systém hovořit jako o příliš relevantní straně. Samozřejmě z pohledu strany samotné a z hlediska propagace jejích idejí a programu i z hlediska obecného vlivu na veřejné mínění se jednalo o období velice důležité.

Po volebním neúspěchu SPR-RSČ se jí pokusily další strany na politické scéně nahradit, ale žádné se to nepodařilo. Až do roku 2010 zůstala krajně pravicová scéna organizačně roztržitá a právě nejednotnost je označována za jeden z důvodů, proč krajní pravice získává ve volbách jen minimální počet hlasů. Této problematice se podrobně věnuje kapitola k historii krajní pravice.

Pokud vezmeme v úvahu slabé postavení krajně pravicových stran v českém stranickém a politickém systému a jejich velmi omezené možnosti prosazovat své principy a program, je otázkou, proč lidé krajní pravici volí. Otázku můžeme ještě zobecnit a položit ji tak, proč vlastně pravicově extremistické strany vznikají?

¹⁵ Okrajové malé strany jsou definovány jako strany, které jsou umístěny na okrajích pravolevého politického spektra a mají jen omezený koaliční potenciál.

Otázka příčin vzniku současných krajně pravicových stran je velmi komplikovaná. Vzato obecně z pohledu celoevropského vývoje, v průběhu několika desetiletí po roce 1945 se v demokratických západoevropských režimech pohybovaly různé neofašistické a neonacistické skupiny na politické a společenské periferii (Kupka, Laryš, Smolík 2009), zřejmě i vlivem předchozí diskreditace těchto proudů. Častější vzestup krajní pravice lze vypožorovat přibližně od 80. let, což bylo spojeno s reakcí na přistěhovalectví, krizi sociálního státu a proměnu společnosti (Kupka, Laryš, Smolík 2009). Jednou z výjimek v poválečné Evropě byla Francie, kde se, i když jen velmi krátce, prosadila krajní pravice již v 50. letech. Analýzy její volební podpory ukázaly, že hnutí získávalo hlasy především ve venkovských oblastech se slabým ekonomickým růstem. To vyjadřuje nespokojenost slabých sociálních skupin, které nejvíce trpěly modernizací Francie (Bréchon 2004).

Právě modernizace společnosti a postindustriální vývoj se při výkladu příčin nárůstu současné krajní pravice objevuje velmi často. Např. podle Betze je existence krajní pravice reakcí na příchod informační, konzumní a postindustriální společnosti a zrychlené modernizace (Kreidl, Vlachová 1999). Klíma spatřuje předpoklady pro zvýšenou podporu krajně pravicových stran v západní Evropě od 80. let v tom, že „tuto „vlnu“ je možné pojímat pouze v širších souvislostech měnící se „cleavage“ hierarchie v rámci postindustriálního vývoje. Postindustriální vývoj transformující sociální a politické vztahy ve spojení s krizovými jevy ve světovém hospodářství vytváří unikátní situaci plnou ostrých rozporů. Individualizace politiky, rozrůzněnost a překrývání subnárodních, národních a nadnárodních zájmů, jakož i přechod od bipolárního k multipolárnímu politickému uspořádání vede k diverzifikaci zájmů. Tyto neuspořádané zájmy umocňují i ekonomické těžkosti, což může vést ke společenské nestabilitě. V takovém prostředí se produkuje a uvolňuje jistá sociální energie, která se projevuje v podobě nekonvenčních politických stran... – např. krajně pravicových“ (Klíma 1993, s. 4 – 5).

S doposud uvedenými přístupy souvisí také tzv. socializační teorie¹⁶, podle níž vznik krajně pravicových orientací souvisí se strukturálními podmínkami moderních společností – tzv. rizikových společností. Jejich struktura se vyznačuje individualistickými tendencemi, které mění životní vztahy lidí. Tyto změny jsou zřetelné především v procesech rozvolňování zprostředkujícího sociálního prostředí,

¹⁶ Autorem je Wilhelm Heitmeyr

jejichž úkolem je integrovat individua do společnosti. Tento obrat od dříve „orientační relevance“ sociálně-kulturního prostředí k „odstrukturalizování“ životních situací v sobě pro individuum skrývá vysokou míru nejistoty v jednání, tzn., že má následky i na vývoj samotné identity. Vznik pravicově extremistických vzorů orientace je tedy založen na individuálních reakcích na procesy změn v moderních společnostech (Mantino, cit. v Mareš 2003, s. 79).

Pokud jde o příčiny vzniku krajně pravicových stran v Česku, je nutné si uvědomit specifika českého prostředí, resp. celého postkomunistického prostoru pro vznik nacionalismu, resp. krajní pravice. Zde se přinejmenším v počátečním období nedá hovořit slovy Ignaziho o „tiché kontrarevoluci proti postmaterialismu“, která se uplatňuje v západní Evropě (Ignazi 1992). Namísto toho se v případě středoevropských zemí uvádí za jeden z nejdůležitějších faktorů příznivých pro vznik krajní pravice negativní sociální dopady politické a ekonomické transformace (Kupka, Laryš, Smolík 2009, Rataj 2006, Mareš 2003). Ve spojení s oživením různých doposud uměle utlumovaných nacionálních resentmentů byly živnou půdou, na níž se uchytily nově vznikající krajně pravicové strany.

Příčinami revitalizace soudobé krajní pravice v Česku se ve své práci zabýval např. Rataj. Vedle již uvedených faktorů hovoří i v českém případě o odporu k modernizaci a jejímu neoliberálnímu charakteru. Ve spojení s modernizací dochází k dalšímu rozšiřování ideologie individuálních lidských práv, které svým nerespektováním práv tzv. přirozených sociálních skupin jako jsou rodina, národ, církve apod. údajně příliš atomizují celek. Za další aspekty, vůči nimž se krajní pravice vymezuje, označuje pokračující globalizaci a koncept multikulturalismu (Rataj 2006).

Výše uvedené teorie a přístupy se shodují v jednom důležitém aspektu. Modernizace a postindustriální společnost s sebou přinášejí mnohé rozpory. Společnost se dělí na úspěšné a neúspěšné. Mění se dlouhodobě platné hodnoty, kdy ekonomicky i společensky roste význam vysoce kvalifikované práce, zatímco hodnocení dříve ceněné dělnické a polokvalifikované práce ve výrobě upadá. Dvě třetiny společnosti tvoří bohatí, vzdělaní a zabezpečení příslušníci střední třídy, zbylou třetinu pak nekvalifikovaní a polokvalifikovaní dělníci ve výrobní sféře, mladí lidé bez dostatečného formálního vzdělání a praxe a rostoucí skupina dlouhodobě nezaměstnaných (Kreidl, Vlachová 1999, s. 338). Tato „spodní třetina“ se cítí ohrožena omezenými životními šancemi, rostoucí nezaměstnaností a osobním neúspěchem.

V postindustriální společnosti, která působí na již zmiňované rozvolňování zprostředkujícího prostředí a v níž zrychlující se sociální procesy znesnadňují sebeidentifikaci a jasné ukotvení, pak může snáze docházet k sociální deprivaci a pocitu izolace těchto skupin. Stejně jako psychologicky vede komplex méněcennosti často k agresivitě, může pocit slabosti a bezvýchodnosti sociálního postavení vést u těchto skupin k postoji protestu a nesmiřitelnosti (Duverger 1981, v Novák 1999, s. 51). Hledán pak bývá viník tohoto stavu. Nejčastěji se obvinění obracejí proti imigrantům jako cizímu prvku, kteří berou lidem jejich možnosti nebo proti různým menšinám, které užívají sociálních výhod na úkor většinového obyvatelstva a dále proti státu / systému, který je obviňován ze zapříčinění této špatné situace a z toho, že nedokáže uspokojit zájmy a zlepšit postavení takto postižených. Pokud se poté objeví subjekt, který dokáže zájmy těchto skupin programově artikulovat a „bojovat“ proti identifikovanému nepříteli, nejnáze zpravidla získává hlasy právě v tomto prostředí¹⁷.

Úspěch krajně pravicových stran také závisí na formě jejich působení. Vedle artikulace zájmů skupiny je další funkcí politických stran funkce socializace a mobilizace. Strany jsou důležitými aktéry politického vzdělávání, výchovy a socializace. Témata, na která se strany rozhodnou zaměřit, pomáhá nastolovat problémy, o které v politice půjde a postoje, které vyznávají a prezentují, se stávají součástí širší politické kultury (Heywood 2004). Právě propagování oficiální ideologie a programových priorit je pro extremistické strany důležitou, ne-li vůbec nejdůležitější funkcí (Heywood 2004). Tyto strany se často pokouší oslovit potenciální voliče svým populisticko-extremistickým programem. SPR-RSČ se např. pokoušela během 90. let oslovit širší voličské vrstvy nespokojené se zmiňovaným průběhem společensko-ekonomické transformace (Mareš 2003). Program krajně pravicových stran se většinou zaměřuje na různé problémy a společensky palčivá témata, na které nabízí zjednodušená a populistická řešení.

¹⁷ Někteří autoři hovoří o tom, že ke krajní pravici inklinuje také část střední třídy, které je krajně pravicový program blízký voláním po nízkých daních a která má obavy z působení nadnárodních společností ohrožujících podnikatelský sektor. Politický úspěch krajní pravice tedy není opřen pouze o marginalizované skupiny, které patří k „prohrávajícím“ v procesu modernizace, ale i o její vítěze (Kreidl, Vlachová 1999, s. 338).

Po diskuzi příčin vzniku krajně pravicových stran a obecných bodů jejich programu se můžeme pokusit popsat to, kdo krajní pravici volí, tedy jací lidé obecně odevzdávají své voličské hlasy těmto stranám. Řeč je o tzv. sociální bázi krajní pravice. Vzhledem k anonymitě voleb nelze tuto problematiku zkoumat pomocí naprosto spolehlivých dat, většinou se vychází z různých sociologických šetření a výsledky jsou tudíž pouze orientační. Nicméně příklady z některých evropských zemí potvrzují zde diskutované přístupy. Často mezi voliči krajní pravice převládají muži a mladí lidé. Naopak podpora od praktikujících katolíků bývá výrazně nižší. Ve vyšší míře se ke krajní pravici v některých zemích hlásí dělníci, jinde však tato skupina v podpoře krajní pravice nijak nevybočuje. Více se orientace na krajní pravici objevuje také u méně vzdělaných jedinců a u městského obyvatelstva (blíže viz Kreidl, Vlachová 1998). Dle výzkumu prováděného Kreidlem a Vlachovou (1999) byla i voličská základna SPR-RSČ velmi podobná voličům krajně pravicových stran jinde v Evropě. Ve vyšší míře se k SPR-RSČ přiklánějí muži, prvovoliči a mladí lidé, lidé s nižším vzděláním, živnostníci a lidé bez vyznání. Podpora SPR-RSČ byla také vyšší v oblastech s vyšší nezaměstnaností a vyšší kriminalitou. Tato zjištění nám poslouží v dalších částech při zkoumání podmíněností volební chování s ohledem na podporu české krajní pravice.

Rozbor krajní pravice jako politického fenoménu i přístupů ke studiu krajní pravice provedený v této části by měl sloužit jako vstupní zdroj informací a zároveň referenční rámec pro následné analýzy zkoumající krajní pravici z hlediska její volební podpory a jejích voličů. I když se nejedná o vyčerpávající rozbor, zde obsažené informace by měly být pro samotné výzkumy i výslednou interpretaci dostačující.

3. Krajiní pravice a geografie voleb

Volby jsou velmi důležitým společenským a politickým procesem, prostřednictvím něhož mají lidé možnost vyjádřit svou vůli a politickou orientaci a zároveň svým hlasem delegovat na své zástupce právo je zastupovat a rozhodovat (v ideálním případě) v jejich zájmu určité záležitosti a politické otázky. K tomu, aby byly volby vůbec smysluplné a abychom mohli říci, že vyjadřují skutečně svobodnou vůli, je zapotřebí několik předpokladů. Předně se musí jednat o volby svobodné, dále by volby měly být zřejmě i tajné, kdy mají voliči možnost projevit svou vůli neveřejným hlasováním (právě tento předpoklad je z pohledu studia volební podpory krajiní pravice důležitý). Při splnění těchto předpokladů představují volby unikátní soubor dat, nepřímo vyjadřující názory, postoje a politické a hodnotové orientace většiny dospělých lidí (Kostecký 1993).

Tyto cenné soubory dat nezůstaly bez povšimnutí ve vědecké sféře. Volby a celý komplex procesů, které s nimi souvisí, se staly předmětem studia nejrůznějších vědních oborů. Studium procesů souvisejících s volbami je ve své podstatě multidisciplinární a nemůže být obsaženo jedinou sociálně-vědní disciplínou. Každá z nich přirozeně akcentuje ty prvky, které jsou jí blízké (Kostecký 1993). Přesně v tomto duchu je koncipovaná i předkládaná práce. Její zaměření je interdisciplinární, neboť se snaží zkoumat víceméně politologickou kategorii krajiní pravice a její volební podporu, resp. voliče z geografické perspektivy. Geografie je zde využita díky její přidané hodnotě, kterou je poznání, že téměř všechny zde zmíněné procesy v sobě implicitně obsahují prostorové aspekty (Kostecký 1993). Dalším důvodem využití geografických přístupů je omezené množství prací, které vznikají v této interdisciplinární kombinaci (k tomu blíže v další části této kapitoly).

K vymezení cíle a zaměření této práce využijeme klasickou definici předmětu studia geografie voleb. Tím jsou tři základní okruhy problémů:

- Prostorová diferenciací volebních výsledků a faktory, které tuto diferenciaci podmiňují (*geography of voting*)
- Vliv geografických faktorů na hlasování (*geographical influences in voting*)
- Význam prostorové diferenciací volebních výsledků a volebních systémů pro vytváření zastupitelských orgánů (*geography of representation, geography of power*) (Taylor, Johnston 1979).

Předkládaná práce je zaměřena na výzkum toho, zda je volební podpora české krajní pravice regionálně diferencovaná a zda lze nalézt stabilní prostorové rámce v rozložení její volební podpory, tedy zda existují oblasti se stabilně nadprůměrnou podporou tohoto politického proudu. Dále jsou zkoumány podmíněnosti regionální variability volební podpory krajně pravicových stran.

Ještě před tím, než se budeme podrobněji věnovat představení tématu a nastínění výzkumných postupů, stručně na příkladu krajní pravice zhodnotíme třetí oblast předmětu zkoumání volební geografie – význam prostorové diferenciaci volebních výsledků a volebních systémů pro vytváření zastupitelských orgánů¹⁸.

Vliv volebního systému na systém politický i politických stran je nezanedbatelný. Z hlediska geografie voleb a v našem případě z hlediska možné komparace volební podpory české krajní pravice s jinými zeměmi je třeba zdůraznit, že každý ze dvou hlavních typů volebních systémů vede ke zcela určitému typu dat a do určité míry i předurčuje typy problémů, jimiž se geografie voleb v dané zemi zabývá (Blažek, Kostelecký 1991). Úspěšnost krajně pravicových stran ve volbách proto do značné míry souvisí právě s volbou a nastavením volebního systému. I když v podstatě platí, že každý volič má jeden hlas, hodnota hlasu nemusí být v závislosti na typu volebního systému stejná. Jako příklad uveďme srovnání české krajní pravice s volebními výsledky francouzské Národní fronty (NF). V Česku, kde je ve volbách do poslanecké sněmovny uplatňován volební systém poměrného zastoupení, získala SPR-RSČ ve volbách v roce 1992 necelých 6 % hlasů a celkem 14 poslaneckých mandátů. Naopak Národní fronta ve Francii, kde je užíván většinový volební systém, obdržela v parlamentních volbách v roce 1993 přibližně 12,4 % hlasů, ale žádný mandát. Volební výsledky v podobné výši nejsou pro stranu výjimkou ani v jiných volbách. Tento rozpor spočívá právě v typu volebního systému¹⁹.

Obecně platí, že pro antisystémové strany je výhodnější proporcí volební systém než většinové volební systémy. Jednou z výhod většinového volebního systému je, že efektivně potlačuje extremistické strany (Kostelecký 2000). Kandidáti s extremistickými názory mají v případě většinových volebních systémů, pro které jsou charakteristické malé, většinou jednomandátové obvody, jen malou šanci na vítězství,

¹⁸ Druhé definované oblasti se v této práci věnovat nebudeme.

¹⁹ V 80. letech např. došlo ve Francii ke změně volebního systému u voleb do parlamentu z klasického většinového na poměrný. Ihned v prvních volbách se Národní fronta do parlamentu dostala. Následně byl volební systém opět změněn na většinový a ve zmiňovaných volbách 1993 strana neuspěla (Novák 1999).

neboť ve volebním obvodě zvítězí jen jeden z kandidátů, kterým je zpravidla zástupce některé z umírněných stran. Zvláště dvoukolový většinový systém má tento efekt. Kandidáti extremistických stran se do druhého kola většinou nedostanou a pokud se tak stane, zpravidla narazí na spojený odpor voličů většiny ostatních stran²⁰ (Kostelecký 2000).

I ve volebním systému poměrného zastoupení existují určité prvky, jak eliminovat vliv krajně pravicových stran, ty jsou však omezené. Vzhledem k velikosti české krajní pravice dle získávaných hlasů ve volbách je zřejmě nejúčinnějším prostředkem stanovení umělé uzavírací klauzule, tedy nutnosti získat minimálně 5 % hlasů (např. ve volbách v roce 1998 získala SPR-RSČ 3,9 % hlasů a do poslanecké sněmovny se nedostala). Z dalších možností lze jmenovat typ matematické metody, kterou je přepočítáván počet hlasů na mandáty nebo stanovení velikosti volebních obvodů (k tomu blíže např. Klíma 2001).

Faktor nastavení volebního systému neovlivňuje pouze krajně pravicové strany jako takové, ale působí samozřejmě psychologicky také na jejich (potenciální) voliče. Jak dokládají analýzy volebního chování ve Francii, jsou patrné značné rozdíly ve volebním chování mezi prvním a druhým kolem voleb. Ve výsledku to znamená, že i pokud uzavírá NF dohody o vzájemné podpoře před druhým kolem s umírněnou pravicí, často vítězí levicový kandidát²¹ (blíže viz Bréchon 2004). Z francouzského modelu volebního chování vyplývá, že lidé zde často volí krajní pravici hlavně jako protest proti „něčemu“. V momentě, kdy se již jedná o zvolení konkrétního kandidáta ve druhém kole voleb, získává krajní pravice mnohem méně hlasů. Značnou část hlasů francouzských voličů pro krajní pravici lze proto zřejmě označit za „protestní“ hlasy. V případě české krajní pravice by bylo možné tento jev pozorovat u voleb do Senátu založeného na většinovém volebním systému, avšak stejné závěry se nepotvrdily. České krajně pravicové strany buď ve volbách do Senátu vůbec nekandidují, neboť tuto instituci kritizují jako nepotřebnou, nebo získávají jen minimum hlasů.

²⁰ Tento princip je však na většinových volebních systémech zároveň kritizován, neboť má tendenci potlačovat všechny nové a malé strany.

²¹ Pokud např. uzavírá NF koalice s umírněnou pravicí před druhým kolem voleb a v některých obvodech zůstává pro druhé kolo kandidát NF proti kandidátu levice, velmi často volební soubor vyhrává levice. To bývá interpretováno tak, že pro část pravice je NF zkratka nepřijatelná a zároveň dochází k větší mobilizaci levicových voličů (Bréchon 2004).

3.1 Prostorová diferenciacie volební podpory české krajní pravice

Snahy o popis a vysvětlování regionálních rozdílů v podpoře různým stranám jsou v geografii voleb častým námětem prací. V české geografii tyto práce i vzhledem ke kratší historii svobodných voleb tak časté nejsou. Všechny parlamentní volby a jejich výsledky od roku 1990 byly a jsou analyzovány v řadě publikací a studií, ale většinou pohledem jiných oborů, takže regionální hledisko zůstává částečně opomíjeno.

Pokud se jedná o práce zaměřené primárně na zkoumání regionálních rozdílů ve volebním chování jako jednoho typu prostorových aspektů voleb, jejich výčet je relativně skromný. A jestliže hledáme odborné práce, které se věnují přímo regionální diferenciaci volebních výsledků u krajně pravicových stran, ty jsou ještě skromnější či spíše velmi vzácné. Okrajově se ve své spíše sociologické analýze věnovali regionálnímu aspektu volební podpory SPR-RSČ Kreidl s Vlachovou (1999). Voličskou základnu rakouské krajní pravice zkoumali ve své studii Pink a Burkert (2009). Do zkoumaného tématu zapadá i práce Danielové (2003) o regionálním rozložení prvků rasismu a xenofobie v Česku. Z pohledu krajní pravice pak přinesla zajímavé výsledky také práce Daňka (2000) o politické kultuře českého pohraničí. Z dalších možných zdrojů se regionálním aspektům pravicového extremismu věnují výroční zprávy MVČR o problematice extremismu (MVČR 1997 – 2010), které sledují např. aktivity extremistických organizací nebo statistiku trestných činů s extremistickým podtextem. Ze zahraničních zdrojů byly za účelem možné komparace využity např. publikace (Bréchona 2004) o volební podpoře francouzské krajní pravice či práce (Arzheimer 2009) o krajní pravici v západní Evropě v 80. a 90. letech. O regionalizaci volební podpory se samozřejmě snaží značná část politologických prací, ty si však v naprosté většině vystačí s konstatováním, v jakých oblastech získala krajní pravice v konkrétních volbách jakou podporu apod.

Důležitým zdrojem z pohledu zvolených metod a následných interpretací byly pro předkládanou práci příspěvky geografů, které zkoumají regionální rozdíly ve volebních výsledcích obecně či různých politických stran v jednotlivých volbách od roku 1990. V tomto ohledu lze zmínit práce Kosteckého (1994, 2001, 2009 aj.), v nichž postupně zkoumá parlamentní volby od roku 1990 do roku 2006, dále Blažka a Kosteckého (1991), kdy tato práce byla jednou z prvních tohoto druhu po roce 1990, Kosteckého a Čermáka (2004) o vlivu teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů či diplomovou práci Spurné (2007) zaměřenou na využití

statistických metod při studiu regionálních rozdílů volebního chování. Zajímavým příspěvkem ke studiu stability volebního chování pak je práce Jehličky a Sýkory (1991), která zkoumá tento jev v období 1920 – 1990.

Přístupy ke studiu regionálních rozdílů volebního chování se v průběhu doby měnily, často ve spojení s aplikací nových technologických možností a metod. Asi nejběžnějším přístupem bývá mapování územní diferenciací volebních výsledků jednotlivých politických stran, jejich srovnávání pomocí jednoduchých statistických metod a následné srovnávání. V případě delších časových řad se dále hodnotí oblasti, kde daná politická strana dosahuje nadprůměrných výsledků, podle toho lze určit oblasti „politické stability“ té či oné politické strany (Blažek, Kostecký 1991).

Dalším přístupem je snaha vysvětlit nalezenou územní diferenciaci. Jsou zkoumány příčiny, které vedou k regionálním rozdílům ve volební podpoře jednotlivých stran. Obecným rysem takto zaměřených prací až přibližně do 60. let 20. st. bylo přesvědčení, že politické orientace jsou primárně podmíněny postavením jedince ve společenské struktuře a že prostorová diferenciací volebního chování je pouze odrazem regionálních rozdílů ve složení obyvatelstva (Kostecký, Čermák 2004). Růst významu regionálně podmíněných odlišností ve volebních preferencích přibližně od 70. let postupně měnil pohled na tuto problematiku (Kostecký, Čermák 2004). Zdůrazňována je komplexní podmíněnost volebního chování. Cílem většiny těchto analýz je vybrat z velkého množství možných vysvětlujících proměnných ty nejvýznamnější a zjistit váhu, jakou mají na volební výsledky. Tyto metody tedy umožňují zkoumat, jak dalece rozdíly ve výsledcích voleb odrážejí rozdíly v sociální, resp. ekonomické struktuře a do jaké míry odrážejí rozdíly v místním prostředí (Blažek, Kostecký 1991).

Všechny tyto explanační teorie, které se pokoušejí objasnit podmíněnost regionální diferenciací volebního chování, lze obecně rozčlenit na dva základní přístupy, popř. jejich kombinace (Kostecký 1993; Kostecký, Čermák 2004).

Prvním přístupem je kompoziční přístup (*compositional approach*), který vychází z předpokladu, že pro vysvětlení volebního chování jsou nejdůležitější strukturální charakteristiky sledovaných subjektů. V případě jedince se jedná o nalezení charakteristik, které definují jeho postavení v sociální struktuře, resp. v některé politicky jasně orientované skupině, u územních celků nebo jakýchkoliv agregovaných jednotek jde o zjištění procentního podílu skupin obyvatel vymezených na základě

stanovených charakteristik. Prostorová diferenciacie volebního chování je jen odvozená od složení obyvatelstva.

Druhým přístupem je kontextuální přístup (*contextual approach*), který přikládá největší význam prostorovému kontextu, v němž se jedinec rozhoduje. V extrémním případě by se dalo říci, že pro volební chování jsou nejdůležitější místní podmínky, v nichž jedinec žije. Součástí tohoto přístupu je i důraz na vztahy mezi jednotlivcem a skupinou a mezi různými skupinami navzájem, které společně s konkrétními historickými událostmi vytvářejí prostředí, které ovlivňuje rozhodování jedinců.

Podle výsledků dostupných analýz je zřejmé, že oba uvedené přístupy mají na regionální rozdíly ve volebním chování svůj vliv. V jednotlivých případech se může zdůrazňovat přístup kompoziční na úkor kontextuálního nebo naopak, nikdy by však neměl být jeden z přístupů vyloučen. Nutné je tedy uvažovat jak kompoziční, tak kontextuální charakteristiky. Důležité je také zjištění, že některé charakteristiky mají zároveň kompoziční i kontextový rozměr (Spurná 2007). Kostecký a Čermák (2004) jako příklad takových proměnných uvádějí např. náboženské vyznání či postavení v zaměstnání.

Ve svém výzkumu tito autoři docházejí k závěru, že se dá prokázat vliv kontextových faktorů na politické orientace voličů. „Lidé nejsou při formování svých politických orientací imunní vůči vlivu prostředí, v němž žijí. ... Je zřejmé, že se nedá obecně říci, zda je významnější vliv individuálních či kontextových proměnných. Zdá se být naopak nepochybné, že se to může lišit případ od případu“ (Kostecký, Čermák 2004, s. 485).

Zde diskutovaným přístupům také metodologicky odpovídá zaměření předkládané práce.

Krajní pravice a extremistické postoje a aktivity jsou primárně pojímány negativně. A to jak politickou sférou, která se tento proud snaží marginalizovat, tak bezpečnostní sférou, která proti extremistickým skupinám vystupuje z hlediska trestnosti jejich aktivit, tak ale i společností. Ta má o tomto fenoménu mnohdy, např. vlivem mediální prezentace, zkreslené informace a představy. Krajní pravice však není reprezentována pouze extremistickými skupinami s militantními a rasistickými sklony. Ke krajní pravici patří též politické strany, které se svým programem snaží oslovit běžné občany. Pak jsou zde právě voliči krajně pravicových stran. Asi není možné

všechny označit za nebezpečné extremisty²². Řada z nich možná vyznává krajně pravicové hodnoty, avšak jistě nemalá část dospívá k této volbě z důvodu nějakého vnějšího podnětu. Může se jednat o vliv jejich ekonomické či společenské situace, ale stejně tak může jít o podněty vzešlé z jejich okolí, tedy z prostředí, v němž žijí a v němž se rozhodují.

Předkládaná práce se vedle zhodnocení postavení krajní pravice v českém politickém systému primárně zaměřuje na analýzu regionálních rozdílů volební podpory české krajní pravice po roce 1990. Cílem práce je zhodnocení regionálních rozdílů ve volební podpoře krajní pravice a případné odhalení oblastí, které vykazují dlouhodobě nadprůměrnou voličskou podporu krajně pravicových stran. Dalším cílem je odhalení podmiňujících faktorů, které mohou vést voliče k podpoře krajní pravice.

²² V roce 1996 by jich po největším volebním úspěchu SPR-RSČ žilo v Česku téměř 500 000.

4. Vývoj české krajní pravice po roce 1989

V této části práce je hodnocen vývoj krajní pravice v období po roce 1989. Samozřejmě nelze říci, že rok 1989, resp. pád komunistického režimu, je bodem úplného vzniku českého pravicového extremismu, ale je pravdou, že politické klima v nesvobodné společnosti „reálného socialismu“ výrazně bránilo působení radikálních hnutí, přestože jejich zárodky na našem území již existovaly (Charvát 2007). Zatímco tedy v době meziválečné a protektorátní byla krajní pravice etablovanou součástí politického systému, období mezi lety 1945 – 1989 představuje dlouhé období diskontinuity, které komplikovalo zmrtvýchvstání českého krajně pravicového nacionalismu, k němuž došlo až v podmínkách obnovené liberální demokracie po roce 1989 (Rataj 2006). V případě krajní pravice byla období před a po roce 1989 natolik odlišná, že, jak tvrdí (Fiala 1998, s. 269): „stav před a po listopadu 1989 vcelku nemá smysl porovnávat, neboť systémově se jedná o dva zcela odlišné mechanismy fungování a sdílení moci“. Diskontinuita mezi oběma etapami byla především personálního a organizačního rázu, pokud jde o programová východiska či názvy nově vzniklých subjektů, určitá návaznost je zde patrná, a to především na krajní pravici z meziválečného období (Mareš 2003). Uvedené dlouhé přerušování vazeb v období 1945 – 89 vedlo k tomu, že nově vznikající skupiny hledaly vzory spíše u rozvinutější soudobé západoevropské, popř. americké radikální a antisystémové pravice (Rataj 2006).

Počáteční období formování KP se z výše uvedených důvodů vyznačovalo značnou nevyprofilovaností a heterogenitou vznikajících subjektů. Zatímco v průběhu 90. let došlo k profilaci ideového základu krajní pravice, jejímž důsledkem je současná vnitřní struktura české krajní pravice, která kopíruje vzory v západní Evropě (Charvát 2007), roztržitost organizační zůstala do značné míry zachována. Z těchto důvodů je hodnocení vývoje české krajní pravice velice složitým úkolem. Vývoj lze posuzovat dle různých hledisek, především z časového hlediska (rozdělení celého období do etap podle zásadních milníků); ideového / ideologického (pravicově populistický proud/národovecká krajní pravice/neofašismus/neonacismus apod.); organizačně-formálního (politické strany/registrované organizace/neregistrované organizace apod.); podle jednotlivých subjektů aj.

Jelikož je v této práci zkoumána krajní pravice prostřednictvím geografie voleb, budu při popisu jejího vývoje postupovat kombinací především časového a organizačně-

formálního hlediska, kdy budou v časovém vývoji zkoumány hlavně politické strany, které se ucházely o přízeň voličů ve volbách. Registrované organizace neúčastníci se voleb, resp. neregistrované organizace krajní pravice budou uvedeny v případě, že vykazují určitý vztah k politickým stranám²³.

4.1 Vývoj české krajní pravice mezi lety 1989 a 2010

V úvodu kapitoly již bylo řečeno, že období komunistického režimu představovalo pro krajní pravici přerušení její tradice, která musela být po r. 1989 obnovena. Otázkou však je, zda během čtyř desetiletí komunistické vlády podařilo skrýt pouze vnější formu působení krajní pravice (organizace v politických stranách, veřejné akce apod.), nebo zda došlo k utlumení tohoto proudu i v myšlení jeho stoupenců²⁴. Jak dokládá na několika příkladech (Mareš 2003), i přes zmíněné legální a společensko-politické prostředí nedošlo ani v komunistickém období k úplnému zániku pravicového extremismu a radikalismu v Československu²⁵. Šlo však spíše o ojedinělé a málo významné projevy.

Přes veškeré represivní snahy komunistického režimu vůči pravicově extremistickým tendencím se dokonce i v širší veřejnosti objevovaly některé prvky, které korespondují s ideovými postoji pravicových extremistů (Mareš 2003). Jde především o antisemitismus, který se projevoval ihned po válce např. neochotou navracet židům zabavený majetek, ale také v pozdějších letech. Dalším jevem přítomným již před rokem 1989 byl necitlivý přístup k Romům. Nárůst počtu Romů²⁶ a odlišný způsob jejich života vedl již v období komunismu k nárůstu etnického napětí mezi „bílým“ a romským obyvatelstvem a projevům rasové nenávisti v mnoha oblastech (Mareš 2003). Obdobný byl i vztah Čechů k cizincům odlišné barvy, kteří zde pracovali nebo studovali (Afričanům, Arabům, Vietnamcům aj.). Tímto vytvořením si určitých odmítavých postojů u části populace, která mohla být potenciálně náchylná

²³ V některých případech budou uváděna také jména hlavních představitelů zkoumaných subjektů, a to z důvodu zdůraznění na personální provázanost krajně pravicových subjektů.

²⁴ K oběma procesům docházelo pravděpodobně současně. Vnější projevy krajní pravice byly utlumeny např. tím, že již pouhá podpora a propagování fašistických myšlenek (a dokonce i jakýchkoliv radikálních názorů) byly až do r. 1989 trestné (Mareš 2003). Zároveň naprostá většina veřejnosti odmítala jakékoliv extremistické myšlenky kvůli negativní (a stále živé) zkušenosti s nacismem i kolaborací. Z tohoto důvodu byly přijímány represivní opatření komunistického režimu vůči skutečnému fašismu i nacismu (Mareš 2003).

²⁵ Často se jednalo o skupiny mládeže, které nějakou formou projevovaly svůj příklon k neonacismu (Mareš 2003).

²⁶ Nárůst počtu Romů byl způsoben hlavně migrací ze Slovenska, přičemž evidence Národních výborů udává, že v r. 1989 žilo v Československu 145,7 tisíc Romů (Kalibová 2003).

k podpoře krajní pravice, vznikly kořeny a určité předpoklady pro působení pravicového extremismu již v komunistické éře (Mareš 2003). Tím, že režim tyto tendence různými způsoby tlumil a zároveň trestal zastánce extremistických proudů, zůstaly tyto jevy skryté a neřešené. Jakmile byl po r. 1989 umožněn vznik různě zaměřených politických subjektů, bylo jen otázkou času, kdy se některá strana těchto témat ujme jako svých mobilizačních.

Ještě předtím, než začaly vznikat politicky zaměřené skupiny, objevily se první náznaky krajní pravice v pol. 80. let v podobě hnutí skinheads²⁷. Ke značnému rozšíření tohoto hnutí došlo počátkem 90. let a od té doby představuje největší rezervoár sil pro celou krajní pravici. Skinheads z počátku většinou nebyli neonacisté, „důležitější pro ně byl „lidový“ rasismus zaměřený např. proti Romům nebo Vietnamcům” (Charvát 2007, s. 145). Vedle tohoto hnutí se postupně začaly utvářet i zárodky politických uskupení, která měla ambici etablovat se uvnitř politického systému.

Krajní pravice v Česku se obecně vyznačuje výraznou heterogenitou, kdy je roztržena do různých a často i protikladných ideových proudů a zároveň vykazuje značnou organizační roztržetost, neboť dochází neustále k novým fúzím a přeskupování různorodých formací (Rataj 2006). I přes tuto komplexnost a nepřehlednost lze se značným zobecněním rozdělit vývoj české krajní pravice do několika etap²⁸:

- 1989 – 1992: vytváření a etablování ultrapravice
- 1993 – 1998: strukturování ultrapravice
- 1999 – 2002/ 2003: přeskupení v rámci ultrapravice
- 2004 – 2008:
- 2009 – současnost (Mareš 2003); (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011)

Souhrnně lze ve vývoji krajní pravice porovnat též období 1989 – 1999 a 2000 – 2010 tak, že období 2000 – 2010 se vyznačuje absencí tohoto typu stran v PS PČR, úbytkem angažovaných příznivců národovecké krajní pravice, větším zaměřením bezpečnostních složek na tyto strany a také vzrůstající rolí médií, která často medializují tyto aktivity až nepřiměřeným způsobem (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011).

²⁷ Důležitým momentem pro rozvoj tohoto hnutí byl vznik hudební skupiny Orlik v r. 1989, která získala během krátké doby značnou popularitu.

²⁸ K této etapizaci byla využita kombinace členění (Mareše 2003), jehož členění se vztahuje k období 1989 – 2002 a dále přístupu (Bastla, Mareše, Smolíka, Vejvodové 2011), kteří svou etapizaci vztahují k období 2000 – 2011.

1. etapa: 1989 – 1992

Jedním z nejdůležitějších okamžiků tohoto počátečního období byl vznik SPR-RSČ v únoru roku 1990. Jejím předsedou se od počátku stal Miroslav Sládek. Je nutné říci, že nejen SPR-RSČ, ale i krajní pravice obecně získávala v této době řadu stoupenců, neboť situace a nálady ve společnosti byly pro tyto směry příznivé. Masivně byl odmítán komunismus, část společnosti se zároveň obávala sociálních změn, které se začaly odehrávat. Stejně tak se objevily hlasy upozorňující na doposud konzervovanou romskou otázku (Charvát 2007). Jestliže v roce 1990 v parlamentních volbách strana ještě výrazně neuspěla (ve volbách do České národní rady (ČNR) získala 1 % hlasů), v roce 1992 se do parlamentu již dostala (obdržela 5,98 % hlasů). Straně se podařilo eliminovat vliv jiných republikánských stran, čímž si za krátkou dobu vydobyla výsadní postavení na české krajně-pravicové scéně. Kolem SPR-RSČ se seskupili jak lidé s „tradicionalistickými“ představami o krajní pravici, tak i radikální nespokojenci s novými poměry (Mareš 2003). SPR-RSČ se stala stranou pro ty, kdo v procesu demokratizace velmi rychle a nekriticky projeví nespokojenost s průběhem a výsledkem společensko-politických a ekonomických změn (Mareš 2000). Strana se od počátku označovala za ultrapravicovou a orientovala se i na hnutí skinheads, s nímž se snažila spolupracovat (Charvát 2007). Z toho je patrné, že jednotlivé sféry české ultrapravice (politické strany, neregistrované i registrované organizace, subkultury) byly alespoň v určitých etapách spolu do jisté míry provázány.

2. etapa: 1993 – 1998

Charakteristickým znakem této etapy je účast SPR-RSČ v PS PČR. Po zisku téměř 6 % v roce 1992 měla strana 14 mandátů, v roce 1996 obdržela historicky nejvyšší procento hlasů – 8,01 % a získala 18 mandátů v PS PČR. Vstupem do parlamentu potvrdila SPR-RSČ roli nejvýznamnější krajně pravicové strany v 90. letech. Účast republikánů v PS PČR ovlivňovala funkčnost celého stranicko-politického systému a byla doprovázena častými veřejnými excesy této strany a jejich představitelů (Mareš 2003). Velmi brzy se však projevila nekonsolidovanost a vnitřní nejednotnost SPR-RSČ, takže strana byla po volbách 1992 postižena vnitřními spory. Vytvořily se různé skupiny odštěpenců, kteří nejčastěji přešli do Vlastenecké republikánské strany (VRS) (Mareš 2003), ale i dalších subjektů²⁹. Také složení

²⁹ Např. v r. 1992 vznikla z části těch, kteří odešli, strana Republikáni (Mareš 2000a)

poslaneckého klubu se podstatně změnilo. Z původních 14 poslanců v roce 1992 jich na konci volebního období zůstalo v rámci SPR-RSČ pouze 5. Vedle postupné profilace různých proudů ve straně byly důvodem odchodu mnoha členů ze strany i postupy a metody předsedy Sládka, kterému se za použití ne zcela čistých metod podařilo dosáhnout hegemonie uvnitř strany (Maršák 2007).

Volby v roce 1996 znamenaly potvrzení výsadního postavení SPR-RSČ uvnitř krajní pravice, kdy se stala pátou nejsilnější stranou v PS PČR. Poslanecká disciplína byla v tomto období nesrovnatelně vyšší a klub si po celou dobu udržel 18 mandátů (Maršák 2007).

Politika strany se oproti předešlé etapě v podstatě nezměnila. Hlavními prvky zůstaly populistický odpor vůči vládě, důraz na bezpečnost a protiromský rasismus (Charvát 2007), ke kterým se přidaly otázka imigrace, odmítání vstupu ČR do mezinárodních integračních procesů nebo protesty proti spolupráci s Německem (Maršák 2007).

I přes hegemonní postavení SPR-RSČ se v důsledku postupného ideového i organizačního členění krajní pravice začíná vůči této straně v období po roce 1992 výrazněji profilovat i další část ultrapravice, která odmítala Sládkův politický styl (Mareš 2003). Na vzestupu bylo v této době rovněž hnutí skinheads – vznikaly další hudební skupiny a byly vydávány první časopisy³⁰. Právě vazby SPR-RSČ na skinheadské hnutí doznaly podstatných změn. Zatímco na poč. 90. let skinheads republikány běžně podporovaly, později došlo k rozkolu a část neonacistů se od republikánů odvrátila (Charvát 2007). Vedle již zmíněných odštěpeneckých skupin ze SPR-RSČ začala vznikat i různá uskupení v rámci skinheadského hnutí, která se snažila vstoupit na politickou scénu. Šlo např. o Vlasteneckou ligu (VL) sdružující rasistické skinheads bez neonacistického zaměření, dále vznikla v Brně Vlastenecká fronta (VF) zastávající v podstatě neofašistické pozice (Charvát 2007). Část skinheadské subkultury se výrazně nacifikovala. Neonacistický směr předsavovala rovněž na Brněnsku vzniklá organizace Bohemia Hammer Skinheads (BHS) nebo později vzniklá Blood and Honour (BaH)³¹. Snaha o přebírání vzorů ze zemí západní Evropy způsobila, že „cestu od nepolitické subkultury k neonacistickému aktivismu, kterou urazilo skinheadské hnutí v Evropě během dvaceti let, prošli čeští skinheads během pouhých tří let“

³⁰ Hnutí však nebylo jednotné a postupně se začalo štěpit na různé odnože – v Česku byli důležití tzv. kališníci, kteří se hlásili k šovinismu a rasismu, ale odmítali nacismus, a dále nacističtí skinheads.

³¹ Organizace soustředily svou činnost na vydávání fanzinů (neonacistických časopisů), distribuci propagačních materiálů a pořádání koncertů.

(Charvát 2007, s. 148). Aktivity neonacistické scény se v období po r. 1992 zaměřovaly na dvě hlavní oblasti. Jednak šlo o pořádání koncertů neonacistických kapel³², druhou typickou aktivitou bylo pouliční násilí zaměřené především proti Romům a alternativní mládeži (Charvát 2007). V této etapě se v důsledku intenzivnější činnosti krajní pravice zintenzivnily i aktivity bezpečnostních složek proti pravicovému extremismu.

Pro celou druhou etapu je charakteristické pokračující rozštěpení krajní pravice, přičemž heterogenita aktérů se patrně ještě zvýšila. Postupné štěpení SPR-RSČ a strukturaci celé ultrapravicové scény je však nutné považovat za přirozený proces. Zatímco z počátku byla SPR-RSČ ideologicky nevyprofilovanou stranou, či spíše „platformou nejrůznorodějších radikálně pravicových nacionálních protestů proti politice polistopadové elity“ (Rataj 2006, s. 2), kdy „amalgámem protikladných proudů uvnitř SPR-RSČ byla kultovní autorita předsedy Sládka“ (Rataj 2006, s. 2), později „za postupující ideové profilace frakcí následovala krize strany. Její neúspěch ve volbách 1998 neznamenal rozklad a konec české krajní pravice. Naopak dospěla do etapy, v níž již byla s to se ideově a organizačně rozčlenit na základní myšlenkové proudy krajní pravice“ (Rataj 2006, s. 2).

3. etapa: 1999 – cca. 2003

Pro počátek tohoto období je charakteristický neúspěch SPR-RSČ v předčasných parlamentních volbách v roce 1998. Strana získala překvapivě pouze 3,9 % hlasů a při 5% klauzuli pro vstup do PS PČR nezískala žádný mandát. Po tomto neúspěchu ji opustilo mnoho členů a strana se téměř rozpadla. Ztráta pozic v parlamentu a finanční problémy strany, které postupně vyplouvaly na povrch, vedly k výraznému poklesu popularity SPR-RSČ (Maršák 2007). Uvolněnou vedoucí pozici v rámci ultrapravicového spektra se pokusila zaujmout řada dalších organizací (Mareš 2003). Pro celou tuto etapu je proto charakteristické přeskupování sil uvnitř krajní pravice. Toto přeskupování se dělo na úrovni organizační, kdy stávající subjekty zanikaly nebo se transformovaly do nově vzniklých ultrapravicových organizací. Vznikala i různá, na vlastenectví orientovaná uskupení, u nichž je klasifikace jako extremistů či radikálů velice sporná (Mareš 2003, s. 182).

I když SPR-RSČ ztratila své postavení, vliv na krajně pravicovou scénu v Česku si uchovala dvě uskupení, která vzešla z Republikánské strany (Charvát 2007). V roce

³² Koncerty představovaly významný zdroj finančních prostředků pro neonacistické hnutí, na koncetech také docházelo k navazování kontaktů a k utužování pocitu pospolitosti. (Charvát 2007).

1997 byla jako partnerská organizace založena Republikánská mládež (RM), která sice byla v r. 2003 rozpuštěna, ale okolo jejích vedoucích kádrů vznikla Dělnická strana (DS)³³. Ještě o rok dříve vznikla odštěpením od SPR-RSČ strana VRS, která později hrála důležitou roli při integračních snahách krajní pravice. Integrační tendence však dlouho ztroskotávaly a v podstatě nikdy se je nepodařilo realizovat zcela (Mareš 2003).

Podstatnou proměnou v tomto období prošla SPR-RSČ. Po vnitřním rozkladu strany se Sládkovi sice podařilo ji do roku 1999 opět relativně konsolidovat, ovšem potýká se s mnoha problémy a v roce 2001 byl na návrh zaměstnanců strany vyhlášen na majetek SPR-RSČ konkurs (Mareš 2003). Aktivní členská základna následně přešla do nově registrované strany Republikáni Miroslava Sládka (RMS), do jejíhož čela byl v r. 2002 zvolen opět M. Sládek. Tajemníkem se stal T. Vandas a vedoucím sekretariátu M. Zbela. Strana se účastnila parlamentních voleb ve stejném roce, získala ale jen 0,97 % hlasů. Ihned po volbách RMS opustilo mnoho významných osobností, které se začaly angažovat v jiných politických uskupeních (Vandas, Zbela) (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Postupem času se RMS stávalo prakticky nefunkčním subjektem, což vedlo k dalším odchodům i rušení místních organizací. Voleb 2002 se účastnila také konkurenční strana Republikáni, ve které se angažovali někteří bývalí členové SPR-RSČ, strana však získala pouze 0,14 % hlasů.

Integrační snahy postupovaly i jinými směry. Na přelomu let 1998/99 vznikla další neonacistická uskupení. Na Rakovnicku to byla Národní aliance (NA) s vazbami na neonacistické skinheadské hnutí, z pražské větve neonacistické organizace BaH postupně vznikl neregistrovaný Národní odpor (NO), který během krátké doby získal dominantní postavení na neonacistické scéně. V r. 2000 byla NA ministerstvem vnitra sice rozpuštěna³⁴, ale její členové byli ve stejném roce spolu se členy NO začleněni do VRS. Název strany se následně změnil na Národně sociální blok (NSB), který MVČR odmítlo registrovat, tudíž byl zvolen nový název Pravá alternativa (PA) (Mareš 2003). Fakticky se jednalo o nacifikaci původní strany, která původně vznikla jako frakce odštěpená od SPR-RSČ³⁵. PA se profilovala jako nacionalistická, ale s výrazným akcentem na sociální tematiku a s programem antiimigračním a antiintegračním, přičemž problémovým tématům jako např. antisemitismu se strana vyhýbala (Charvát 2007). Jelikož však zůstala úzce svázaná s neonacistickým prostředím, nepodařilo se jí

³³ V čele RM stáli např. Martin Zbela nebo Tomáš Vandas, kteří později stanuli i v čele DS.

³⁴ Jedním z důvodů pro rozpuštění NA bylo popírání holocaustu jejími představiteli při veřejných akcích.

³⁵ O charakteru PA může vypovídat i to, že mezi krajskými lídry pro volby v r. 2002, kterých se PA chtěla zúčastnit, byli i někteří čelní představitelé NO.

nikdy oslovit běžné voliče. Strana vyjádřila vůli zúčastnit se parlamentních voleb v roce 2002, již v roce 2001 v ní však propukly vnitřní spory a rozpadla se. Několik členů PA přestoupilo do Národně demokratické strany (NDS) (Mareš 2003), která ve volbách 2002 získala 0,11 % hlasů, další část aktivistů se ztotožnila s aktivitami NO zaměřeného v této době na propagandistickou činnost mimo politickou sféru (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). I když byly do projektu PA vkládány neonacisty velké naděje, v integraci krajní pravice tato strana neuspěla³⁶.

Zatímco se neonacisté na konci této etapy z politiky spíše stahovali, na jejich místo nastoupila registrovaná uskupení orientovaná na konzervativní nacionalismus a využívající populistické metody (Charvát 2007). V r. 2002 postupně vznikly Národní strana (NS) a Národní sjednocení (NSJ). NS, jejíž předsedkyní se stala Petra Edelmannová, se zaměřila na agresivní nacionalisticko-populistickou propagandu, ale distancovala se od neonacismu. Důležitou aktivitou NS hned v prvním roce její existence bylo pořádání akcí, kde kritizovala přistoupení ČR k EU (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Národní sjednocení (NSJ) představovalo fundamentálně katolický proud české krajní pravice (Charvát 2007). Během roku 2002 do NSJ vstoupilo mnoho bývalých členů VRS, NSB/PA nebo NDS a strana začala spolupracovat jak s národovecky zaměřenými uskupeními, tak i s ortodoxně katolickými kruhy. Právě tyto dvě strany (NS a NSJ) byly považovány za subjekty schopné integrovat roztržštěnou krajní pravici (Maršák 2007).

V r. 2003 vznikla Dělnická strana (DS), která se profilovala jako strana „obyčejných lidí“ a zaměřovala se i na sociální otázky. Důležitým prvkem její propagandy však byl rasismus (Charvát 2007). I když strana deklarovala odmítání neonacismu, s neonacisty částečně spolupracovala. DS byla založena bývalými členy SPR-RSČ, především T. Vandasem, M. Zbelou a Jiřím Štěpánkem, ale i ostatní členové předsednictva působili dříve v SPR-RSČ (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011).

Obecně lze k této složité etapě české krajní pravice říci, že po volebním propadu SPR-RSČ se některé další strany pokusily etablovat jako náhrada za ni, popř. integrovat jednotlivé proudy v rámci krajní pravice, ale „gravitačním centrem se po SPR-RSČ nestala ani jedna z těchto formací“ (Maršák 2007, s. 17). Aktivity vyvíjely především VRS (NSB/PA), RMS, Republikáni, NS, NDS a NSJ (Maršák 2007). Jak již bylo uvedeno výše, do volebního klání strany zasahovaly jen sporadicky (v roce 2002 pouze

³⁶ Zajímavé je, že představitelé strany doporučili svým stoupencům před volbami v r. 2002 nejtít k volbám a nikoliv volbu některé z krajně pravicových stran (více viz Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011).

RMS, Republikáni a NDS). Díky snaze o nahrazení SPR-RSČ a obsazení „uprázdněných“ parlamentních křesel došlo v tomto období k významnému rozostření hranice mezi registrovanými a neregistrovanými subjekty (Charvát 2007).

4. etapa: 2004 - 2008

Přelom této a předešlé etapy je charakteristický tím, že docházelo ke spolupráci jednotlivých stran, hnutí i neregistrovaných subjektů, která ovlivnila další vývoj krajní pravice. I nyní probíhaly pokusy o integraci, které však v dlouhodobé perspektivě skončily neúspěchem (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Zároveň došlo u ultrapravicových stran ke změně v tom, že se pokoušely uspět ve všech volbách³⁷.

První integrační snahou byl vznik Národní koalice před volbami do Evropského parlamentu (EP) v roce 2004. Koalice se účastnily NS a ČSNS, ovšem brzy v koalici vzniklo pnutí, zřejmě z důvodu dominantního postavení, které si v rámci koalice nárokovala NS. Koalice však ve volbách zcela propadla. Obdobně skončily pro krajně pravicové strany i podzimní senátní a krajské volby. Při nich vytvořily společnou kandidátku např. NS a DS, ovšem pouze ve Středočeském kraji (Edelmannová 2008). V důsledku tohoto neúspěchu spolu začaly politické strany v roce 2005 vyjednávat o společné volební koalici pro parlamentní volby v roce 2006 (Charvát 2007). Iniciátorem jednání byla NS a výsledkem byla dohoda o vzniku koalice nazvané Národní pětka (Edelmannová 2008). Koalice měla být složena z NS, DS, NSJ, RMS a Českého hnutí za národní jednotu (ČHNJ). Uvnitř koalice však došlo ještě před volbami k rozporům mezi NS, která chtěla mít v koalici hlavní slovo, a DS a NSJ, jimž postavení NS nevyhovovalo. Obě strany nakonec původní koalici opustily a založily konkurenční koalici Právo a spravedlnost (PaS)³⁸ (Charvát 2007).

I samotné strany si zřejmě uvědomovaly, že ve společné koalici by měly ve volbách větší šanci na úspěch, jak dokládá komentář L. Christova z RMS k rozpadu koalice: „... Zklamání to pro nás není, ... Je však zřejmé, že dosáhneme horšího volebního výsledku“ (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011, s. 232). Ve volbách do PS PČR 2006 také krajně pravicové strany nakonec propadly. NS (za podpory RMS³⁹ a části ČHNJ) obdržela 0,17 % hlasů, PaS (za podpory dalších ultrapravicových

³⁷ V r. 2004 se jim poprvé naskytla možnost voleb do EP, hlavními aktivizačními tématy krajní pravice byl apel na národní suverenitu a identitu.

³⁸ Název byl zvolen podle polské vládní strany Právo a spravedlnost.

³⁹ Šlo o první a prozatím jediné parlamentní volby v polistopadové historii, kdy strana SPR-RSČ / RMS nekandidovala.

uskupení) získala 0,23 % hlasů. I přes neúspěch zůstaly obě strany aktivní a účastnily se dalších voleb, jak komunálních, tak i krajských a (v omezené míře) senátních. Volební zisky však byly vždy velmi nízké.

V krajských volbách v roce 2008 kandidovala kromě NS, DS a PaS také obnovená SPR-RSČ. Ke znovuobnovení této strany došlo v květnu 2008, kdy se pod osvědčeným názvem spojily: Republikánská strana Čech, Moravy a Slezska, Republikánská unie, Radikální republikánská strana, Republikáni a RMS (Kyloušek, Smolík 2008). Předsedou se stal opět M. Sládek.

Ke změnám došlo také v případě DS. Ta totiž procházela stále obdobím své profilace a hledala vhodné partnery ke spolupráci. Spolupráce s NSJ probíhala přibližně do konce roku 2006, od té doby chtěla jít vlastní cestou a pro volby sestavovat samostatné kandidátky. Postupně strana začíná spolupracovat s neformálními uskupeními z nacionalistické i neonacistické scény (nově vzniklé subjekty Národní korporativismus (NK), Autonomní nacionalisté (AN) a s nadále působícím NO). Zatímco tedy do roku 2007 vyhledává spolupráci především v okruhu nacionalistických politických stran, od této doby se stále více otevírá neonacistickému hnutí (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Tematicky se DS postupem času posunula více k etnickým otázkám, romské problematice, přistěhovalectví, xenofobii a postmaterialistickým hodnotám (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Pro toto období je u DS také typická vyšší veřejná aktivita, zvýšená radikalita a sklon k násilným projevům. Vrchol těchto tendencí a provázanosti strany s neonacistickou scénou nastal v roce 2008, kdy výrazně narostl počet veřejných akcí a několikanásobně se rozšířila členská základna strany. Důležitým okamžikem byla tzv. bitva o Janov, která proběhla v listopadu 2008 v Litvínově.

Kromě politických stran byly v této etapě aktivní také neregistrované subjekty a další uskupení jak nacionalistického tak neonacistického zaměření. Zvýšenou aktivitu vykazovala např. VF, která spolupracovala s NSJ či Národním korporativismem (NK). Právě NK se stal od r. 2005 novým subjektem krajně pravicové scény a osciloval na pomezí nacionálního a neonacistického proudu. Dle Charváta (2007) vycházel NK z neonacistického prostředí, ale snažil se vystupovat jako nacionalistická organizace. Spolupracuje s DS a NO a v roce 2006 byli někteří zástupci NK na kandidátkách PaS. Aktivní zůstává nadále i NO.

Obecně lze etapu 2004 – 2008 hodnotit pokračující značnou organizační roztržitostí. Docházelo stále k novým fúzím a přeskupování různorodých formací,

doktrinální odlišnost a fundamentální nesmiřitelnost jednotlivých proudů (často však i personální rozepře) bránily i účelové integraci v jednu politickou stranu (Rataj 2006). Nesourodost a antipatie byly tak velké, že se podle Rataje (2006) jednotlivé proudy paradoxně obviňují z levičáctví a vzájemnost je dána snad jen elementárními atributy krajně pravicového nacionalismu a odporem vůči společným nepřítelům. Zatímco v případě neformálních organizací docházelo k průnikům mezi nacionalistickým a neonacistickým proudem, na úrovni politických stran tomu bylo naopak (NS se distancovala od DS i NO) (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Spolupráce však probíhala intenzivně, proto lze celkově konstatovat, že v rámci široké spolupráce napříč celou krajní pravici došlo během roku 2007 k setření rozdílů nejen mezi registrovanými a neregistrovanými organizacemi, ale i mezi jednotlivými proudy krajní pravice (Charvát 2007). Zároveň byla patrná značná personální fluktuace a neukotvenost jednotlivých aktivistů.

5. etapa: 2009 – současnost (2010)

V této poslední etapě k výraznému přeskupování již nedocházelo, nebylo to však způsobeno integrací stran, spíše bylo pro tuto etapu charakteristické faktické ukončení činnosti několika z nich. Mezi relevantní ultrapravicové politické strany bývají v tomto období řazeny DS / Dělnická strana sociální spravedlnosti (DSSS), NS a SPR-RSČ (Smolík 2010). V PaS došlo během roku 2009 ke změnám a strana postupně začala spolupracovat se Stranou svobodných občanů (SSO). Mimo politické strany působí na české krajně pravicové scéně i několik ultrapravicových zájmových organizací, buď registrovaných jako občanská sdružení či působících bez registrace (např. Národní odpor, Autonomní nacionalisté) (Smolík 2010).

V roce 2009 se výše uvedené tři strany zaměřily na volby do EP a účastnily se jich samostatně (NS získala 0,26 %, SPR-RSČ 0,31 % a DS 1,07 % hlasů). V důsledku volebního neúspěchu a zřejmě i vnitřních problémů strany NS na konci roku 2009 fakticky ukončila svoji činnost, když odstoupila její předsedkyně Edelmannová a následně i další představitelé strany⁴⁰. Obdobně se i SPR-RSČ zmítala v tomto období v problémech personálního i finančního rázu. Dá se říci, že v období po svém znovuoobnovení v roce 2008 již jen přežívala jako zcela marginální strana a postupně

⁴⁰ Právně NS i nadále existovala, v srpnu 2011 její činnost na návrh vlády pozastavil Nejvyšší správní soud a v květnu 2013 ji definitivně rozpustil.

ukončila faktickou činnost⁴¹. Celkový úpadek národovecky orientovaných stran potvrdily parlamentní volby v roce 2010, kdy SPR-RSČ získala pouze 0,03 % hlasů. Objevily se další subjekty, do nichž přešli někteří představitelé upadajících stran, např. České hnutí za národní jednotu (ČHNJ) nebo SSO, se kterou spolupracovali někteří bývalí členové PaS.

Zřejmě nejdůležitějším subjektem tohoto období byla DS. Strana se vlivem své pokračující profilace dostávala stále více do neonacistického spektra a upozorňovala na sebe násilnými činy. V únoru 2008 DS založila tzv. Ochranné sbory Dělnické strany (OS DS), které měly oficiálně působit jako monitorovací skupiny v tzv. problémových oblastech (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011)⁴². O propojení DS s neonacistickou scénou se hovořilo rovněž v souvislosti s vytvářením kandidátek pro jednotlivé volby, kdy na nich údajně byly osoby z neonacistického prostředí (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Aktivity DS vedly k tomu, že se na ni stále více zaměřovaly bezpečnostní složky. Na konci roku 2008 podala vláda poprvé návrh na zrušení DS, NSS zrušení v březnu 2009 zamítl. O rok později už byla situace jiná a NSS stranu v únoru 2010 po druhém návrhu vlády definitivně rozpustil z důvodu její protiústavní činnosti. NSS ji označil za stranu ovládanou militantními rasisty a potvrdil její propojení s organizacemi typu NO nebo AN.

Členská základna i vedení strany ihned po zákazu přešly do strany DSSS, se kterou spolupracovaly již před volbami do PS PČR v roce 2006 či v krajských volbách 2008. Do čela strany byl ještě v roce 2010 zvolen Tomáš Vandas, do vedení se dostali i další bývalí představitelé DS Jiří Štěpánek nebo Martin Zbela. Strana též převzala kompletní program bývalé DS. Strana se již jako DSSS účastnila parlamentních voleb v roce 2010 a obdržela v nich 1,14 % hlasů, což bylo ve srovnání s předešlými volbami výrazné zlepšení pozice. I díky tomuto výsledku se DS/DSSS stala asi nejvýznamnějším představitelem celé české krajně pravicové stranické rodiny v první dekádě 21. století (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011).

Aktivní jsou rovněž různé registrované či neregistrované organizace. V rámci vlasteneckého a národně konzervativního proudu jde např. o občanská sdružení Svornost, Akce D.O.S.T. (mediálně známá díky působení Ladislava Bátory) či Červenobílí. V neonacistickém prostředí jde např. o NO či AN. Zatímco však NO do

⁴¹ V prosinci 2010 NSS rozhodl na návrh vlády pozastavit činnost strany, v květnu 2013 byla strana definitivně rozpuštěna.

⁴² V souvislosti s DS média informovala především o akcích OS DS v Janově (18. 10. 2008, 17. 11. 2008, 24. 1. 2009) či Přerově (4. 4. 2009) (Smolík 2010).

roku 2010 ztrácel své postavení, AN byli velice aktivní skupinou a do roku 2010 úzce spolupracovali s DS. Do jejích struktur se zapojit nechtěli, ale účastnili se společných veřejných aktivit (demonstrací). AN uznávali DS jako sílu hájící společné zájmy na oficiální politické scéně. AN proti tomu působili ve vzájemném vztahu jako bojovníci ulice (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011).

V této závěrečné etapě vývoje krajní pravice tedy fakticky ukončily činnost dvě důležité politické strany, zatímco třetí (DS) posilovala své postavení. Její zrušení jí paradoxně mohlo pomoci, neboť jak tvrdí Smolík (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011), rozhodnutí NSS o zrušení strany jí pomohlo získat řadu nových sympatizantů a voličů. I tak lze říci, že krajní pravice (především národovecký proud) je v současnosti nestabilní, nejednotná, nekonzistentní a rozštěpená, je reprezentována nejružnějšími frakcemi, které neumožňují dlouhodobější spolupráci.

Závěrem lze říci, že pro krajně pravicovou scénu je pro celé hodnocené období 1990 – 2010 charakteristická značná roztříštěnost, a to jak ideologická, tak i organizační. Existuje mnoho subjektů, z nichž mnohé zanikají a nové vznikají. Postupně také docházelo k profilaci jednotlivých proudů. Jestliže se SPR-RSČ v počátcích své existence stala výrazným „shromaždištěm“ protestních hlasů z různých směrů (Mareš 2000a, s. 164), postupem doby se v rámci krajní pravice vytvořily samostatné navzájem odlišné proudy víceméně kopírující rozčlenění ultrapravice v jiných zemích. Jednotlivé proudy jsou navzájem značně nesourodé a často deklarují nemožnost kooperace (ta je většinou způsobena personálními konflikty, nekompatibilitou politických programů, fluktuací členských základů nebo nedostatkem finančních problémů (Bastl, Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Na druhou stranu však spolupráce jednotlivých proudů a subjektů probíhala, což bylo potvrzeno vznikem několika koalic. Jak bylo také výše uvedeno, je patrná jejich značná personální a jistá programová provázanost. Jak tvrdí Charvát (2007, s. 156), „pro krajní pravici je typická vysoká míra heterogenosti a pružnosti. Aktivisté několikrát prokázali schopnost pružně reagovat na změny vnější situace... V případě nutnosti subjekty krajní pravice zanikají a jejich aktivisté se přesouvají do nově založených skupin“. Různými pokusy o účelnou spolupráci došlo také k částečnému setření rozdílů mezi jednotlivými proudy krajní pravice.

Cílem předkládané práce je i přes metodologickou obtížnost a rozporuplnost hodnotit krajní pravici jako jeden celek. Výše popsané skutečnosti, že jednotlivé ultrapravicové subjekty jsou často navzájem velice provázané, jak personálně, tak

programově, tak i spoluprací ve formě neformální podpory či přímo předvolebních koalic, jsou jedním z hlavních důvodů, proč byla tato forma hodnocení zvolena jako oprávněná. Jednotlivé hnutí a registrované či neregistrované organizace byly v této části popisovány i přes jejich neúčast ve volbách především z toho důvodu, že lze předpokládat, že členové a stoupenci těchto subjektů, pokud se rozhodnou jít k volbám, mohou představovat jeden z významných zdrojů voličských hlasů pro kandidující strany krajní pravice.

4.2 Krajní pravice a volby v letech 1989 a 2010

Cílem této části je definovat soubor stran, které je v rámci jistých mantinelů možné klasifikovat jako „krajně pravicové“ a které budou předmětem dalších analýz v následujících částech. Jelikož je zkoumáno regionální hledisko z pohledu voličů krajní pravice, budou zde hodnoceny pouze ty strany, které se účastnily jednotlivých parlamentních voleb v období 1990 – 2010. Vycházet budeme z výše popsaného historického vývoje, ale vybrané strany budou v této části hodnoceny více analyticky, tzn. především by mělo být prokázáno, že daná strana spadá do ultrapravicového spektra.

Zde však narážíme na zásadní metodologický problém, který byl již diskutován v úvodní kapitole. Tím je skutečnost, že autoři doposud nenalezli shodu v konzistentní teorii extrémní pravice. Vzniklo mnoho různých koncepcí, které přinášejí různé definiční znaky krajní pravice, přičemž žádný nebyl přijat bez výhrad (Maršák 2007). Problémy navíc činí i strukturování ultrapravicového spektra a stanovení hranice mezi pravicovým extremismem a radikalismem. A je pochopitelné, že strany samotné sebe sama až na výjimky jako extremistické a mnohdy ani jako radikální neklasifikují (Mareš 2003). Vždy se proto jedná do určité míry o subjektivní hodnocení. Pokud k tomu přidáme výše popsanou heterogenitu a roztržitost krajně pravicového spektra, je provedení této klasifikace jedním z nejobtížnějších bodů této práce, neboť špatný výběr může ovlivnit všechny následující analýzy a vést ke zkresleným závěrům.

Na druhou stranu tato problematika je pouze dílčím cílem práce, nejedná se o hlavní zaměření, proto jí nebude věnován intenzivní primární výzkum. Při klasifikaci stran bude kladen hlavní důraz na následující aspekty:

- Deklarovaná identita, pozice v politickém spektru (např. vazby na ultrapravicové subjekty), programatika strany a její rétorika

- Již provedené klasifikace (využity budou především přístupy M. Mareše, J. Rataje, J. Charváta a dalších)
- Hodnocení strany ministerstvem vnitra (MVČR)

Před samotnou klasifikací je nutné konstatovat, že využití základní obecně užívaný přístup (i když ne jediný), že krajní pravice je složena ze dvou hlavních značně odlišných typů. První lze označit za radikálně pravicový, popř. nacionalistický, druhý jako proud neonacistický, který je otevřeně antisystémový (Smolík, Vejvodová 2013).

Volební rok 1990 (SPR-RSČ)

Z politických stran kandidujících ve volbách do ČNR v roce 1990 je jako krajně pravicová hodnocena SPR-RSČ, která je z hlediska stranicko-politického systému obecně považována za nejvýznamnějšího reprezentanta ultrapravice v polistopadovém období (bližší viz Mareš 2003). O zařazení SPR-RSČ do spektra krajní pravice v průběhu 90. let nebo po roce 2000 pochybuje asi málokdo, ale je otázkou, zda se k ultrapravicové programatice nevyprofilovala až v průběhu doby, tzn. zda ji bylo možné již v roce 1990 označit za krajně pravicovou. Původně totiž strana měla vzniknout jako strana vyznávající „republikánské“ hodnoty (Mareš 2003). Na ustavujícím sjezdu strany Sládek uvedl, že v současné politické situaci je nutné „vybudovat skutečně radikální pravicovou stranu, jež by byla strážkyní demokracie...“ (Mareš 2003, s. 161). Již v prvním programu SPR-RSČ pro volby 1990 však bylo uvedeno: „Požadujeme přehodnocení únosnosti dovozu nekvalifikovaných pracovních sil z rozvojových zemí“ (Mareš 2001, s. 2). Ve stejné době již také Sládek ve svých projevech využíval protestních nálad vůči vietnamským dělníkům (více viz Mareš 2001). Je zřejmé, že již v prvních volbách v r. 1990 zastávala strana mnohé postoje, díky nimž je klasifikována jako krajně pravicová.

Ve volbách SPR-RSČ nakonec kandidovala v koalici s Všelidovou demokratickou stranou (VDS)⁴³. Pro koalici však volby skončily neúspěchem, když získala 0,94 % (67 781) hlasů. Doba po roce 1989 byla obecně příznivá pro vznik republikánských⁴⁴ stran. Některé z nich se před volbami spojily do koalice nazvané Svobodný blok a ve volbách též neuspěly, když získalo toto uskupení 0,80 % (57 925) hlasů. Se Svobodným blokem se údajně snažil spolupracovat i Sládek, brzy však došlo

⁴³ Tato strana se dle volebního programu chtěla soustředit na zastupování soukromých podnikatelů.

⁴⁴ Republikánství nemusí být nutně spojováno s ultrapravicí. V Česku získalo označení „republikán“ ultrapravicový a populistický charakter právě díky SPR-RSČ.

k rozporům a spolupráce byla ukončena. Jelikož republikánství nevybočuje z demokratických principů, Svobodný blok jako seskupení republikánských stran není klasifikován jako krajní pravice.

Především v 90. letech se voleb často účastnily různé „moravistické“ strany, které bývají někdy označovány za nacionalistické. Jelikož je tento typ nacionalismu velice specifický a celý „moravistický“ proud v celostátním měřítku marginální (blíže viz Pšeja 1999), jako krajně pravicové tyto subjekty hodnoceny nejsou.

Volební roky 1992 - 1998 (SPR-RSČ)

Z politických stran kandidujících ve volbách do ČNR v roce 1992 byla jako krajně pravicová klasifikována opět SPR-RSČ, která se dále profilovala spíše ve směru postupující radikalizace. Mezi hlavní témata strany i nadále patřil antikomunismus, ale stále větší prostor byl dáván romské otázce a problému kriminality (Mareš 2003). Strana byla také stále více protiněmecky zaměřená. Při získávání příznivců však byla strana díky své rétorice úspěšná⁴⁵. V samotných volbách se ukázalo, že se SPR-RSČ stala nejsilnějším subjektem krajní pravice, když získala 387 026 hlasů (5,98 %) a 14 mandátů v ČNR.

S klasifikací SPR-RSČ nebývá mezi odborníky problém, ale stejně jako u předešlých a také u všech následujících voleb nastává problém s dalšími stranami, které mohou být z hlediska ultrapravicovosti „náchylné“, ovšem nikoliv jasně zařaditelné. V r. 1992 to byl případ např. Strany republikánské a národně demokratické jednoty (SRNDJ). Pro zařazení této strany do ultrapravicového spektra by hovořilo několik faktorů: personální složení (strana byla z velké části tvořena „odpadlíky“ od SPR-RSČ); je předchůdkyní již extremistických stran NSB a PA; BIS o této straně např. uvedla, že její ideologií je národní socialismus a antisemitismus. Naopak proti přiřazení této strany ke krajní pravici lze uvést také několik důvodů: k radikalizaci docházelo postupně, původně byla strana republikánsky zaměřená (plně v souladu s demokratickými principy); program strany neobsahoval antidemokratické prvky; zpráva BIS se vztahuje k pozdějšímu období (1994) (blíže viz Mareš 2003). I když o této straně existuje málo informací, nakonec bylo ve shodě s Marešem (2003)

⁴⁵ Jak uvádí Mareš (2003, s. 193), mezi únorem a květnem 1991 se dle IVVM zvedly preference SPR-RSČ z 1 % na 6 %.

rozhodnuto, že SRNDJ nezapadá do pole pravicového extremismu a radikalismu. Stranu lze také z pohledu minimálního volebního výsledku označit za marginální⁴⁶.

Vedle republikánských stran představují obdobný problém i různé strany, u nichž k subjektivnímu hodnocení jako nacionalistických stran vede již to, že v jejich názvu je užit termín „národní“. Tyto automaticky „podezřelé“ strany, např. Česká strana národně sociální (ČSNS), která se s výjimkou roku 2006 účastnila pod různými názvy všech parlamentních voleb po roce 1989, nejsou klasifikovány jako ultrapravicové, neboť termín „národní“ většinou vyjadřuje snahu hájit národní zájmy, nikoliv zastávat nacionalismus. Zároveň tyto strany většinou získávají zanedbatelný počet hlasů (Pšeja 1999).

I v následujících volbách v letech 1996, resp. 1998 byla jako jediná krajně pravicová strana klasifikována SPR-RSČ.

Volební rok 2002 (RMS, Republikáni, NDS)

Poté, co Sládkovi republikáni ztratili svou pozici, nastalo jisté soupeření o to, kdo SPR-RSČ nahradí. To se zřejmě projevilo i ve volbách v roce 2002, kdy se situace ohledně krajní pravice stala rozmanitější. Před volbami probíhaly různé pokusy o její integraci, ale bez úspěchu. Byly definovány tři ultrapravicové strany, které v těchto volbách kandidovaly – RMS, Republikáni a NDS.

RMS jsou stranou, která kontinuálně navazuje na SPR-RSČ, a to jak personálně (většina členů SPR-RSČ včetně předsedy Sládka přešla do RMS), tak i programově a ideově. Zároveň se tato strana objevovala pravidelně mezi lety 2000 a 2002 ve Výročních zprávách o extremismu vydávaných MVČR. Z tohoto důvodu nebylo o zařazení strany do ultrapravicového spektra příliš velkých pochyb. Ve volbách strana neuspěla a získala 46 325 hlasů (0,97 %).

Ve volbách kandidovala i konkurenční strana Republikáni. Tato strana vedená dlouholetým členem SPR-RSČ se též hlásí k pokračovatelům SPR-RSČ, i když svůj program zaměřila přednostně na kritiku M. Sládka (Došek 2002). Zařazení Republikánů do rodiny krajně pravicových stran může působit rozporuplně, neboť neexistuje jasný názor, navíc strana ve sledovaném období nefigurovala ve Výročních zprávách o extremismu MVČR, ale i přesto je strana Republikáni klasifikována jako krajně pravicová a zařazena do analýz. Důvodem je především již zmiňovaná personální a

⁴⁶ SRNDJ získala ve volbách 1992 celkem 11 115 hlasů (0,17 %). Do r. 1996 se proměnila na stranu VRS a později NSB, resp. PA.

programová návaznost na SPR-RSČ a dále obecné vnímání „republikánství“ v Česku, kdy platí, že politické strany, jejichž název obsahuje slovo „republikánský“, jsou téměř automaticky vlivem působení SPR-RSČ vnímány ze strany voličů jako ultrapravicové. Maršák (2007) hodnotí stranu Republikáni jako radikálně pravicovou stranu. Ve volbách získali Republikáni pouze 6786 hlasů (0,14 %).

Další poměrně spornou stranou ohledně zařazení do ultrapravicového spektra je Národně demokratická strana (NDS). Ta si sice zakládá na demokratických hodnotách a ostře odmítá označování za extremistickou či fašistickou (mezi lety 1999 – 2002 se ani neobjevila ve zprávách MVČR o extremismu), ale dle její programové orientace jde o stranu nacionalistickou (Mareš 2003). Programově je strana pro zpřísnění imigrační politiky, je proti pozitivní diskriminaci, Romy označuje za „problematickou menšinu“ apod. (Maršák 2007). Z pohledu ultrapravicovosti mohla straně uškodit personální politika, kdy po vnitrostranické krizi uvnitř ultrapravicové strany NSB/PA přestoupilo několik členů včetně předsedy J. Kopala do NDS. Právě kvůli výběru politických partnerů a nacionalistické rétorice ji lze dle Mareše (2003) hodnotit jako „pravicově radikální subjekt“. Maršák (2007) ji klasifikuje jako antisystémovou ultranacionalistickou stranu. Ze stejných důvodů je NDS zahrnuta do ultrapravicového spektra i v této práci. Z hlediska volebních výsledků je však strana marginální, neboť ve volbách 2002 získala pouze 5532 hlasů (0,11 %).

Volební rok 2006 (NS, PaS)

I před volbami 2006 probíhaly pokusy vytvořit jednotnou nacionalistickou platformu, která by měla větší šanci na úspěch, ale tyto snahy se realizovat nepodařilo. Jako krajně pravicové byly z kandidujících subjektů klasifikovány NS a PaS. Zajímavé je, že šlo o první parlamentní volby po roce 1990, v nichž nekandidovala SPR-RSČ / RMS samostatně.

PaS bylo účelové předvolební spojení, jehož se mimo jiné účastnily strany NSJ, DS, DSSS. Především NSJ (ale též DS) je řazena svým programem i rétorikou k ultrapravicí. Ideově je orientována na konzervativní nacionalismus. Na zařazení této strany do rodiny krajně pravicových stran se shodují všichni autoři, jejichž klasifikace byly využity, kdy Mareš (2012) klasifikuje NSJ jako „ultrakonzervativní“ stranu, Maršák (2007) jako „autoritativní tradicionalistickou nacionalistickou stranu“ a Rataj (2006) společně s Charvátém (2007) ji řadí do integrálně katolického proudu krajní pravice. NSJ je též pravidelně uváděna ve Výročních zprávách MVČR o extremismu, a

to nepřetržitě od roku 2002 do roku 2006 (MVČR 2002 – 2006). Výroční zpráva z roku 2006 např. hovoří dokonce o tom, že NSJ do jisté míry spolupracuje i s neonacistickou scénou (MVČR 2006). Především kvůli NSJ a dále i DS je uskupení PaS zařazeno do krajní pravice v rámci této práce.

Rovněž NS je hodnocena jako krajně pravicová všemi studovanými zdroji. Ve volbách byla strana podporována i ze strany RMS, ČHNJ a NDS (především RMS a ČHNJ postavily i své kandidáty). Programové orientaci strany dominoval populistický nacionalismus s výrazným protievropským a protiimigračním akcentem (Bastl Mareš, Smolík, Vejvodová 2011). Mareš (2012) hodnotí NS jako „neo-husitskou“ stranu, Maršák (2007) o ní hovoří jako o „konzervativní nacionalistické straně s mesianistickým zaměřením“, Rataj (2006) ji řadí do integrálně národního proudu krajní pravice a Charvát (2007) ji definuje jako „nacionálně-populistickou“ stranu. Také MVČR tuto stranu v letech 2002 – 2006 několikrát zařadilo do svých Výročních zpráv o extremismu. Dle MVČR (2006) měla NS nejkontroverznější předvolební kampaň⁴⁷. Svým protiněmeckým zaměřením NS razantně odmítá spolupráci s neonacistickou scénou. Tento postoj jí dle MVČR (2006) mohl způsobit ztrátu části volebních hlasů pravicových aktivistů.

Ve volbách do PS PČR však neuspěl ani jeden z těchto subjektů. PaS získala 12 756 hlasů (0,23 %), NS obdržela hlasů ještě méně, pouze 9341 (0,17 %)⁴⁸. Obě strany lze z hlediska volebních výsledků označit za zcela marginální subjekty. NS navíc po volbách postupně utlumila svou činnost a v r. 2009 fakticky zanikla. Mareš k rozpadu strany prohlásil, že „je pravděpodobně zpochybněn celý ten koncept, na kterém vznikla. Taková hra na moderní populistickou stranu s mediálně provokativními tezemi a důrazem na husitskou identitu. Ukázalo se, že to v současném českém prostředí prostě nezabralo“ (Lidovky.cz).

Volební rok 2010 (DSSS, SPR-RSČ)

Pro volby do PS PČR v roce 2010 byl charakteristický jeden návrat a jeden objev. Po znovuoživení SPR-RSČ v roce 2008 se strana rozhodla opět kandidovat v parlamentních volbách. Poprvé pak samostatně kandidovala DSSS, tvořená z velké části bývalými členy zakázané DS, a to včetně vedení strany (T. Vandas, M. Zbela aj.).

⁴⁷ Strana na sebe upozornila již počátkem roku 2006, kdy umístila pomník v podobě velkého kamene v prostoru bývalého shromažďovacího tábora pro Romy v Letech u Písku.

⁴⁸ V těchto volbách kandidovala také strana ČHNJ, kterou by bylo možné též hodnotit z pohledu krajní pravice. Jelikož však získala pouze 216 hlasů, zařazení této strany do analýz by nemělo žádný význam.

Z výsledků těchto voleb je také patrný nejdůležitější trend, ke kterému na krajně pravicové scéně během posledních let došlo, a to stagnace nacionalistických stran a posilování subjektů propojených s neonacistickou scénou.

Nejdůležitějším subjektem se stala DS / DSSS. Tato strana byla v poslední době z ultrapravicových uskupení nejaktivnější a nejúspěšnější při získávání stoupenců. Zviditelňovala se antiromskými a protiimigrantskými postoji a snažila se ujímat aktuálních témat, nevyjímaje témata sociální s cílem využít je ve svůj prospěch (MVČR 2009). Její aktivity se postupně radikalizovaly a od roku 2007 začala její spolupráce s neonacistickými skupinami (především s AN a NO), přičemž tato spolupráce se zintenzivňovala. I MVČR vidělo v této straně stále větší hrozbu z hlediska extremismu (ve Výročních zprávách o extremismu byl DS věnován značný prostor nepřetržitě od roku 2008). V současnosti se jedná zcela jistě o nejsilnější ultrapravicovou stranu, a to jak volební podporou, tak i počtem členů (odhadem cca. 600) (Mareš 2012). DS / DSSS spojuje různé nacionalisticky orientované struktury a část neonacistického spektra. O zařazení do ultrapravicového spektra není příliš pochyb. Ve volbách, v nichž kandidovala již jako DSSS, získala strana 59 888 hlasů (1,14 %).

SPR-RSČ naopak ve volbách totálně propadla, když získala pouze 1993 hlasů (0,03 %). Ukázalo se, že strana již pravděpodobně vyčerpala svůj politický kredit a také personální (a finanční) zdroje, když kandidovala pouze ve Středočeském a Libereckém kraji. Výsledek republikánů v podstatě potvrzuje značnou stagnaci celého nacionalistického (národoveckého) proudu krajní pravice v posledních dvou letech, neboť i MVČR označuje aktivity těchto subjektů z bezpečnostního hlediska za nevýznamné a nevěnuje jim téměř žádnou pozornost.

V následujících částech práce budou hodnoceny ty strany a jejich volební podpora, které byly v této části identifikovány jako krajně pravicové (přehled je uveden v tabulce 1). Budou hodnoceny volební výsledky v jednotlivých volbách do PS PČR, ale při značném zjednodušení by se daly z hlediska zapojení ultrapravicových stran do parlamentních voleb vysledovat 2 – 3 odlišné etapy. Jako první etapu lze označit 90. léta, kdy je krajní pravice do značné míry ztotožňována (přínejmenším v parlamentních volbách to platí) se SPR-RSČ. Do druhé etapy spadají volební roky 2002 a 2006, kdy probíhalo hledání jak lídra ultrapravicového spektra tak i samotné identity krajní pravice. Volební rok 2010 pak lze označit buď jako počátek 3. etapy (pokud se DSSS podaří v příštích volbách potvrdit dosavadní trend posilování), nebo

jako pokračování 2. etapy v tom případě, že svou pozici DSSS ztratí. Hlavním smyslem této kapitoly však bylo identifikovat celý rozsah krajní pravice, jejíž volební podpora nyní bude zkoumána na regionální úrovni. Nejčastěji tedy bude analyzována volební podpora krajní pravice jako jednoho celku (viz poslední řádek tabulky 1) s cílem zjistit, jak je výše podpory pro celou krajní pravici regionálně diferencovaná.

Tab. 1: Identifikované strany krajní pravice dle jejich volební podpory ve volbách v letech 1990 - 2010

Politická strana	Volební rok (ČNR / PS PČR)													
	1990		1992		1996		1998		2002		2006		2010	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
SPR-RSČ / RMS	72 048	1,00	387 026	5,98	485 072	8,01	232 965	3,90	46 325	0,97			1 993	0,03
Republikáni									6 786	0,14				
NDS									5 532	0,11				
PaS											12 756	0,23		
NS											9 341	0,17		
DSSS													59 888	1,14
Rodina krajně pravicových stran celkem	72 048	1,00	387 026	5,98	485 072	8,01	232 965	3,90	58 643	1,22	22 097	0,40	61 881	1,17

Zdroj: www.volby.cz

5. Regionální diferenciacce voličů krajní pravice po roce 1990

Cílem této kapitoly je zkoumat regionální rozložení voličů krajně pravicových stran v jednotlivých volbách i souhrnně za celé sledované období. Bude analyzována regionální variabilita a stabilita volební podpory ultrapravice. To znamená, že budou hledány možné regionální vzorce, které by odhalily oblasti s tradičně vyšší podporou krajně pravicových stran. Velmi často se diskutuje o příčinách toho, proč lidé volí krajně pravicové strany. Odhalení případných tradičních „buněk“ podpory ultrapravice by mohlo k hledání těchto příčin přispět. Např. ve Francii se ukázalo, že volební mapa krajní pravice se od 50. do 80. let mírně proměňovala, ale od 80. let (v této době již byla dominantním subjektem Le Penova Národní fronta) se volební mapa ustálila, takže se NF může opírat o stabilní a věrné voliče ve stále stejných regionech (blíže viz Bréchon 2004). V případě Česka může působit určité problémy fakt, že se krajní pravice konstituovala v podstatě od počátku.

5.1 Volební mapy za jednotlivé volební roky

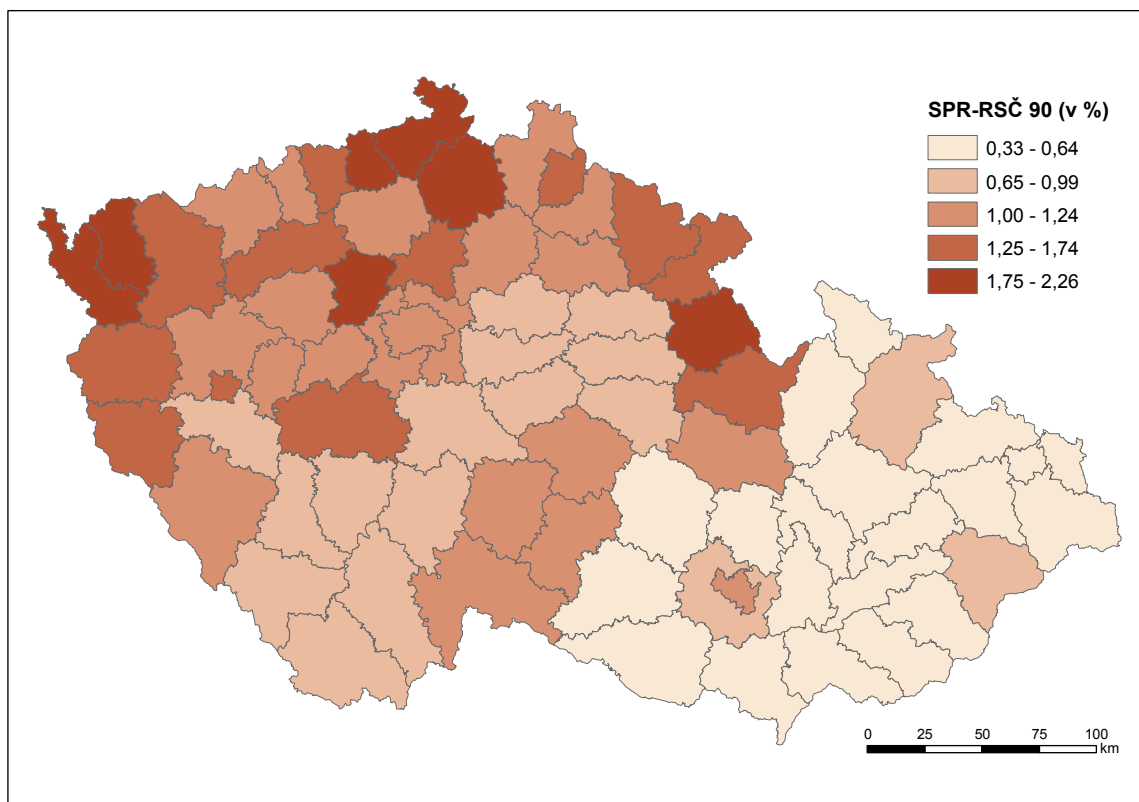
Volební roky 1990 – 1998 (SPR-RSČ)

Volby v roce 1990 byly prvními svobodnými volbami po pádu komunistického režimu. V porevoluční době neměl nikdo jasnou představu o tom, jak se situace po volbách bude utvářet (snad s výjimkou favorizování Občanského fóra). O tom svědčí například i dlouhé diskuse o výběru volebního systému (Charvát 2010). Za této situace získala SPR-RSČ celkem 72 048 hlasů (1 %). Nejvyšší procento hlasů strana obdržela v okresech Kladno (2,26 %), Děčín (2,03 %), Ústí n. Labem, Česká Lípa a Sokolov, naopak nejméně hlasů v okresech Uherské Hradiště, Opava, Blansko, Znojmo a Břeclav (viz obr. 1). Celkově získala SPR-RSČ mnohem více hlasů v Čechách, především v jejich severní polovině, než na Moravě. V počtu hlasů získala strana s výjimkou Prahy a Brna nejvíce hlasů v okresech Kladno, Plzeň, Děčín, Karlovy Vary a Ústí n. Labem.

Zajímavé je srovnání volební mapy SPR-RSČ s mapou výsledků strany Svobodný blok, která představovala další z republikánských subjektů. Regionální rozložení voličů je velice podobné jako u SPR-RSČ, tedy zřetelně vyšší podpora v Čechách, především v severní polovině, než na Moravě. V součtu za obě strany to toto rozložení dále zintenzivňuje a nejvyšší podpora republikánským stranám se ukazuje v západních a severozápadních Čechách (do krajně pravicového spektra je však řazena pouze SPR-RSČ). Veliké rozdíly mezi Čechami a Moravou mohou být způsobeny tím,

že na Moravě kandidovaly různé „moravistické“ strany, které mohly být pro republikány konkurencí, neboť částečně nabízely obdobný program, ale patrioticky zaměřený. Pokud však vezmeme v úvahu charakter volebního systému, výsledek SPR-RSČ ani obou republikánských stran dohromady úspěchem nebyl, neboť tyto strany nezískaly žádná parlamentní křesla.

Obr. 1: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do ČNR v r. 1990

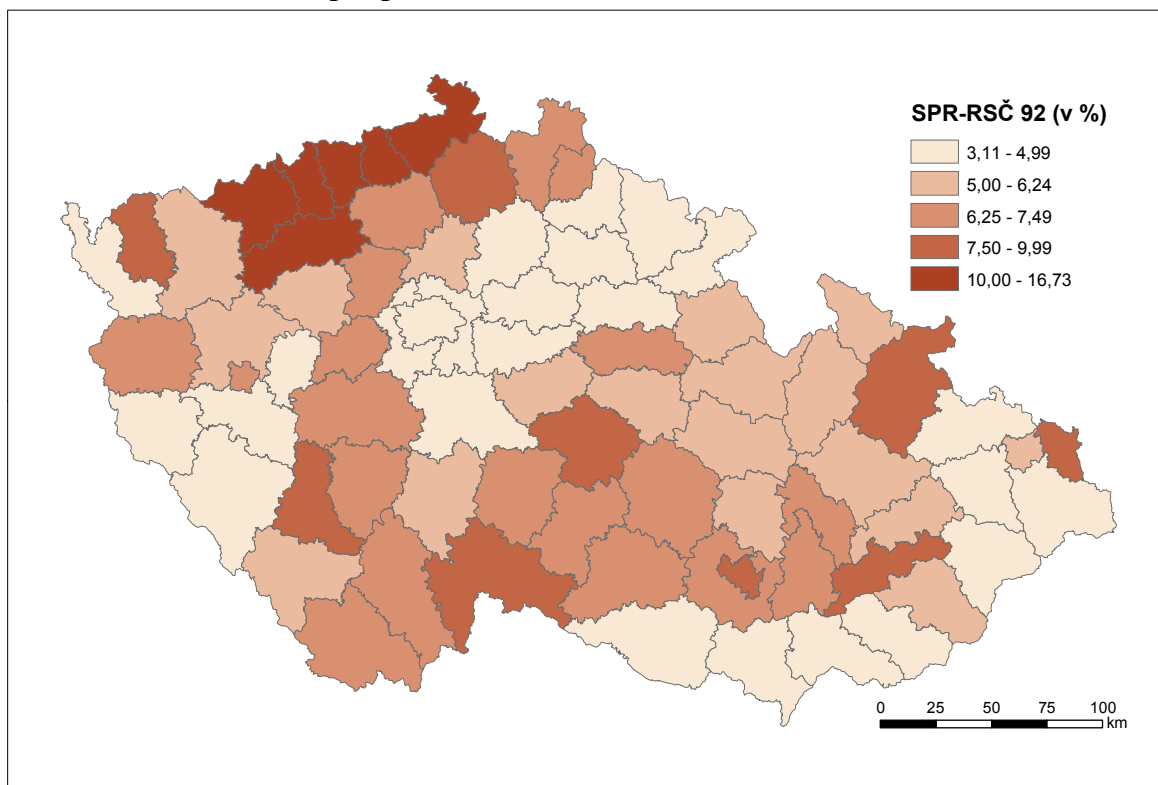

Zdroj dat: www.volby.cz

Již o dva roky později oslovila krajní pravice mnohem větší okruh voličů, SPR-RSČ získala ve volbách v roce 1992 celkem 387 026 hlasů, tzn. 5,98 %. Volební mapa se v těchto volbách dále vyprofilovala tak, že hlavní oblastí podpory SPR-RSČ, resp. krajní pravice se stal dnešní Ústecký kraj (viz obrázek 2). Šest ze sedmi okresů tohoto kraje se umístilo na prvních místech a ve všech těchto okresech byla podpora SPR-RSČ vyšší než 10 %. Nejnižší podporu naopak SPR-RSČ zaznamenala v Praze a na ní navazujícím pásu jdoucím až k východočeským okresům a dále v pohraničních okresech Jihomoravského a Zlínského kraje. Oproti předešlým volbám se podpora SPR-RSČ snížila především ve východních a západních Čechách. Podpora strany se naopak

zvýšila v některých moravských okresech (např. Třebíč, Brno-venkov, Vyškov, Kroměříž) a také v okresech Bruntál a Karviná.

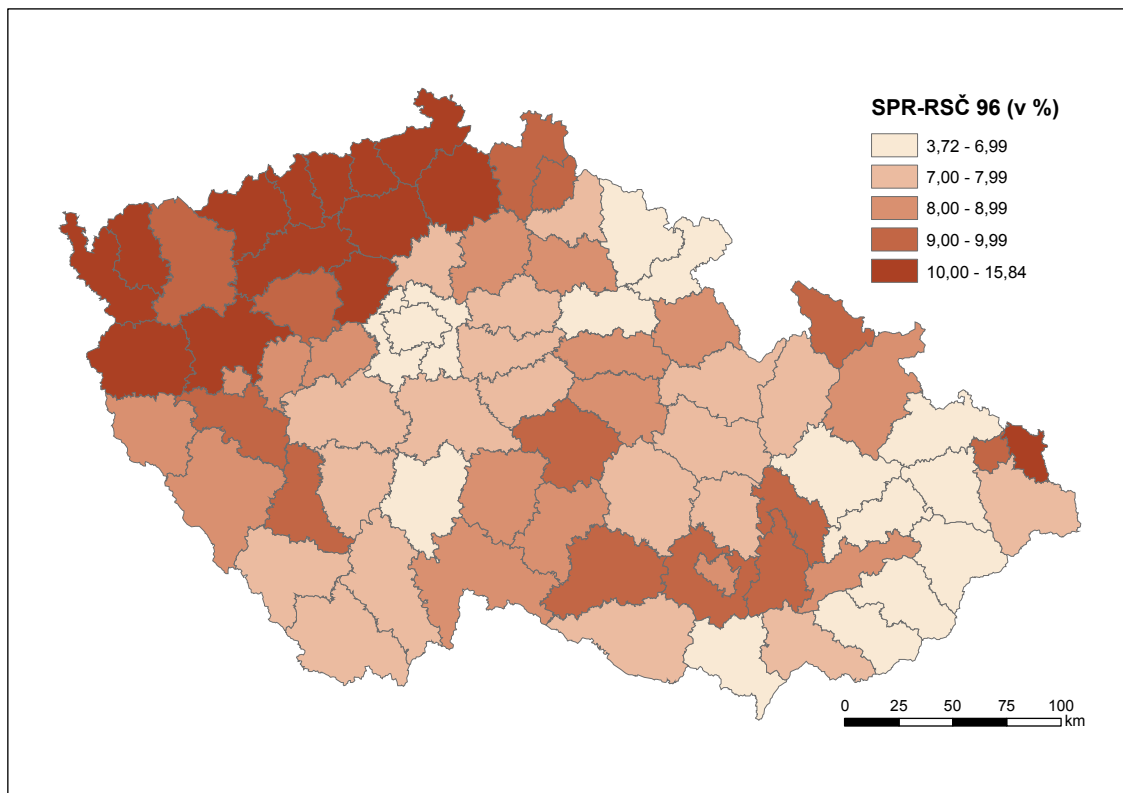
Obr. 2: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do ČNR v r. 1992

Zdroj dat: www.volby.cz

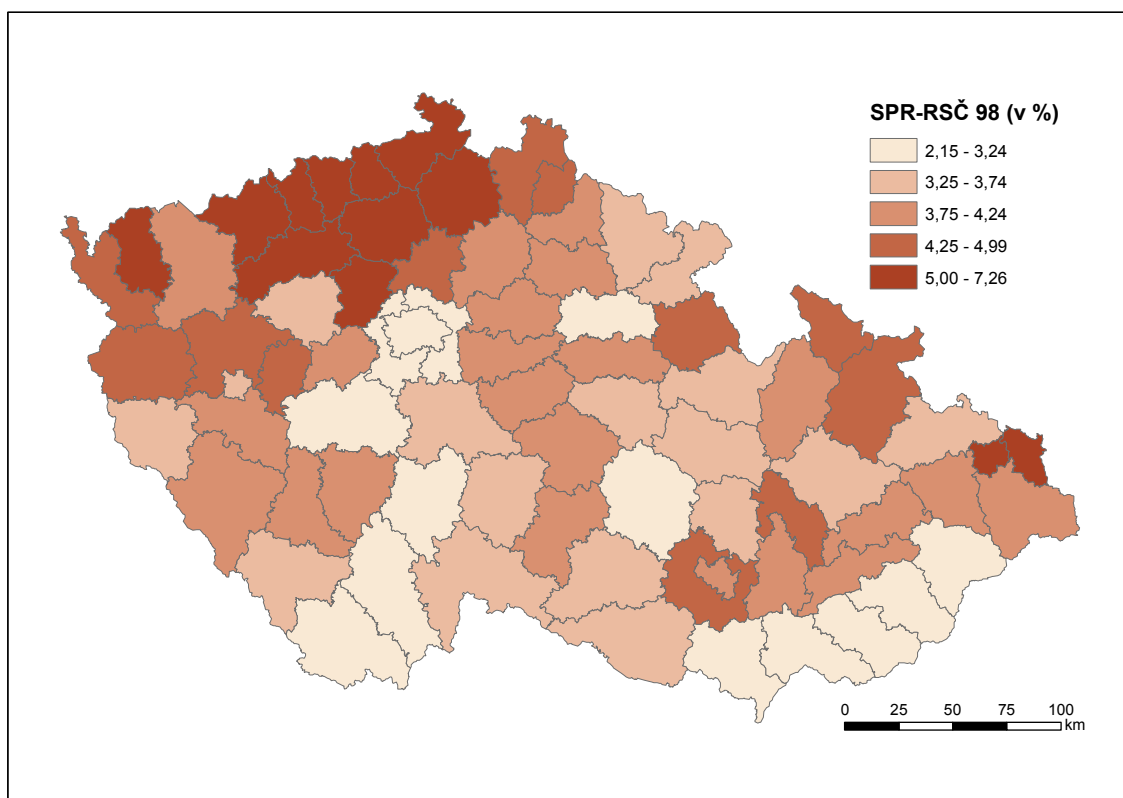
I další volby konané v roce 1996 tento trend regionální diferenciace volební podpory krajní pravice potvrdily (viz obrázek 3). Vlivem vysokého volebního výsledku (485 072 hlasů – 8,01 %) došlo logicky k rozšíření oblasti s nejvyšší podporou. Více než 10 % získala SPR-RSČ téměř ve všech okresech severozápadních Čech, přičemž zcela nejvyšší procento dosáhly všechny okresy Ústeckého kraje. Druhé, avšak o poznání menší centrum podpory SPR-RSČ se nacházelo na Ostravsku a Karvinsku. Relativně nejméně příznivců zaznamenaly v těchto volbách opět pražské okresy, příhraniční oblasti jižní a východní Moravy a dále část východních Čech a oblasti Olomoucka a Opavska.

Obr. 3: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do PS PČR v r. 1996

Zdroj dat: www.volby.cz

Obr. 4: Volební podpora SPR-RSČ ve volbách do PS PČR v r. 1998

Zdroj: www.volby.cz

V předčasných volbách v roce 1998 došlo k významné změně v tom smyslu, že SPR-RSČ stále jako jediný představitel krajní pravice neuspěla, když získala 232 965 hlasů (3,9 %) a nedostala se tak do parlamentu. Tento výsledek byl velice překvapivý, neboť krátce před volbami nic nenasvědčovalo tomu, že by měla strana ztrácet podporu⁴⁹ (Kreidl, Vlachová 1999). Co se však výrazně nezměnilo, bylo regionální rozložení voličů republikánů. Jak ukazuje mapa na obrázku 4, opět dominovaly okresy celého Ústeckého kraje, k nimž se přidaly okresy Česká Lípa, Kladno a dále druhé centrum podpory krajní pravice Ostravsko a Karvinsko. V podstatě zachována zůstala i centra nejnižší podpory SPR-RSČ, kde na předních místech opět figurovala pražská aglomerace a příhraniční okresy Jihomoravského a Zlínského kraje.

Na tomto místě je možné provést prvotní diskusi možných příčin zjištěné regionální diference volební podpory SPR-RSČ, resp. krajní pravice, která poslouží jako vstupní báze v příští kapitole. Vycházet budeme z komparace oblastí s vysokou podporou krajní pravice, obecných tezí programu ultrapravicových stran a obecného rozložení možných podmiňujících faktorů. Z námi definovaných okruhů lze dle zběžného srovnání vyvodit potenciální vliv všech tří skupin ukazatelů – socio-demografických a ekonomických faktorů a faktorů spojených s negativními sociálními jevy.

Vliv ekonomických faktorů lze identifikovat např. vývojem hospodářství nebo mírou nezaměstnanosti. Skutečnost, že podpora krajní pravice je nejvyšší v severozápadních Čechách a v menší míře na Ostravsku může souviset s tím, že kraje s nejvyšší produkcí na obyvatele na počátku transformace (zejména Ústecký, Karlovarský a Moravskoslezský kraj) prodělaly v transformačním období nejhlubší propad (Blažek, Csank 2007). Ruku v ruce s propadem hospodářství jde i nárůst nezaměstnanosti. Dlouhodobě podstatně vyšší míru nezaměstnanosti vykazují kraje strukturálně postižené (Ústecký, Ostravský a Karlovarský) (Blažek, Csank 2007). Zde je třeba si uvědomit především vývoj, kterým se nezaměstnanost v regionech mezi lety 1990 a 1998 ubírala. Právě v tomto ohledu dopadají uvedené kraje asi nejhůře (viz příloha 1).

Z demografických faktorů je možné zmínit počet Romů a imigrantů v populaci. Právě Romové a z národnostních menšin především Vietnamci se stali hlavními

⁴⁹ Jak uvádí Kreidl a Vlachová (1999), podle agentury STEM dosahovaly v dubnu 1998 preference SPR-RSČ 10,7 % a předvolební kampaň mohla straně přinést i vyšší volební zisky než v r. 1996.

nepřáteli skinheads a ultrapravicových aktivistů již od počátku 90. let a odmítání těchto menšin je ústředním bodem programu naprosté většiny krajně pravicových subjektů. Romové, kteří začali do Československa přicházet již od konce 40. let, se koncentrovali především v pohraničí a v průmyslových oblastech Čech a Moravy, odkud bylo předtím odsunuto německé obyvatelstvo (www.rommuz.cz). I když přesné údaje neexistují, rovněž různé statistické zdroje hovoří o tom, že nejvíce Romů během 90. let žilo a stále žije v okresech Ústeckého a Moravskoslezského kraje (Kalibová 2003). Obdobně je na tom i vietnamská menšina, která má dle údajů ČSÚ nejvyšší zastoupení v Praze a na severozápadě Čech, především v Karlovarském kraji.

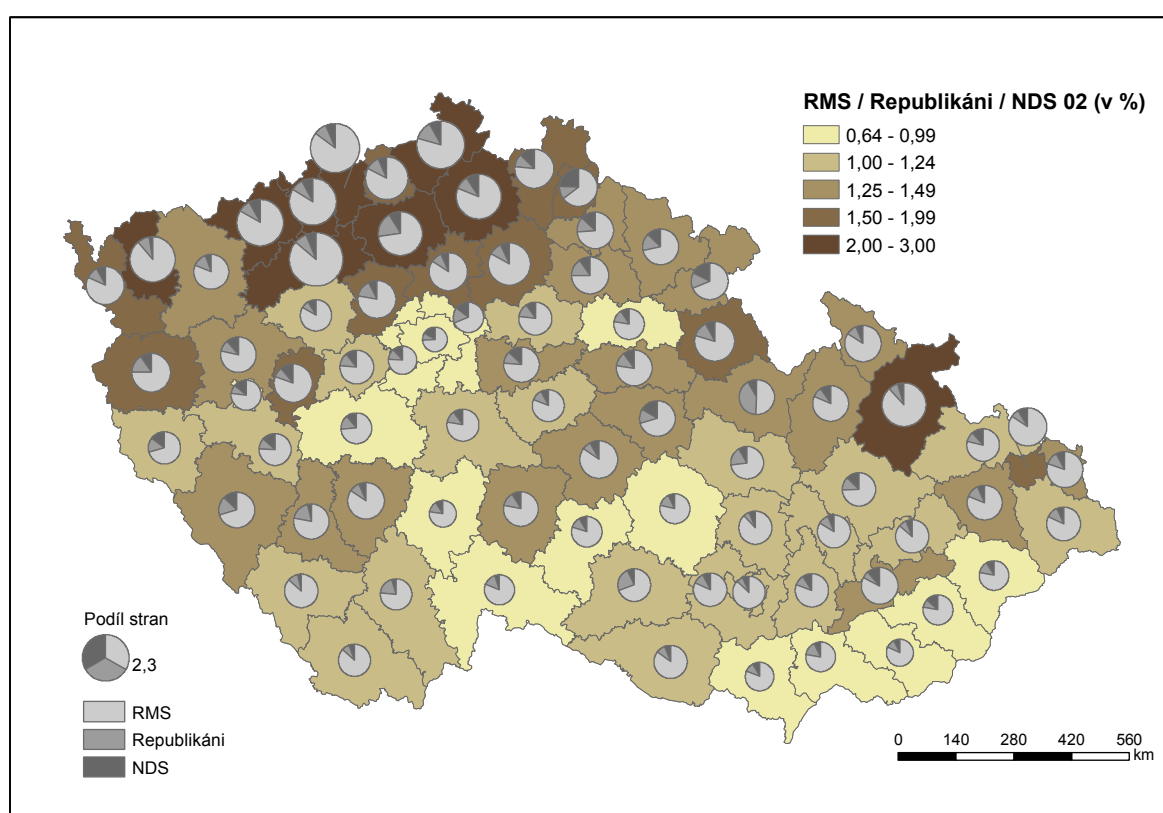
Zajímavé je, že také v okruhu faktorů sociálně negativních jevů lze nalézt ukazatele, které svou regionální diferenciací do jisté míry odpovídají rozložení volební podpory krajní pravice. Např. kriminalita měřená počtem trestných činů vykazuje nadprůměrné hodnoty ve zde diskutovaných oblastech severozápadních Čech nebo severní Moravy. Jak vyplývá z tohoto prvotního rozboru, zvolené okruhy faktorů by mohly být pro analýzu podmíněností volebního chování relevantní, a to tím více, že právě témata kritiky špatné ekonomické situace, odmítání Romů a menšin, resp. imigrantů obecně a důraz na bezpečnost jsou vedle kritiky současných poměrů a politických představitelů ústředními mobilizačními tématy krajní pravice. Podrobná analýza této problematiky bude provedena v následující kapitole.

Volební roky 2002 – 2010

Volby v roce 2002 přinesly oproti předcházejícím několik změn. Vedle toho, že republikáni poprvé kandidovali v rámci transformované strany RMS a toho, že celkově obdržela ultrapravice mnohem méně hlasů, byla hlavní proměnou kandidatura více menších krajně pravicových subjektů, která byla způsobena neúspěšnými snahami o integraci ultrapravicového spektra. V parlamentních volbách „nové“ strany Republikáni a NDS však voliče vůbec neoslovily a získaly pouze 6786 (0,14 %), resp. 5532 (0,11 %) hlasů. Republikáni získali nejvyšší procento hlasů (více než 0,3 %) v okresech Ústí nad Orlicí, Litoměřice a Děčín, strana NDS získala obdobný podíl pouze v Jablonci nad Nisou. Určování nějakých regionálních vzorců je však vzhledem k nízkým hodnotám v podstatě nerelevantní. Nejvíce hlasů získala nástupnická strana Sládkových republikánů RMS, která obdržela 46 325 hlasů (0,97 %). Při součtu výsledků všech tří stran získala krajní pravice v těchto volbách 58 643 hlasů (1,22 %), přičemž na regionální rozložení výsledků měla největší vliv Sládkova nová strana RMS.

Zajímavé je, že i přes částečnou proměnu kandidujících subjektů a přes nízké procento obdržených hlasů zůstal víceméně zachován regionální vzorec z předcházejících voleb (viz obrázek 5). Největší podporu (mezi 2 a 3 %) měla krajní pravice v okresech severozápadních Čech (nejvíce Louny, Teplice, Děčín, Most a Chomutov), k nimž se přidal okres Bruntál. Naopak nejméně hlasů získaly tyto strany opět v pražských okresech, v příhraničních oblastech jižní a východní Moravy a dále v části jižních Čech a na Vysočině.

Obr. 5: Volební podpora krajní pravice (RMS, Republikáni, NDS) ve volbách do PS PČR v r. 2002

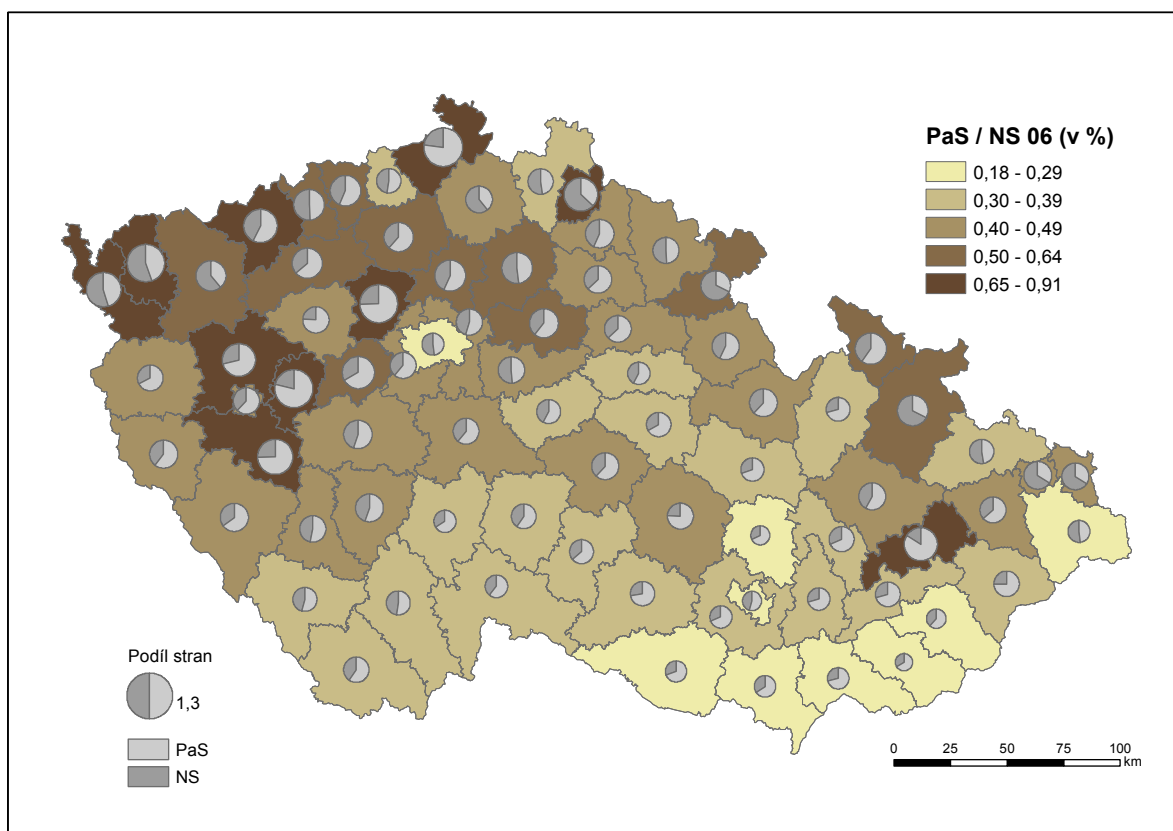

Zdroj dat: www.volby.cz

Volby v roce 2006 se obtížně hodnotí, neboť kandidující strany PaS a NS v nich obdržely dohromady pouze 22 097 hlasů, což představuje 0,4 % (z toho PaS získala 0,23 a NS 0,17 %). V těchto volbách poprvé nekandidovala strana spojená s M. Sládkem (RMS kandidovali pod hlavičkou NS). I v těchto volbách zůstalo do jisté míry zachováno regionální rozložení volební podpory pro ultrapravicové strany, jak ukazuje mapa na obrázku 6. I když to není tak zřejmé jako v předchozích případech, o něco vyšší podpora byla opět zaznamenána na severozápadě a tentokrát i na západě Čech.

Ovšem pouze 5 okresů (Děčín, Rokycany, Kladno, Sokolov a Plzeň-jih) vykázalo podporu vyšší než 0,75 %. Tyto hodnoty nelze rozhodně považovat za relevantní pro účely odvozování jakýchkoliv závěrů. Naopak jistou relevanci mohou mít hodnoty nejnižší podpory, kterou opět vykazují jižní a východní Morava a Praha. Je nutno podotknout, že na volební výsledek i regionální diferenciaci podpory mohla mít v těchto volbách vliv skutečnost, že se u obou kandidujících stran jednalo typologicky o mírně odlišný proud ultrapravice než v případě SPR-RSČ / RMS.

Obr. 6: Volební podpora krajní pravice (PaS, NS) ve volbách do PS PČR v r. 2006

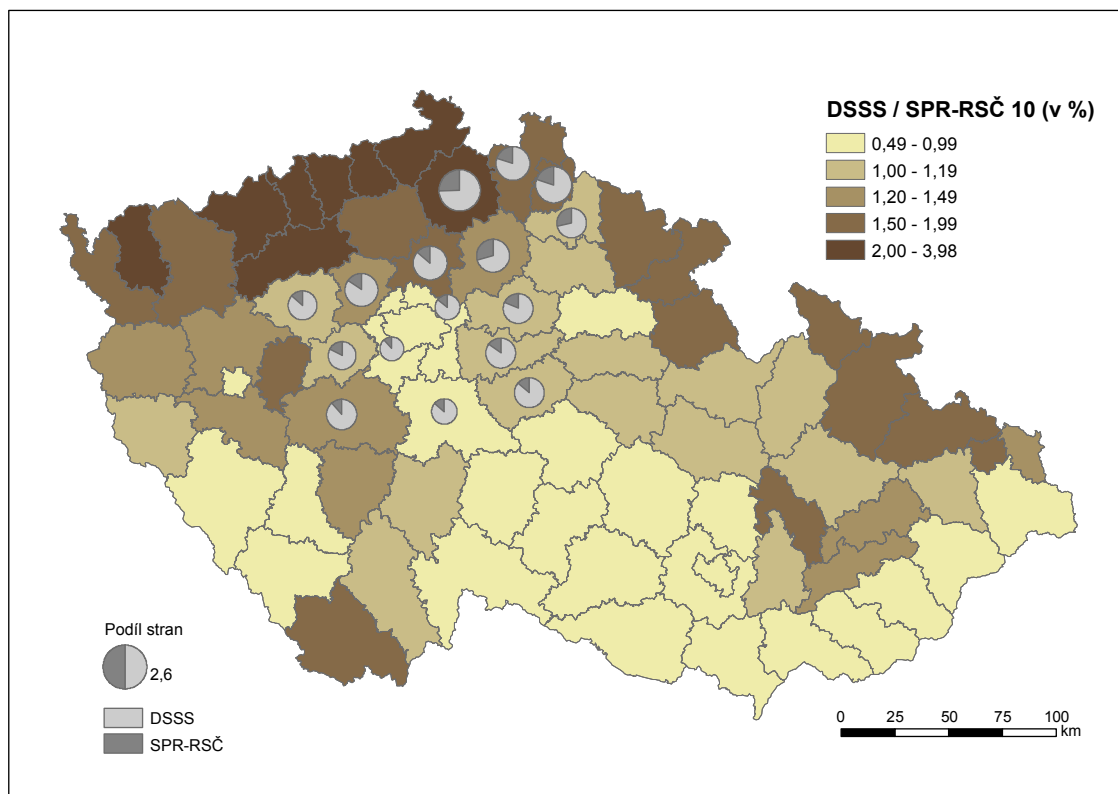

Zdroj dat: www.volby.cz

Parlamentní volby v roce 2010 představovaly oproti předešlému zanedbatelnému výsledku mírné zlepšení, když kandidující strany získaly celkem 61 881 hlasů (1,17 %). Naprostou většinu z této hodnoty obdržela DSSS (1,14 %), obnovená SPR-RSČ, která kandidovala jen ve Středočeském a Libereckém kraji získala pouze 0,03 % hlasů, čímž se jen potvrdilo, že tato strana již voliče neoslovuje. I přes to, že kandidoval opět nový subjekt s vlastním programem, regionální rozložení volební podpory v hlavních liniích kopírovalo již tradiční regionální vzorec (viz obrázek 7). Největší podpora se

soustředila na severozápad Čech do krajů Ústeckého (2,61 %) a v o něco nižší míře kraje Karlovarského (2,18 %). Z okresů zaznamenaly nejvyšší podporu krajní pravice Most, Teplice, Sokolov, Louny a Chomutov. V podstatě nic se nezměnilo ani na hlavních oblastech s nejnižší podporou krajní pravice, která byla opět v pohraničním pásmu jižní a východní Moravy a v pražské aglomeraci. Patrné je však rozšíření oblastí s obecně nízkou podporou krajní pravice. Při srovnání s volbami v roce 2002 (v obou letech zaznamenala krajní pravice obdobný volební výsledek) lze zjistit, že zatímco tehdy byla podpora ultrapravice nižší než 1 % ve 14 okresech, v roce 2010 to bylo již ve 25 okresech, zejména v jižní části země. Podpora krajní pravice se tak přinejmenším v roce 2010 značně koncentrovala do severní poloviny Česka.

Obr. 7: Volební podpora krajní pravice (DSSS, SPR-RSČ) ve volbách do PS PČR v r. 2010

Zdroj dat: www.volby.cz

Z volebních map je patrné, že v naprosté většině hodnocených voleb dominovaly v podpoře krajní pravice severozápadní Čechy, především Ústecký, v menší míře Karlovarský kraj. V průběhu let také docházelo k nárůstu podpory na Ostravsku a Karvinsku, popř. Bruntálsku. Střídavě zaznamenávaly vyšší podporu ultrapravice také

okolí Plzně (především okresy Plzeň-sever, Tachov a Rokycany), okolí Brna (střídavě okresy Brno-venkov, Vyškov, Kroměříž, Prostějov) a středočeský okres Kladno. Naopak zcela nejnižší podporu krajní pravice vykazovaly pravidelně příhraniční okresy Jihomoravského a Zlínského kraje a pražská aglomerace. Střídavě nízké hodnoty byly zjištěny také v některých okresech středních, jižních a východních Čech a na Vysočině. Aby bylo možné zóny vysoké, resp. nízké podpory určit přesněji, budeme se v následující části podrobněji zabývat regionální variabilitou a stabilitou podpory krajní pravice.

5.2 Regionální variabilita volební podpory krajní pravice

V předešlé části byly odhaleny především oblasti s nejvyšší, resp. s nejnižší podporou krajní pravice ve volbách. O obecném rámci regionální diferenciace volební podpory a její stability za celé Česko nebylo možné učinit žádné kvalifikované závěry. Této problematice se bude věnovat právě tato část. Vedle hodnocení regionální variability bude sledováno i to, jak se variabilita měnila v čase s postupnou profilací krajní pravice.

I v následujících analýzách budou výzkumy prováděny především na okresní úrovni (tzn. 77 jednotek). Variabilita mezi jednotkami je ovlivněna již samotnou volbou řádovostní úrovně, přičemž obecně platí, že čím menší jednotky se použijí, tím bývá územní diferenciace zpravidla vyšší (Kostelecký 2009). Pro zjištění meziokresní variability byl použit variační koeficient, který představuje podíl směrodatné odchylky a průměru, vyjádřený v procentech. Variační koeficient vyjadřuje relativní velikost rozptýlenosti dat od průměru daného jevu (Hendl 2006). V našem případě variační koeficient udává, z kolika procent se v průměru odchylují hodnoty dosažené v jednotlivých okresech od průměru celého souboru. Tento ukazatel byl vypočten pro celou krajně pravicovou stranickou rodinu i jednotlivé strany pro jednotlivé volby. Výsledné hodnoty znázorňuje tabulka 2. Čím je hodnota variačního koeficientu vyšší, tím vyšší jsou zpravidla rozdíly mezi okresy ve volební podpoře pro krajní pravici. Tím, že se jedná o relativní ukazatel, lze hodnotit rozdíly v územní variabilitě jak mezi jednotlivými stranami, tak i vývojový trend, tedy hodnoty mezi jednotlivými volbami.

Tab. 2: Regionální variabilita volební podpory krajní pravice v parlamentních volbách mezi lety 1990 - 2010 na úrovni okresů (variační koeficient)

Politická strana	Volební rok (ČNR / PS PČR)						
	1990*	1992*	1996	1998	2002	2006	2010
SPR-RSČ / RMS	43,7	38,6	27,3	26,6	36,8		
Republikáni					43,8		
NDS					41,7		
PaS						44,4	
NS						50,0	
DSSS							50,4
Rodina krajně pravicových stran celkem	43,7	38,6	27,3	26,6	32,8	35,6	48,5

Zdroj: data převzata z www.volby.cz; vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics

20

* do r. 1995 neexistoval samostatně okres Jeseník

Hodnoty koeficientu potvrzují, že volební podpora krajní pravice je regionálně značně diferencována, a to především v některých volebních letech. Ze srovnání s obdobnými analýzami pro velké strany vyplývá, že variabilita volební podpory krajní pravice je mnohem vyšší než podpora velkých stran ODS nebo ČSSD (mezi lety 1996 – 2006 dosahoval variační koeficient hodnot mezi 10 a 20 %) (Kostecký 2009), ale zároveň o něco nižší než podpora velmi regionálně založené strany KDU-ČSL, u níž se hodnoty pohybují okolo 50 % (Kostecký 2009, Spurná 2007). Právě srovnání krajní pravice s KDU-ČSL se jeví velice zajímavě, neboť obdobně vysoké hodnoty variačního koeficientu u krajní pravice v některých volbách vytváří z ultrapravicového spektra do jisté míry podobně regionálně specifický politický proud. Samozřejmě s tím rozdílem, kde se nacházejí jádrové oblasti volební podpory. Je zde totiž patrná velmi silná záporná korelace, kdy velmi slabé volební zisky KDU-ČSL v severozápadních Čechách jsou kombinované s vysokou podporou na jižní Moravě a na Vysočině (Kostecký 2009), zatímco volební mapy krajní pravice jsou v podstatě zcela opačné.

Zajímavým jevem je také veliká proměnlivost výše meziokresních rozdílů. 90. léta jsou charakteristická zpočátku extrémně vysokými hodnotami a poté určitým snižováním regionální diferenciace, a to téměř až na poloviční hodnotu oproti roku 1990, po roce 2000 dochází k opětovnému nárůstu meziokresní variability až na hodnoty blížící se 50 %. Tyto vývojové trendy mohou mít několik příčin. Trend klesající a poté opět rostoucí územní variability může mít souvislost jednak s postupnou profilací krajní pravice, ale také s aktuální socio-ekonomickou situací a celkovou

náladou ve společnosti v době konání jednotlivých voleb. V neposlední řadě může hodnoty ovlivňovat také postupná konsolidace politického a stranického systému.

Pokud jde o profilaci krajní pravice, je patrný postupný pokles variability v době, kdy se vyprofilovala jedna strana jako ústřední subjekt celé krajní pravice. SPR-RSČ si v počátečních letech vytvářela program strany, který se však postupně již zásadně neměnil (viz Volební program SPR-RSČ), a tudíž byl ve společnosti stejně jako populistické vystupování představitelů strany všeobecně známý. Touto profilací a také svou účastí v parlamentu, kterou se strana stala definitivně součástí politického systému země, získala SPR-RSČ možnost oslovit širší skupiny obyvatel, takže ve volbách byla poté schopna získávat hlasy z celé společnosti (tomu odpovídají i již diskutované odhady před volbami v roce 1998, kdy se očekávalo, že SPR-RSČ obdrží mnohem vyšší procento hlasů než nakonec získala). Ústupem SPR-RSČ po roce 2000 se otevřelo období neustálého hledání identity krajně pravicových směrů a subjektů, čímž se stal celý proud do jisté míry „nečitelný“. Tato relativně malá známost a nezakořeněnost nově vzniklých subjektů ve spojení s jejich rychlou cirkulací v podobě vzniků a zániků stále nových uskupení zřejmě vedla k tomu, že tyto malé strany oslovovaly mnohem menší okruh společnosti, a to především v regionech, kde dokázaly svým programem uchopit nějaké mobilizační téma, které bylo v daném regionu zdrojem problémů. Vedle (ne)vyprofilovanosti krajně pravicového proudu lze tedy proměnu územní diferenciaci přičítat i roztržitosti ultrapravicových subjektů.

Na měnící se územní diferenciaci mohly mít vliv také aktuální situace v době konání voleb a obecná nálada ve společnosti. Zatímco na počátku postkomunistického období se dopady transformace projevovaly spíše selektivně, postupem doby transformační propad ovlivnil i další územní rámce, čímž se nejen horší ekonomická situace, ale i obavy z dalšího vývoje rozšířily do dalších regionů. Pokud k tomu přičteme skutečnost, že se ve druhé polovině 90. let zvýšila celková nespokojenost s politickou situací (vyjádřená například i konáním předčasných voleb v roce 1998) a zhoršila se nálada ve společnosti, stala se krajní pravice zřejmě jednou z alternativ ke stávajícím politickým subjektům. Výsledkem mohlo být rozšíření sympatií se SPR-RSČ napříč společností. Tento vývoj byl po roce 2000 zvrácen jednak již zmiňovaným rozkladem a marginalizací krajní pravice, tak i nastartováním ekonomického růstu ve většině českých regionů, čímž se podpora krajní pravice koncentrovaněji přesunula opět pouze do některých oblastí.

Značnou proměnlivost variability lze přičíst také postupné konsolidaci politického a stranického systému. Počáteční volby v roce 1990 a částečně i v roce 1992 se totiž odehrávaly v době, kdy docházelo k překotnému vývoji na politické scéně a kdy se stranický systém fakticky vytvářel od počátku. V takovém případě jsou extrémně vysoké či nízké hodnoty mnohem více pravděpodobné než v konsolidovaném systému a mohou být způsobeny různými obtížně zachytitelnými faktory. Dle různých autorů (např. Kostecký 2002) lze za první volby uskutečněné v plně konsolidované stranické struktuře považovat ty z roku 1996. Na druhou stranu hodnocení již od roku 1990 bylo zvoleno z toho důvodu, že zachycuje proces konstituování krajní pravice od počátku v celém svém vývoji.

I přes značnou proměnlivost hodnot variačního koeficientu se variabilita nikdy nedostala níže než 26 %, tudíž za celé sledované období převyšovala územní diferenciaci stran jako ODS, ČSSD nebo KSČM. Lze tudíž konstatovat, že rozdíly mezi okresy ve volební podpoře krajní pravice existují a jsou nezanedbatelné. To znamená, že lze nalézt regiony s výrazně vyšší oblibou krajní pravice oproti průměrným hodnotám. Tento jev má rostoucí tendenci od voleb v r. 2002 a v posledních volbách v r. 2010 dosáhl takové výše, že lze o krajní pravici v těchto volbách (tedy především DSSS) hovořit jako o do jisté míry regionálně specifickém proudu.

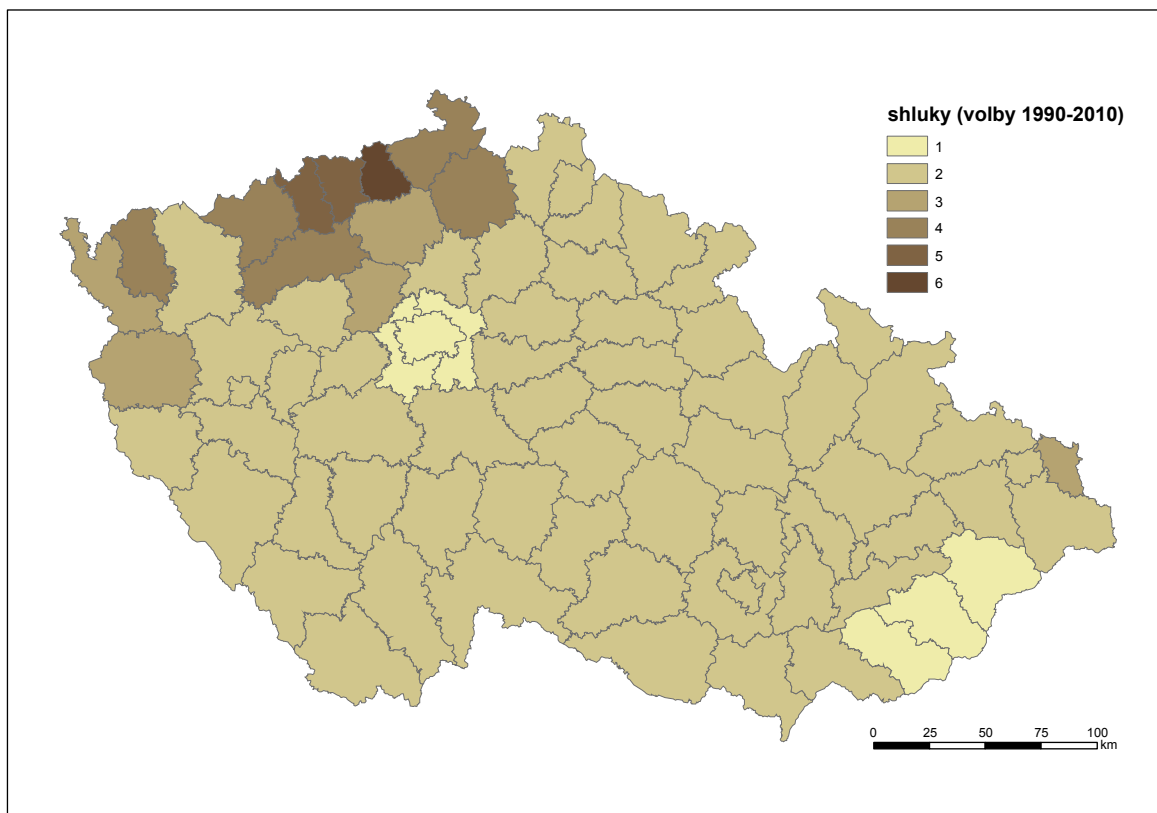
Na druhou stranu se s obecným hodnocením pojí některé problémy. Vedle již zmíněné nekonsolidovanosti stranické struktury v počátečním období jde částečně i o metodologický problém, neboť platí, že regionální variabilita bývá menší u větších stran a naopak. Především volby 2006 (0,4 %), ale i 1990 (1 %), 2010 (1,17 %) a 2002 (1,22 %) mohou působit v tomto ohledu problematicky. Získané hodnoty tedy naznačují základní trend, ale je nutné postupovat opatrně při interpretaci výsledků.

Při hodnocení variability volební podpory krajní pravice je pro účely této práce nejdůležitější regionální hledisko, neboť snahou je odhalit oblasti s nadstandardně vysokou podporou krajní pravice. K ověření již nastíněných tendencí ohledně rozložení volební podpory pro ultrapravicové strany napříč republikou byla využita shluková analýza. Vstupními daty pro shlukovou analýzu byly hodnoty volebního výsledku pro krajní pravici jako celek v průběhu sedmi parlamentních voleb mezi lety 1990 a 2010. Provedením shlukové analýzy vznikla klasifikace okresů, které vykazují ve volební podpoře zkoumaného politického proudu určité shodné rysy a zároveň se liší od ostatních skupin. Analýza byla provedena centroidní metodou s měřením pomocí euklidovské vzdálenosti a bez použití standardizace. Na základě výsledků znázorněných

v dendrogramu (viz příloha 2) bylo vytvořeno 6 shluků, které se ovšem vzhledem k charakteru zkoumaného jevu značně liší počtem jednotek. Výsledné rozdělení okresů do jednotlivých shluků je uvedeno v mapě na obrázku 8.

Tím, že byla jako soubor proměnných pro shlukování využita pouze proměnná volební podpory krajní pravice, odpovídá tato klasifikace rozdělení okresů dle výše volebního výsledku. Stejně jako ukazovaly volební mapy z jednotlivých voleb, je i dle shlukové analýzy nejnižší podpora krajní pravice v Praze a v přilehlých okresech a v některých okresech Jihomoravského a Zlínského kraje (klastr 1). Poté následuje velice početná skupina okresů, kde jsou volební výsledky krajně pravicových stran mírně podprůměrné až průměrné (klastr 2 a 3). Shluky 4, 5 a 6 zahrnující téměř výlučně okresy na severozápadě Čech znázorňují oblasti s nejvyšší podporou ultrapravice. I když je shluková analýza využívána především k hodnocení regionální diferenciaci zkoumaného jevu, v tomto případě ji lze využít také k hodnocení stability volební podpory pro krajní pravici. To je možné právě díky tomu, že do analýzy vstupovala jediná proměnná, ale ta byla zkoumána v časovém vývoji. Výsledkům provedené shlukové analýzy se proto budeme podrobněji věnovat ještě v závěru následující podkapitoly věnované analýze stability prostorových vzorců volební podpory krajní pravice.

Obr. 8: Shluková analýza volební podpory krajní pravice na úrovni okresů v letech 1990 - 2010

Zdroj: data převzata z www.volby.cz; vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics 20

5.3 Stabilita prostorových vzorců volební podpory krajní pravice

V této části bude zkoumáno, zda existuje stabilita prostorových vzorců volební podpory pro krajně pravicové strany. Vzhledem k definovanému cíli předkládané práce půjde primárně o hledání oblastí, kde je stabilně vysoká podpora krajní pravice, popř. oblastí, které jsou svou volební podporou tohoto politického proudu nějak specifické. I když určité tendence naznačily již prezentované volební mapy, aby bylo možné učinit přesnější a objektivnější závěry, je potřeba použít exaktnější metody. Za tímto účelem bude použito metod několik, ať už hodnotících volební stabilitu obecně či z regionálního hlediska. Na úvod je nutné ještě podotknout, že stabilita vysoké podpory představuje ještě důležitější ukazatel než samotný fakt, že některý region dosáhne vysoké volební podpory v jedné či několika málo volbách. Právě oblasti, kde dosahuje extrémní pravice volebních „úspěchů“ opakovaně, jsou z pohledu dalších výzkumů klíčové.

Stabilita regionálních vzorců volební podpory byla nejprve měřena Pearsonovým korelačním koeficientem, který je v pracích obdobného typu hojně využíván. Tento koeficient hodnotí v našem případě korelaci mezi volebními výsledky stran krajní pravice ve dvou po sobě jdoucích volbách nebo v jakýchkoliv dvou volbách, čímž může hodnotit stabilitu za různě dlouhá období. Hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu jsou uvedeny v tabulce 3.

Při hodnocení je nutné vycházet z jednotlivých hodnot za konkrétní dvojice voleb, neboť hodnoty Pearsonova korelačního koeficientu se navzájem liší, což je však v případě nízkých hodnot dáno většinou určitou zvláštností hodnocených voleb. Obecně lze říci, že získané hodnoty potvrzují vysokou stabilitu regionálního rozložení volební podpory pro krajní pravici. To znamená, že regionální vzorec volební podpory zůstává pro větší část sledovaného období stabilní až neměnný (kde byla krajní pravice silná v jedné volbě, byla silná i ve volbách následujících). Důležité je také před vlastní interpretací zmínit, že korelační koeficient ignoruje fakt, že politická strana mohla v různých volbách získat velice odlišné procento hlasů, ale hodnotí „míru uniformity“ volební podpory mezi dvěma volbami. „Korelační koeficient může zůstat vysoký, i když strana získala či ztratila podstatnou část volební podpory, pokud není doprovodným jevem zároveň změna volební mapy“ (Kostelecký 2001, s. 13 – 14). Tento poznatek je při hodnocení krajní pravice, která za sledované období získala od 0,4 % do 8 % hlasů velice podstatný.

Všechny korelační koeficienty jsou statisticky významné na 1% hladině významnosti. Nejvyšší stabilita podpory krajní pravice byla zaznamenána v období mezi volbami 1996 – 1998 – 2002, kdy korelační koeficient dosahoval hodnot kolem 0,9. Vysoká stabilita však byla zaznamenána i mezi volbami 1992 – 1996 a také 2002 – 2010. Naopak mezi volbami 1990 – 1992 a 2002 – 2006, resp. 2006 – 2010 byla stabilita voličských hlasů pro ultrapravici nižší. Jako rušivé elementy lze označit volby 1990 a 2006. Jak bylo zmíněno již dříve, u voleb v roce 1990 lze tento fakt odůvodnit nevyprofilovaností jak samotné krajní pravice, tak i voličského chování voličů. V roce 2006 mohlo způsobit pokles stability několik faktorů. Jednak obecně velmi nízká podpora krajní pravice, dále neúčast Sládkových republikánů ve volbách a s tím související kandidatura typově mírně odlišných ultrapravicových stran od SPR-RSČ / RMS. Specifičnost volebního roku 2006 lze prokázat tím, že z hodnocení tento rok vyřadíme. Tím lze zjistit, že i mezi volbami 2002 a 2010 zůstala stabilita volební podpory velmi silná (0,83).

Tab. 3: Stabilita regionálních vzorců volební podpory krajní pravice v parlamentních volbách 1990 - 2010 (Pearsonův korelační koeficient)

Correlations

		SPRRSC 90	SPRRSC 92	SPRRSC 96	SPRRSC 98	RMS02	KPcelkem 02	KPcelkem 06	DSSS 10	KPcelkem 10
SPRRSC 90	Pearson Correlation	1	,354**	,518**	,486**	,413**	,480**	,537**	,428**	,471**
	Sig. (2-tailed)		,002	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
SPRRSC 92	Pearson Correlation	,354**	1	,769**	,734**	,676**	,663**	,190	,668**	,655**
	Sig. (2-tailed)	,002		,000	,000	,000	,000	,098	,000	,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
SPRRSC 96	Pearson Correlation	,518**	,769**	1	,915**	,812**	,815**	,508**	,776**	,787**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
SPRRSC 98	Pearson Correlation	,486**	,734**	,915**	1	,892**	,899**	,544**	,793**	,819**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
RMS02	Pearson Correlation	,413**	,676**	,812**	,892**	1	,977**	,497**	,813**	,830**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000	,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
KPcelkem 02	Pearson Correlation	,480**	,663**	,815**	,899**	,977**	1	,538**	,804**	,828**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000		,000	,000	,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
KPcelkem 06	Pearson Correlation	,537**	,190	,508**	,544**	,497**	,538**	1	,525**	,555**
	Sig. (2-tailed)	,000	,098	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
DSSS10	Pearson Correlation	,428**	,668**	,776**	,793**	,813**	,804**	,525**	1	,984**
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77
KPcelkem 10	Pearson Correlation	,471**	,655**	,787**	,819**	,830**	,828**	,555**	,984**	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	
	N	77	77	77	77	77	77	77	77	77

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Zdroj: data převzata z www.volby.cz; vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics

20

Pozn.: hodnoty označené **žlutě** představují hodnoty koeficientu dvou po sobě jdoucích voleb; hodnoty označené **zeleně** udávají sílu závislosti za celé období počítáním zpětně za jednotlivé volby vždy k roku 2010; strany označené **šedě** jsou strany, které v daném roce netvořily celou krajní pravici, ale její podstatnou část

Tím se dostáváme k hodnocení stability regionálního rozložení volební podpory za delší období, resp. celé sledované období, přičemž z hodnocení opět vyřadíme do určité míry nerelevantní roky 1990 a 2006. Jelikož není zřejmé, které volby bychom z důvodu konstituování krajní pravice v 1. polovině 90. let měli považovat za výchozí rok, bylo toto hodnocení provedeno zpětně, tzn. vždy k roku 2010 (závislá proměnná). Z výsledků vyplývá, že volební podpora krajní pravice je regionálně relativně velmi stabilní za celé období, tedy od r. 1992 až do r. 2010. Tato stabilita se zvyšuje s „přibližováním“ zkoumaného časového intervalu, takže stabilita podpory krajní pravice v r. 2010 byla nejvyšší vzhledem k volbám 1998 a 2002 (hodnoty vyšší než 0,8). Z těchto závěrů lze dále vyvodit, že DS / DSSS kandidující v r. 2010 oslovuje téměř totožný elektorát jako republikáni do r. 2002. Obdobné hodnoty (kolem 0,8) lze získat i opačným hodnocením, kdy je stabilita zkoumána vůči výchozímu roku, za který byly stanoveny např. volby v roce 1996.

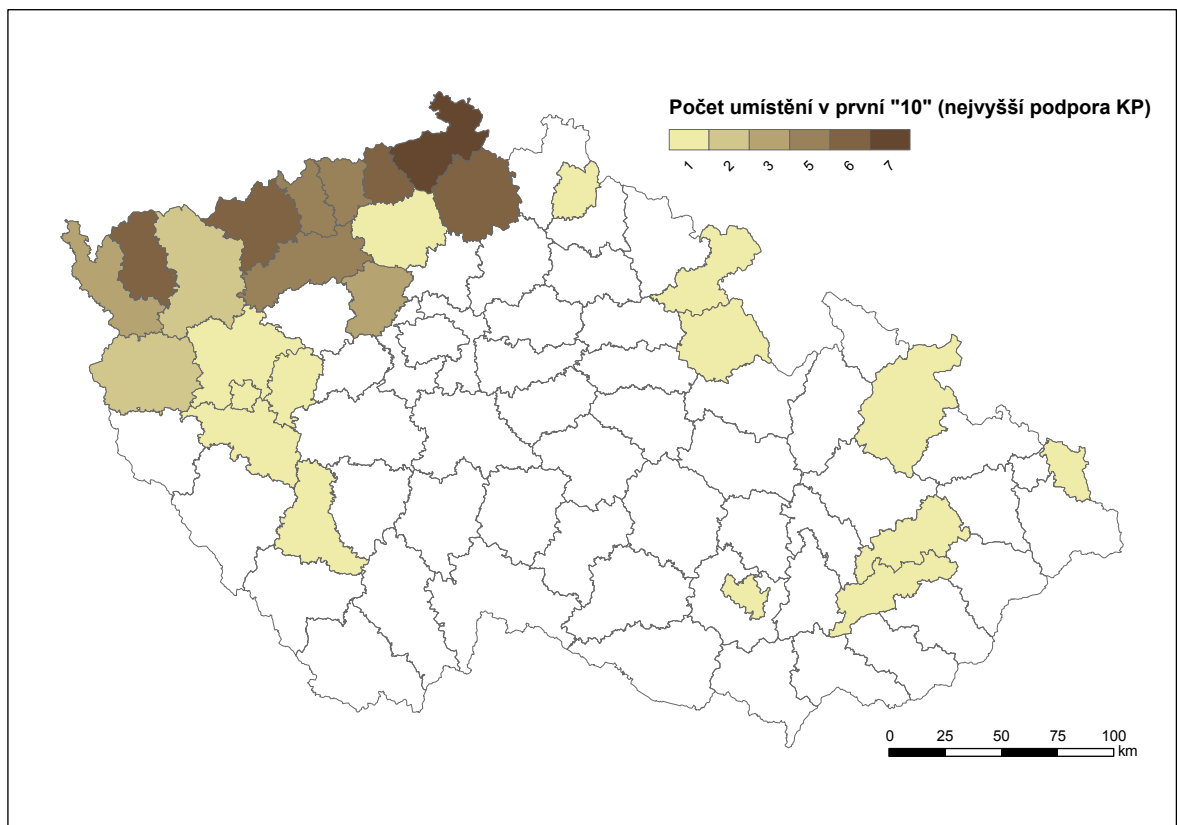
Hodnocení stability volební podpory pro krajní pravici na základě Pearsonova korelačního koeficientu sice prokázalo, že regionálně zůstává volební podpora extrémní pravice velice stabilní téměř v celém sledovaném období, zároveň však nedává tento ukazatel informaci o tom, kde je volební podpora krajní pravice stabilně vysoká. K tomu byly provedeny další podrobnější analýzy, které kombinují hodnocení regionální variability volební podpory i stability volebních vzorců.

Nejprve bylo snahou odhalit oblasti se stabilně vysokou, ale též nízkou⁵⁰ podporou krajně pravicových stran pomocí metody, kterou lze nazvat „top ten“ / „bottom ten“. Pro jednotlivé zkoumané volby byly okresy seřazeny dle procenta hlasů, které v daných volbách získaly. Následně bylo označeno 10 okresů s nejvyšší, resp. nejnižší podporou pro krajní pravici. Stejně bylo postupováno u všech voleb a za každé umístění v „top ten“, resp. „bottom ten“, byly okresům přiřazeny kladné, resp. záporné body. Výsledky jsou znázorněny v mapách na obrázcích 9 a 10 a v tabulce 4 (celá tabulka je uvedena v příloze 3). Před vlastním hodnocením výsledků je dobré uvést ještě váhy, které desítka okresů s nejvyšší relativní podporou vykazuje vůči celému souboru. 10 okresů představuje 13 % z celkového počtu 77 okresů. Těchto 13 % jednotek, které byly v jednotlivých volebních letech zařazeny do „top ten“, představovalo z hlediska podílu na absolutním počtu hlasů pro krajní pravici v daných volbách následující

⁵⁰ Tradičně nízká podpora krajní pravice může být z pohledu dalšího studia příčinných souvislostí volební podpory stejně důležité jako dlouhodobě vysoká podpora.

hodnoty: 1992 – 20,2 %; 1992 – 22,5 %; 1996 – 15,7 %; 1998 – 19,2 %; 2002 – 17,5 %; 2006 – 16,8 %; 2010 – 20,9 %. I když tyto hodnoty nejsou výrazně vysoké (což je však způsobeno absencí největších měst s vysokým absolutním počtem hlasů, ale nižší relativní hodnotou), lze považovat výběr 10 jednotek jako relevantní pro zjišťování regionů se stabilně vysokou podporou pro krajní pravici⁵¹.

Obr. 9: Okresy se stabilně vysokou podporou krajní pravice (okresy v první „10“ nejvyšší podpory v jednotlivých volbách)

Zdroj: vlastní výpočet na základě dat z www.volby.cz

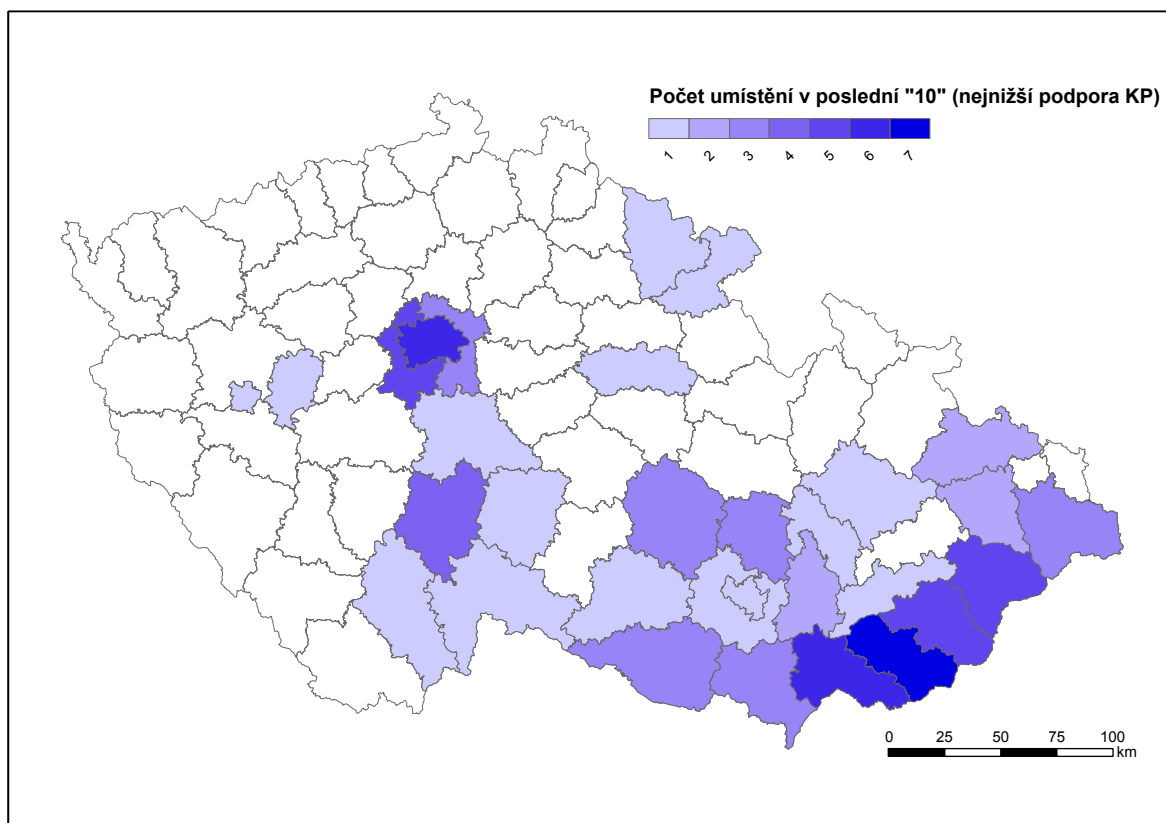
Výsledky jsou více než zřejmé. Pokud jde o vysokou podporu extrémní pravice, jasně se ukazuje dominance severozápadních Čech. Okresy, které se ve zkoumané kategorii objevily pouze jednou, nelze z pohledu stability hodnotit. Dva až třikrát se v první „10“ objevily okresy Karlovy Vary, Kladno, Tachov a Cheb. Ani zde však nelze jednoznačně určit, že jde o okresy se stabilně vysokou podporou krajní pravice, neboť, jak již bylo zmíněno, některé volby jako v roce 1990 či 2006 byly velice specifické a

⁵¹ Obdobnou metodu ale opačně koncipovanou použili při hodnocení stabilní volební podpory např. Jehlička a Sýkora (1991), kteří určili procento hlasů a načítali jednotky až do chvíle, než bylo stanovené procento hlasů překročeno.

k umístění na předních místech mohly přispět různé faktory. Jako oblasti se stabilně vysokou volební podporou tedy byly identifikovány ty okresy, které se v první „10“ objevily v nadpoloviční většině voleb, tedy čtyři a vícekrát. Celkem se takto umístilo osm okresů, které vykazují stabilně zcela nejvyšší podporu pro krajní pravici ze všech okresů, přičemž například okres Děčín se do této skupiny okresů s nejvyšší podporou dostal ve všech sedmi zkoumaných volbách.

Také při hodnocení stabilně nízké volební podpory lze zaznamenat velice jasný, regionálně specifický trend. Dominantní jsou v tomto případě dvě centra, a to pražský region a jižní a východní Morava, především příhraniční okresy Jihomoravského a Zlínského kraje. Pokud opět pomíneme okresy s 1 až 3 „účastmi“ v desítce okresů s nejnižší podporou ultrapravice a zohledníme ty s umístěním v ní v nadpolovičním počtu voleb, získáme soubor sedmi okresů, kde je voličská podpora pro krajní pravici stabilně zcela nejnižší. Ve všech sedmi volbách se v této skupině vždy objevil okres Uherské Hradiště. Vedle dalších typických regionů jako jihovýchod Moravy a pražský region se v tomto souboru trochu překvapivě objevil okres Tábor. Obecně lze takto získané oblasti se stabilně nejnižší volební podporou označit také jako území absolutní volební marginality (srov. např. Doležálek 2008, Čiháková, Balík 2010) krajní pravice. I když tento aspekt není hlavní náplní zkoumání, mohou odhalené oblasti absolutní volební marginality krajní pravice podat při hledání možných podmínek volební podpory pro tento politický proud stejně hodnotné informace, jako charakter území se stabilně vysokou volební podporou.

Obr. 10: Okresy se stabilně nízkou podporou krajní pravice (okresy v první „10“ nejnížší podpory v jednotlivých volbách)

Zdroj: vlastní výpočet na základě dat z www.volby.cz

Výše uvedené mapy sice ukazují regionální rozložení stabilně nejvyšší, resp. nejnížší podpory krajní pravice, avšak nevypovídají nic o situaci v jednotlivých volbách. Tuto informaci lze získat z údajů v tabulce 4, která jinak vyjadřuje totéž co obě mapy (celá tabulka za všechny okresy je v příloze 3). Vedle diskutovaných extrémních hodnot z tabulky vyplývá, že zde existuje velice početný soubor cca. 50 okresů, které jsou „průměrné“ a z pohledu zaměření této práce nepříliš zajímavé. Celkem 25 okresů se v první či poslední desítce volební podpory neobjevilo ani jednou, 9 okresů se objevilo jednou v první desítce, 10 jednotek jednou v poslední desítce. Pouze 5 okresů se objevilo zároveň jednou v první a jednou v poslední desítce (to je díky zvolené metodě možné, nejedná se však o žádný významný jev), jinak je rozdělení na okresy se stabilně vysokou a nízkou volební podporou velice stabilní. Tento výsledek koresponduje se závěry provedené shlukové analýzy, které také poukázaly na existenci velice početného souboru průměrných jednotek.

Tab. 4: Volby 1990 - 2010: umístění okresů v první desítce (nejvyšší podpora KP) a v poslední desítce (nejnižší podpora KP) v jednotlivých volbách

Okres	Celkový počet "extrémních" umístění ve všech volbách	Umístění okresu v "první 10" nejvyšší podpory KP a "poslední 10" nejnižší podpory KP v jednotlivých volbách						
		1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010
Děčín	7							
Sokolov	6							
Chomutov	6							
Ústí nad Labem	6							
Česká Lípa	6							
Teplice	5							
Most	5							
Louny	5							
...								
...								
Tábor	-4							
Zlín	-5							
Vsetín	-5							
Praha-západ	-5							
Hodonín	-6							
Hlavní město Praha	-6							
Uherské Hradiště	-7							

Zdroj: vlastní znázornění na základě dat z www.volby.cz

Pozn.: kladná čísla a červená barva představují umístění v první desítce okresů s nejvyšší podporou, záporná čísla a zelená barva umístění v desítce okresů s nejnižší podporou krajní pravice.

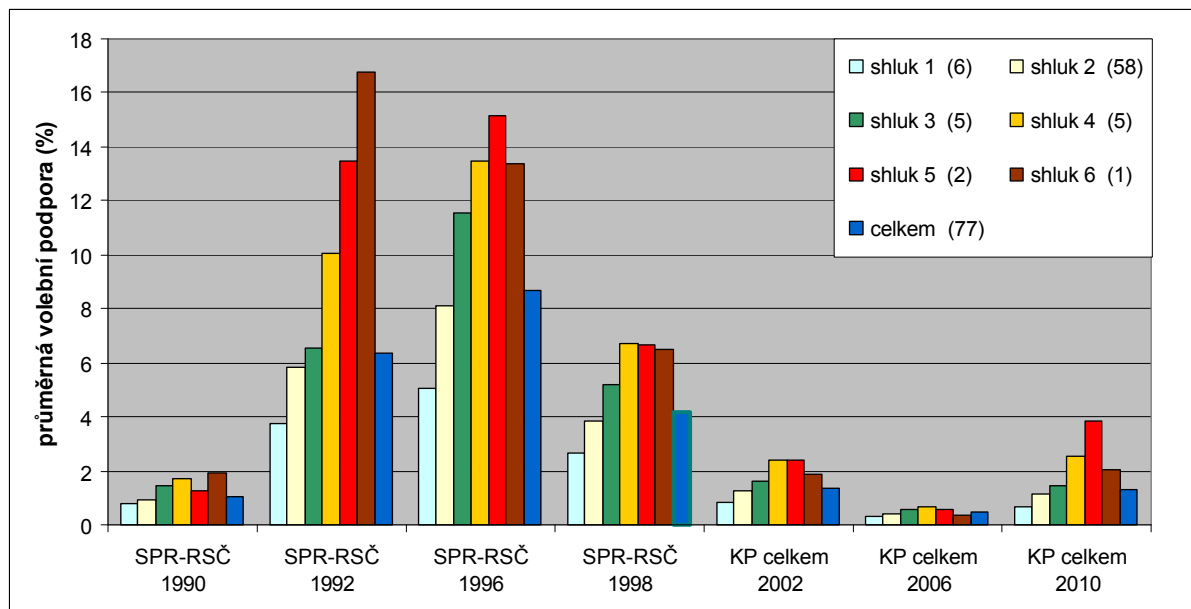
Pokud se opět zaměříme na námi sledované extrémní případy, tzn. na oblasti s nejvyšší a nejnižší podporou pro extrémní pravici, lze vysledovat, že nejvíce odlišné jsou volby z let 1990 a 2006. Specifičnost těchto dvou volebních let byla již diskutována. Pokud bychom tedy tyto dvojice volby z důvodu nejnižšího volebního výsledku (především 2006) a nevyprofilovanosti krajní pravice a volebního chování společnosti (1990) z pozorování vyřadili, získali bychom u zjištěných skupin okresů se stabilně nejvyšší, resp. nejnižší podporou krajní pravice téměř absolutní stabilitu. V takovém případě by se identifikovaná skupina osmi okresů se stabilně nejvyšší podporou umístila vždy mezi deseti okresy s nejvyšší podporou v daném volebním roce⁵². Okresy Děčín, Sokolov, Chomutov, Ústí nad Labem, Česká Lípa, Teplice, Most a Louny lze tudíž považovat za jádrové oblasti či hlavní „bašty“ volební podpory krajně pravicových stran v celém sledovaném období.

⁵² Sokolov v r. 1992 sice nebyl v první „10“, ale byl na 11. místě

Stejně tak by se vyřazením volebních roků 1990 a 2006 dále vyprofilovala i skupina okresů se stabilně nejnižší volební podporou pro tento typ politických stran. V celém sledovaném období byla voličská podpora stabilně nejnižší v okresech Uherské Hradiště, Praha, Praha-západ, Vsetín, Hodonín, Zlín. Tyto okresy lze tudíž označit za oblasti dlouhodobé absolutní volební marginality krajní pravice.

Sledováním stability prostorových vzorců volební podpory za jednotlivé volby se dostáváme k dalšímu aspektu, který doposud nebyl příliš zdůrazňován, který však hraje také důležitou roli, například z hlediska možné predikce budoucího vývoje. Jde o sledování stability regionálního rozložení volební podpory krajní pravice ve vývoji za celé sledované období. Snahou je zjistit, zda ve vzorcích stability nedochází k určitým změnám. Při tomto hodnocení se lze vrátit k výsledkům provedené shlukové analýzy, u níž jsme konstatovali, že tím, že využila jako své proměnné de facto jedinou proměnnou ve vývojové řadě sedmi po sobě jdoucích voleb mezi lety 1990 a 2010, lze získané závěry považovat jak za kritérium diferenciací / klasifikace, tak i stability (přesněji řečeno klasifikace na základě stability volební podpory).

Graf 1: Základní charakteristiky jednotlivých shluků podle volební podpory krajní pravice ve volbách do ČNR / PS PČR v letech 1990 - 2010

Zdroj: data převzata z www.volby.cz; vlastní výpočet v programu IBM SPSS

Statistics 20

Shluková analýza rozdělila 77 okresů do 6 shluků. Pokud sledujeme vývoj volební podpory za jednotlivé shluky, lze tyto skupiny definovat dle charakteru volební podpory pro krajní pravici (viz graf 1). První shluk tvoří šest okresů, které dlouhodobě vykazují nejnižší volební podporu, přičemž jde o stejné okresy, které byly výše definovány jako oblasti absolutní volební marginality krajní pravice. Tento shluk bychom mohli označit jako „*shluk výrazně podprůměrné podpory krajní pravice*“. Do druhého shluku je zařazeno celkem 58 okresů, u nichž je podpora o něco vyšší, ale ve všech volbách se držela pod celorepublikovým průměrem. Tyto okresy lze nazvat jako „*shluk mírně podprůměrné podpory krajní pravice*“. Do třetího shluku bylo zařazeno 5 okresů, konkrétně Kladno, Litoměřice, Tachov, Cheb, Karviná. Ve většině voleb se skupina těchto okresů pohybovala jen mírně nad průměrem, pouze v roce 1996 a 1998 byly u těchto okresů zaznamenány hodnoty výrazně nadprůměrné. Celkem desetkrát se tyto okresy také objevily v desítce okresů s nejvyšší podporou krajní pravice. Od r. 2002 je však patrné postupné oslabování významu krajní pravice v těchto regionech. Celkově lze skupinu těchto okresů definovat jako „*shluk mírně nadprůměrné podpory krajní pravice*“.

Další tři shluky sdružují všech osm z hlediska výše podpory krajní pravice nejproblématictějších okresů. Skutečnost, že osm okresů bylo ještě rozděleno do tří skupin, může poukazovat na to, že ani tato skupina není homogenní a že se mezi těmito okresy mohou vyskytovat různé diferencující nuance, především pokud jde o vývojový trend volební podpory. Do čtvrtého klastru bylo zařazeno pět okresů (Děčín, Česká Lípa, Chomutov, Louny, Sokolov). Tyto okresy se vyznačují stabilně velmi vysokou podporou krajní pravice, která zůstává ve srovnání s celostátním průměrem neměnná nebo se mírně zvyšuje. Souhrnně je tedy možné nazvat tento klastr jako „*shluk velmi vysoké a mírně rostoucí podpory krajní pravice*“. Oproti tomu pátý shluk, který zahrnuje okresy Most a Teplice, se taktéž vyznačuje velmi vysokou volební podporou, ale ta navíc roste relativně rychleji. Tento shluk lze proto nazvat jako „*shluk velmi vysoké a rychleji rostoucí podpory krajní pravice*“. Z pohledu dalšího vývoje je pravděpodobné, že tyto okresy budou i nadále zcela na špici v podpoře ultrapravicových politických subjektů. Poslední šestý shluk tvoří jen okres Ústí nad Labem. Tento okres byl jako samostatný shluk definován zřejmě proto, že se i přes stále velmi vysokou podporu krajní pravice od předcházejících dvou skupin značně liší. Jak je patrné z grafu 1, zatímco na počátku sledovaného období Ústí nad Labem svou podporou krajní pravici dominovalo, postupně začala tato podpora relativně klesat a přibližně od

roku 2002 jsou hodnoty u tohoto okresu výrazně nižší než u předešlých dvou skupin. Na základě toho lze o tomto shluku / okresu hovořit jako o „*shluku velmi vysoké, ale klesající podpory krajní pravice*“.

Bylo by velice zajímavé zaměřit se na zkoumání faktorů, které k tomuto vývoji v Ústí nad Labem vedly. Jedním z možných vysvětlení může být přítomnost vysoké školy. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně vznikla v dnešní podobě v roce 1991 a postupně začal narůstat počet jejích studentů. Rovněž úroveň vzdělanosti díky tomu roste, neboť podíl obyvatel okresu starších 15 let s vysokoškolským vzděláním se v průběhu sledovaného období zvýšil z 5,9 % v r. 1991 na 7,4 % o 10 let později a dále na 10,1 % v roce 2011 (ČSÚ). Oproti tomu v rámci celého Ústeckého kraje dosahoval tento indikátor hodnot výrazně nižších, neboť v r. 2001 to bylo 5,4 % a do r. 2011 se hodnota zvýšila na 7,8 %. O vlivu úrovně vzdělanosti na podporu extrémní pravice se často diskutuje. Např. Kreidl a Vlachová (1998) hovoří dokonce o tom, že vliv vzdělání na příklon k extremismu může mít několik aspektů. Zároveň však nebyl tento vliv potvrzen ve všech případech (k tomu blíže Kreidl, Vlachová 1998). Nicméně v tomto případě by nárůst vzdělanosti díky přítomnosti vysoké školy určitý vliv mít mohl.

Díky provedené shlukové analýze bylo možné podrobněji rozčlenit jinak velice podobnou skupinu okresů se stabilně nejvyšší podporou krajní pravice. Z pohledu dalšího vývoje lze očekávat, že se podpora tomuto politickému proudu udrží na vyšší úrovni především ve skupině okresů ze 4. a 5. shluku, zatímco u Ústí nad Labem lze za daného stavu počítat se stagnací. Tento závěr je však nutné brát se značnou rezervou, neboť výše podpory pro krajně pravicové subjekty může mít mnoho příčin. Na některé z nich se zaměříme v následující části práce.

Při tomto hodnocení je důležité klást důraz především na charakter oblastí severozápadních Čech, které lze bez ohledu na členění do shluků považovat jako celek za dlouhodobě jádrové oblasti voličské podpory krajní pravice a tedy nejproblematictější regiony. V každém případě můžeme konstatovat, že první námi stanovenou hypotézu o existujících výrazných regionálních rozdílech v podpoře krajní pravice je možné potvrdit.

6. Podmíněnosti regionální variability volební podpory

Zatímco v minulé kapitole bylo hlavní snahou zodpovědět otázku kde se nacházejí voliči krajní pravice, v této části bude zkoumáno především to, kdo jsou voliči krajní pravice a proč tento politický proud volí. Vzhledem k tomu, že volby jsou procesem, jehož důležitým atributem je anonymita voličů, a že jsou zároveň procesem, který bývá ovlivňován mnoha různými faktory, je toto zkoumání velmi obtížné.

Tato kapitola je zaměřena na zkoumání toho, proč voliči krajní pravici zpravidla volí, a to s ohledem na vybrané charakteristiky obyvatelstva. Při těchto úvahách využijeme již získané informace o sociální bázi voličů krajní pravice a o zjištěné regionální diferenciaci volební podpory. Smyslem je hledat odpověď na otázku, zda a do jaké míry lze rozdíly ve volební podpoře krajní pravice v okresech Česka vysvětlit vybranými charakteristikami obyvatelstva v regionech. Zkoumány jsou významné závislosti mezi volební podporou krajní pravice a těmito zvolenými charakteristikami. Dle námi stanovené hypotézy bude kladen důraz také na takové charakteristiky, které vyjadřují míru negativních sociálních jevů ve společnosti.

6.1 Vysvětlující faktory

V předcházejících kapitolách bylo zjištěno, že volební podpora krajní pravice je v Česku značně regionálně diferencovaná, a to relativně stabilně. Nyní bude zkoumáno, zda lze tyto rozdíly vysvětlit různými charakteristikami jak složení obyvatelstva, tak i území obecně. To znamená, že cílem bude zjistit, zda složení obyvatelstva a další charakteristiky prostředí na úrovni okresů ovlivňují volební chování lidí v tom smyslu, že mají sklon volit krajně pravicové politické strany.

Samotná volba a jí předcházející utváření volebních preferencí je komplexním procesem. Na naše rozhodování může mít v tomto smyslu vliv veliké množství faktorů. Při zde prováděných analýzách je proto klíčové, ale zároveň velice obtížné, stanovit konkrétní faktory, které mohou volební chování inklinující ke krajní pravici spoluvytvářet. Při výběru charakteristik a ukazatelů vstupujících do analýzy byly použity dva hlavní zdroje. Jednak byly zvoleny klasické proměnné, u nichž byl vliv na volební chování již potvrzen. Na agregátní úrovni zkoumali tuto problematiku např. Kostelecký (1994) a nověji (2001), či Spurná (2007). Právě tyto práce sloužily jako základ pro odvozování proměnných. Druhým hlavním zdrojem byly práce zabývající se charakteristikou voličů krajní pravice, především jejich sociální bází. Zde posloužily

jako podklad např. analýzy Kreidla a Vlachové (1998 a 1999), povolební výzkumy, tzv. Exit polly a rovněž dosavadní zjištění učiněná v této práci. Při výběru proměnných byly dále zohledněny programy stran krajní pravice a z nich vycházející hlavní mobilizační témata, kterými se krajní pravice snaží voliče oslovovat.

Při výběru konkrétních faktorů, které potenciálně mohou přispívat k formování extremisticky laděných volebních preferencí a k regionální diferenciaci podpory krajní pravice byl zohledněn jednak již zmiňovaný kompoziční přístup, který vychází z předpokladu, že pro vysvětlení politických orientací voličů je nejdůležitější znalost strukturálních charakteristik, tedy těch, které určují postavení jedince v sociální struktuře. Dle kompozičního přístupu je prostorová diferenciace pouze odvozená a závisí na složení obyvatelstva (Kostelecký 2001). Na druhé straně byl reflektován také kontextuální přístup, který za nejdůležitější považuje prostorový kontext. Dle tohoto přístupu jsou pro utváření voličských preferencí nejdůležitější místní podmínky, v nichž jedinec žije a které ovlivňují jeho rozhodování, jeho postavení v sociální struktuře je naopak podružné.

Vedle tohoto základního členění na proměnné charakterizující strukturu obyvatel (kompoziční přístup) a proměnné charakterizující různé aspekty prostředí, v němž obyvatelé žijí, byly charakteristiky zvolené pro účely této práce rozděleny podrobněji do tří skupin:

- ukazatele socio-demografické povahy – proměnné charakterizující strukturu populace podle úrovně vzdělání, podle náboženství a podle národnosti⁵³
- ukazatele socio-ekonomické povahy – proměnné charakterizující strukturu obyvatel podle zaměstnání, podle postavení lidí v zaměstnání, dále ukazatele úrovně mezd v okrese a míry nezaměstnanosti
- ukazatele charakterizující různé aspekty prostředí – urbanizaci, stabilitu regionálních populací, stabilitu rodin, kriminalitu apod.

Kompletní seznam všech použitých proměnných včetně jejich popisu a časové dostupnosti pro jednotlivé volby je uveden v příloze 4. Toto podrobnější členění bylo využito například z důvodu zaměření práce na podmíněnosti volební podpory pouze krajní pravice jako specifického proudu politických orientací, kdy řada obecně užívaných proměnných nebyla využita a naopak do analýz byly zahrnuty některé jindy

⁵³ Ukazatele struktury populace dle pohlaví a věku nebyly do analýzy z důvodu nízké variability zahrnuty.

méně často používané proměnné. Členění proměnných je však pouze orientační. Jako příklad mohou sloužit charakteristiky národnosti. Lze se domnívat, že při studiu podmíněností volební podpory krajní pravice by mohlo být vhodnější zařadit např. ukazatel podílu Romů v populaci spíše do charakteristik prostředí nežli struktury obyvatel, kam obecně jako ukazatel národnosti spadá. Romská otázka je jedním z nejdůležitějších mobilizačních témat pro českou krajní pravici a již bylo naznačeno, že se podpora krajní pravice koncentruje právě do oblastí s vyšším zastoupením romského obyvatelstva. Vzhledem k nízké pravděpodobnosti toho, že by krajní pravici volili především právě Romové, lze chápat tento ukazatel do jisté míry jako charakteristiku prostředí odpovídající kontextovému přístupu. Jak uvádí Kostecký (2001), součástí kontextového přístupu je i důraz na vztahy mezi jednotlivcem a skupinou i mezi různými skupinami navzájem, které společně s dalšími jevy vytvářejí „prostředí“ ovlivňující rozhodování. Romové mohou představovat právě velmi důležitou skupinu, která může vytvářet prostředí vedoucí k extremisticky zaměřeným politickým orientacím. To dokládá také přístup Čechů k Romům, který je obecně výrazně negativní. Tato diskuse je důležitá z hlediska následné interpretace výsledků.

Do skupiny ukazatelů charakterizujících různé aspekty prostředí byly zařazeny především proměnné vyjadřující různé negativní jevy ve společnosti. A to z toho důvodu, že ve své práci vycházím z hypotézy, že regionálně diferencovaná výše podpory krajní pravice není pouhým odrazem rozdílů ve složení populace v regionech, nýbrž že tato politická orientace vzniká interakcí s prostředím, v němž lidé žijí a že z těchto charakteristik prostředí je krom jiného způsobena vyšší mírou různých sociálně negativních jevů, jako např. rozpadem rodin, nestabilitou regionálních populací, kriminalitou nebo absencí tradičních hodnot.

K těmto zjišťováním je využito metod regresní a korelační analýzy, které dovolují odhalit souvislosti mezi vysvětlovanou proměnnou, kterou je v našem případě procento hlasů získaných stranami krajní pravice v jednotlivých parlamentních volbách, a vysvětlujícími proměnnými, které představují již zmiňované necelé dvě desítky různých ukazatelů charakterizujících jak strukturu populace, tak i sociální a ekonomické aspekty prostředí, v němž lidé žijí. Všechny analýzy byly prováděny na úrovni okresů.

Jednotlivé ukazatele byly konstruovány na základě různých dat udávajících rozdíly mezi okresy. Základními zdroji dat byla čítání lidu, domů a bytů (SLDB) a další statistiky zjišťované ČSÚ, ale také údaje zjišťované jinými institucemi. Snahou bylo vytvářet aktualizované ukazatele pro každé volby, proto se hodnota konkrétního

ukazatele pro jednotlivé volby mění podle úrovně daného ukazatele v daném roce. Výjimkou jsou ukazatele vzniklé na základě dat ze SLDB, kdy byla pro volby 1990 a 1992 využita data ze SLDB z roku 1991 a pro všechny ostatní volby (1996 – 2010) data ze SLDB 2001. Cílem bylo také získat pro všechny sledované volby totožný soubor ukazatelů, to se až na výjimky, kdy by to z důvodu časového odstavu termínu pořízení dat a konkrétních voleb nebylo vhodné, podařilo.

6.2 Regresní a korelační analýza

K hodnocení vztahu mezi volební podporou pro krajní pravici a souborem vysvětlujících proměnných byla nejprve užitá korelační analýza. Byl vypočten Pearsonův korelační koeficient mezi procentem hlasů získaných krajní pravici v jednotlivých volbách a jednotlivými vysvětlujícími proměnnými. Koeficient, který měří těsnost závislosti dvou proměnných, byl vypočítán pro všechny dvojice proměnných u všech sledovaných voleb. Hodnoty jsou uvedeny v tabulkách 5 a 6.

Z hodnot párových korelačních koeficientů vyplývá, že nejsilněji volební podpora krajní pravice koreluje s následujícími proměnnými: podíl Romů v populaci (např. ROMANV89), podíl dětí narozených mimo manželství (NEMANZ), podíl rodáků v populaci (RODACI), míra potratovosti (POTRAT), míra rozvodovosti (ROZVOD), podíl lidí římskokatolického vyznání v okrese (RIMCAT) a míra nezaměstnanosti (NEZAM). Zajímavá je časová stabilita těchto ukazatelů jako hlavních vysvětlujících proměnných. V naprosté většině případů se právě tyto ukazatele umístily na nejvyšších místech v hodnotě korelačního koeficientu, pouze se lišilo jejich pořadí. Absolutní hodnoty korelačních koeficientů těchto proměnných téměř vždy přesáhly hodnotu 0,5 a velmi často se pohybovaly v rozmezí hodnot 0,7 až 0,8. Na prvních třech místech se dle výše korelačního koeficientu nejčastěji umístily proměnné ROMA, NEMANZ, ROZVOD a RODACI, které tedy dlouhodobě vykazují nejtěsnější souvislost s volební podporou krajní pravice. Absolutně nejsilnější korelaci lze vyzorovat s proměnnou ROMA, u níž korelační koeficient v letech 1998 a 2010 dokonce překročil hodnotu 0,8.

Tab. 5: Korelační analýza volební podpory krajní pravice a vysvětlujících proměnných ve volbách v letech 1990 - 1998

	1990		1992		1996		1998		
	Proměnná	SPRRSČ	Proměnná	SPRRSČ	Proměnná	SPRRSČ	Proměnná	SPRRSČ	
r sig.	ZAKL91	-0,019 0,874	ZAKL91	0,214 0,063	ZAKL01	0,557 0,000	ZAKL01	0,476 0,000	r sig.
r sig.	UNIV91	-0,065 0,578	UNIV91	-0,131 0,260	UNIV01	-0,437 0,000	UNIV01	-0,373 0,001	r sig.
r sig.	RIMCAT91	-0,673 0,000	RIMCAT91	-0,318 0,005	RIMCAT01	-0,504 0,000	RIMCAT01	-0,539 0,000	r sig.
r sig.	NECESI91	0,318 0,005	NECESI91	0,370 0,001	NECESI01	0,479 0,000	NECESI01	0,501 0,000	r sig.
r sig.	ROMA91	0,564 0,000	ROMA91	0,613 0,000	ROMA01	0,498 0,000	ROMA01	0,578 0,000	r sig.
r sig.	ROMA80_91	0,550 0,000	ROMA80_91	0,609 0,000	ROMA80_91	0,754 0,000	ROMA80_91	0,794 0,000	r sig.
r sig.	ROMANV89	0,552 0,000	ROMANV89	0,663 0,000	ROMANV89	0,781 0,000	ROMANV89	0,830 0,000	r sig.
r sig.					VIETNAM01	0,437 0,000	VIETNAM01	0,276 0,015	r sig.
r sig.	DELN91	0,056 0,629	DELN91	0,260 0,023	PRUM01	0,030 0,795	PRUM01	0,070 0,546	r sig.
r sig.	PRUM91	-0,074 0,524	PRUM91	0,104 0,373	OSVC01	-0,476 0,000	OSVC01	-0,509 0,000	r sig.
r sig.	OSVC91	0,257 0,025	OSVC91	-0,221 0,055	PODNIK01	-0,476 0,000	PODNIK01	-0,498 0,000	r sig.
r sig.	MZDA90	0,114 0,327	MZDA92	0,331 0,003	MZDA96	0,034 0,769	MZDA98	0,020 0,862	r sig.
r sig.	NEZAM90	-0,376 0,001	NEZAM92	0,128 0,270	NEZAM96	0,502 0,000	NEZAM98	0,638 0,000	r sig.
r sig.	NEZAMrok94	-0,030 0,797	NEZAMrok94	0,186 0,108	NEZAMrok96	0,406 0,000	NEZAMrok98	0,615 0,000	r sig.
r sig.	MESTO91	0,417 0,000	MESTO91	0,411 0,000	MESTO01	0,336 0,003	MESTO01	0,407 0,000	r sig.
r sig.	RODACI45az59_91	-0,538 0,000	RODACI45az59_91	-0,470 0,000	RODACI01	-0,523 0,000	RODACI01	-0,467 0,000	r sig.
r sig.	RODACI nad60_91	-0,598 0,000	RODACI nad60_91	-0,469 0,000	RODACI50_69_01	-0,620 0,000	RODACI50_69_01	-0,578 0,000	r sig.
r sig.	NEUPL91	0,337 0,003	NEUPL91	0,118 0,311	NEUPL01	0,244 0,033	NEUPL01	0,288 0,011	r sig.
r sig.	ROZVOD91	0,669 0,000	ROZVOD91	0,470 0,000	ROZVOD96	0,585 0,000	ROZVOD98	0,647 0,000	r sig.
r sig.	NEMANZ91	0,590 0,000	NEMANZ91	0,568 0,000	NEMANZ96	0,738 0,000	NEMANZ98	0,766 0,000	r sig.
r sig.	POTRAT92	0,464 0,000	POTRAT92	0,401 0,000	POTRAT96	0,561 0,000	POTRAT98	0,547 0,000	r sig.
r sig.	KRIM91	0,381 0,001	KRIM92	0,326 0,004	KRIM96	0,160 0,165	KRIM98	0,181 0,116	r sig.
r sig.							KRIMextrem99	0,081 0,485	r sig.

Zdroj : výpočet autora v programu SPSS 12.0 ; zdroj dat : SLDB 1991, SLDB 2001, ČSÚ, MPSV, MV, Volby 1990 – 1998

Pozn. : r – Pearsonův korelační koeficient ; sig. – statistická významnost; hodnoty zvýrazněné tučně jsou statisticky významné na hladině významnosti $\alpha = 0,01$; hodnoty zvýrazněné barevně představují významné hodnoty.

Tab. 6: Korelační analýza volební podpory krajní pravice a vysvětlujících proměnných ve volbách v letech 2002 - 2010

	2002		2006		2010		
	Proměnná	Kraj. prav. celkem	Proměnná	Kraj. prav. celkem	Proměnná	Kraj. prav. celkem	
r sig.	ZAKL01	0,480 0,000	ZAKL01	0,268 0,019	ZAKL01	0,493 0,000	r sig.
r sig.	UNIV01	-0,423 0,000	UNIV01	-0,370 0,001	UNIV01	-0,376 0,001	r sig.
r sig.	RIMCAT01	-0,537 0,000	RIMCAT01	-0,588 0,000	RIMCAT01	-0,543 0,000	r sig.
r sig.	NECESI01	0,422 0,000	NECESI01	0,332 0,003	NECESI01	0,540 0,000	r sig.
r sig.	ROMA01	0,524 0,000	ROMA01	0,599 0,000	ROMA01	0,632 0,000	r sig.
r sig.	ROMA80_91	0,770 0,000	ROMA80_91	0,593 0,000	ROMA80_91	0,877 0,000	r sig.
r sig.	ROMANV 89	0,799 0,000	ROMANV 89	0,543 0,000	ROMANV 89	0,874 0,000	r sig.
r sig.	VIETNAM 01	0,265 0,020	VIETNAM 01	0,337 0,003	VIETNAM 01	0,292 0,010	r sig.
r sig.	PRUM01	0,144 0,211	PRUM01	0,046 0,690	PRUM01	0,082 0,476	r sig.
r sig.	OSVC01	-0,413 0,000	OSVC01	-0,153 0,185	OSVC01	-0,396 0,000	r sig.
r sig.	PODNIK01	-0,402 0,000	PODNIK01	-0,169 0,143	PODNIK01	-0,385 0,001	r sig.
r sig.	MZDA01	-0,078 0,502	MZDA05	0,016 0,892	MZDA05	0,023 0,840	r sig.
r sig.	NEZAM02	0,538 0,000	NEZAM06	0,146 0,206	NEZAM10	0,501 0,000	r sig.
r sig.	NEZAMrok02	0,479 0,000	NEZAMrok06	0,221 0,054	NEZAMrok10	0,420 0,000	r sig.
r sig.	MESTO01	0,355 0,002	MESTO07	0,199 0,083	MESTO07	0,445 0,000	r sig.
r sig.	RODACI01	-0,534 0,000	RODACI01	-0,482 0,000	RODACI01	-0,513 0,000	r sig.
r sig.	RODACI50_69_01	-0,626 0,000	RODACI50_69_01	-0,438 0,000	RODACI50_69_01	-0,625 0,000	r sig.
r sig.	NEUPL01	0,222 0,053	NEUPL01	0,185 0,108	NEUPL01	0,347 0,002	r sig.
r sig.	ROZVOD 02	0,617 0,000	ROZVOD06	0,442 0,000	ROZVOD10	0,284 0,012	r sig.
r sig.	NEMANZ 02	0,718 0,000	NEMANZ06	0,511 0,000	NEMANZ10	0,783 0,000	r sig.
r sig.	POTRAT 02	0,529 0,000	POTRAT06	0,555 0,000	POTRAT10	0,709 0,000	r sig.
r sig.	KRIM02	0,156 0,174	KRIM06	0,175 0,128	KRIM10	0,318 0,005	r sig.
r sig.	KRIM extrem01	0,276 0,015	KRIM extrem06	0,207 0,071	KRIM extrem10	0,231 0,043	r sig.

Zdroj : výpočet autora v programu SPSS 12.0 ; zdroj dat : SLDB 1991, SLDB 2001, ČSÚ, MPSV, MV, Volby 1990 – 1998

Pozn. : r – Pearsonův korelační koeficient ; sig. – statistická významnost; hodnoty zvýrazněné tučně jsou statisticky významné na hladině významnosti $\alpha = 0,01$; hodnoty zvýrazněné barevně představují významné hodnoty.

Zajímavé je též sledovat vývoj směru závislosti u uvedených nejvýznamnějších vysvětlujících proměnných. Zatímco u většiny z nich zůstává směr závislosti po celé období stejný, to znamená u proměnných ROMA, NEMANZ, POTRAT a ROZVOD kladný a u proměnných RIMCAT a RODACI záporný, u proměnné NEZAM se znaménko korelačního koeficientu v průběhu 90. let změnilo. U voleb v r. 1990 byla zjištěna záporná statistická souvislost, kterou lze interpretovat tak, že v okresech s vyšší mírou nezaměstnanosti byla zaznamenána nižší míra volební podpory krajní pravice. V dalších volbách v r. 1992 nebyla zjištěna žádná statisticky významná souvislost a od r. 1996 až do r. 2010 již nezaměstnanost vykazovala kladnou souvislost, tedy čím vyšší nezaměstnanost v okrese, tím vyšší podpora krajní pravice. Z toho vyplývá závěr, že přinejmenším v první polovině 90. let, kdy ostatně byla nezaměstnanost velmi nízká, nebyla podpora krajní pravice determinována výší nezaměstnanosti, přičemž dnes bývá nezaměstnanost často označována za jeden z nejdůležitějších vlivů na podporu extremistických stran. Zároveň však byla vysoká podpora krajní pravice koncentrována již v první polovině 90. let do stejných oblastí jako později⁵⁴ (viz předešlé kapitoly), tudíž lze konstatovat, že vysoká nezaměstnanost mohla být až druhotným vlivem na vysokou podporu krajní pravice.

Na základě zjištěných výsledků lze přijmout hypotézu, že vysoká podpora krajní pravice je v okresech, ve kterých je vyšší zastoupení romského obyvatelstva, horší stabilita rodinného zázemí (vyjádřená vyšší rozvodovostí, potratovostí a podílem dětí narozených mimo manželství), vyšší nezaměstnanost. Dále se také ukázalo, že podpora krajní pravice je vyšší v okresech, kde je nízký podíl věřícího obyvatelstva a málo rodáků, tedy v těch oblastech, kde jsou u obyvatel méně zakořeněné tradiční hodnoty.

Při interpretaci jednoduchých párových korelačních koeficientů mezi proměnnými je však nutné postupovat obezřetně. Jak již bylo řečeno, formování politických orientací bývá zpravidla multikauzálním procesem. Hodnocení pouze na základě jednoduché korelace může příliš zkreslovat realitu tím, že uvažuje vždy jen dvojici proměnných a jejich vztah hodnotí izolovaně od vlivu dalších proměnných (možné ovlivnění zkoumaného vztahu dalšími proměnnými se ignoruje) (Heřmanová 1991). V našem případě tudíž není možné říci, v jaké kombinaci se námi zvolené vysvětlující proměnné podílejí na utváření preferencí inklinujících ke krajní pravici.

⁵⁴ Tím lze vysvětlit zápornou korelaci mezi nezaměstnaností a volební podporou krajní pravice v roce 1990. Např. průmyslové oblasti v severních Čechách, které již od počátku polistopadové éry vykazovaly nadprůměrnou podporu krajní pravice, byly v této době zároveň oblastmi s nejnižší nezaměstnaností.

Regresní analýza

Další metodou hodnocení souvislostí mezi volební podporou krajní pravice a souborem nezávislých proměnných byla vícerozměrná lineární regresní analýza. Použita byla metoda stepwise. Oproti předešlým jednoduchým korelačním koeficientům umožňuje vícenásobná regresní analýza odhalit podrobnější souvislosti mezi vysvětlovanou proměnnou a vysvětlujícími proměnnými – snahou je určit vliv jednotlivých nezávisle proměnných na závisle proměnnou. Vícenásobné regresní modely byly vytvářeny samostatně pro jednotlivé sledované volby, přičemž vysvětlovanou proměnnou byla vždy volební podpora stran krajní pravice v konkrétních parlamentních volbách.

Před vlastním provedením regresních analýz je nutné uvést některé teoreticko-metodologické předpoklady a omezení. Předně jde o charakter zjištěných souvislostí. Regresní analýza sice odhaluje statistické souvislosti mezi jevy, nikoliv nutně však souvislosti příčinné. V našem případě analyzujeme statistické souvislosti mezi územním rozložením volební podpory pro krajní pravici a územním rozložením nejrůznějších statisticky zachytitelných jevů, které mohou, ale nemusejí, vysvětlovat, proč je podpora pro krajní pravici v území rozložena tak, jak je. „Pokud regresní analýza odhalí statistickou souvislost v územním rozložení dvou jevů, je nutné zvážit, zda se jedná o souvislost kauzální, či nikoliv“ (Kostelecký 2001, s. 15). Při příčinné závislosti jeden jev (příčina) podmiňuje existenci či změnu jevu druhého (následek)⁵⁵. Kauzalitu sledovaného vztahu může ovlivňovat působení další skryté, do modelu nezařazené příčiny.

Regresní analýza také vyžaduje od vstupních proměnných splnění určitých statistických předpokladů. Ještě před samotným provedením regresních analýz muselo být otestováno, zda jsou tyto předpoklady splněny. Jedním z nejdůležitějších požadavků a omezení je požadavek vzájemné nezávislosti vysvětlujících proměnných. Pokud jsou nezávisle proměnné silně korelovány, vzniká problém multikolinearity proměnných, která způsobuje problémy jak při výpočtu regresního modelu, tak při interpretaci výsledků. Již z pohledu na seznam proměnných se lze domnívat, že multikolinearita bude v našich modelech přítomná. Existenci multikolinearity jsme testovali porovnáním

⁵⁵ Rozdíl mezi kauzální a statistickou souvislostí lze deklarovat na příkladu. Regresní analýza může v našem případě odhalit těsnou statistickou souvislost mezi procentem hlasů pro krajní pravici a např. podílem občanů nečeské národnosti nebo podílem Romů v populaci okresu, která bude pravděpodobně kladná (čím více nečešů nebo Romů v populaci, tím vyšší procento hlasů pro krajní pravici lze očekávat). Interpretace ve smyslu, že nečeši či Romové volí krajní pravici, je však zřejmě chybná. V tomto případě by se pak zjevně nejednalo o souvislost kauzální.

jednoduchých korelačních koeficientů mezi jednotlivými proměnnými⁵⁶ a prostřednictvím pomocných regresí. Ve výsledku byly tedy některé proměnné na základě silných korelací s jinými proměnnými z modelu vyřazeny. Testování multikolinearity bylo provedeno pro všechny sledované volby samostatně. Při rozhodování, která ze dvojice silně korelovaných proměnných bude vyřazena a která ponechána, bylo hlavním vodítkem to, aby byl soubor použitých proměnných pro jednotlivé volby pokud možno podobný a umožňoval tak lepší možnost srovnání.

Postup výběru je znázorněn v příloze 5, kde jsou pro každé volby uvedeny dvojice nejsilněji korelovaných proměnných včetně korelačního koeficientu. Z těchto dvojic byla vždy jedna proměnná vyřazena. Pro snazší rozhodování a lepší zdůvodnění toho, které proměnné použít a které naopak vyřadit, byla u vybraných voleb (1990, 1998 a 2010) provedena shluková analýza. Dendrogramy jasně ukázaly souvislosti mezi proměnnými. Ve výsledku bylo pro vlastní hodnocení podmíněností volební podpory krajní pravice vybráno z původních 21 – 23 proměnných celkem 12 – 13 proměnných pro každé hodnocené volby. Výsledné proměnné se mezi jednotlivými volbami liší jen mírně, to umožní lepší srovnání výsledků analýz za jednotlivé volby. Výsledný seznam použitých proměnných i přehled vyřazených proměnných je v příloze 6, resp. 5.

Výsledky všech regresních analýz za jednotlivé parlamentní volby od r. 1990 do r. 2010 na úrovni okresů jsou uvedeny v následující sérii tabulek. Ty obsahují základní parametry potřebné k hodnocení vytvořeného modelu i k následné interpretaci. U každé proměnné vstupující do modelu je uvedena hodnota standardizovaného β -koeficientu, který vyjadřuje relativní význam vlivu každé proměnné na závisle proměnou⁵⁷ a dále hodnota signifikance (statistická významnost zařazení dané proměnné do modelu). Dále je v tabulkách uvedena hodnota koeficientu vícenásobné korelace R , který vyjadřuje těsnost celkové závislosti vysvětlované proměnné na uvažovaných nezávisle proměnných. Pro výsledné hodnocení je však důležitější hodnota upraveného indexu determinace (Adjusted R Square), který vyjadřuje podíl celkové vysvětlené variability závisle proměnné daným modelem, tedy určuje úspěšnost regresního modelu.

⁵⁶ Obecně platí, že o multikolinearitě lze hovořit tehdy, pokud jsou párové korelační koeficienty mezi některými nezávisle proměnnými vyšší než 0,8 či 0,7.

⁵⁷ Kromě toho určuje Beta koeficient podle znaménka také to, zda se jedná o závislost pozitivní nebo negativní.

Tab. 7. : Regresní modely vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v letech 1990 a 1992

1990			1992		
Vysvětlující proměnné	β - koeficient	sig.	Vysvětlující proměnné	β - koeficient	sig.
RIMCAT91	-0,368	0,001	ROMANV89	0,664	0,000
NEZAM90	-0,371	0,000	OSVC91	-0,224	0,009
PRUM91	-0,227	0,006			
ROMANV89	0,361	0,001			
R	Adjusted R Square		R	Adjusted R Square	
0,777	0,581		0,699	0,475	

Zdroj : výpočet autora v programu SPSS 12.0

Pozn.: závisle proměnná: SPR-RSČ 90, SPR-RSČ 92

Z tabulky 7 vyplývá, že krajní pravice byla v prvních polistopadových parlamentních volbách tím úspěšnější, čím méně bylo v okrese věřících obyvatel, čím byla nižší nezaměstnanost, čím méně lidí pracovalo v průmyslu a čím více bylo v okrese Romů. Interpretace výsledků na základě této kombinace proměnných je dosti obtížná. Směr závislosti u proměnných ROMANV89 a RIMCAT může vypovídat o tom, že krajní pravice obdržela více hlasů především v Čechách než na Moravě, a to především v okresech s vyšším zastoupením romského obyvatelstva. Nejasná je zde role ekonomických ukazatelů. Směr závislosti neodpovídá obecné logice závislosti mezi nezaměstnaností, resp. zaměstnaností v průmyslu a orientací na krajní pravici. Může to být způsobeno tím, že nezaměstnanost i zaměstnanost v průmyslu vykazovaly v roce 1990 zcela odlišný charakter než dnes. V každém případě vyšší míra nezaměstnanosti nebyla v této době faktorem, který by vedl k vyšší tendenci volit krajní pravici.

V následujících volbách v roce 1992 se již zřetelněji projevil faktor romské problematiky jako hlavního činitele vedoucího k podpoře krajní pravice. Zřejmě i díky populistické kampani Sládkových republikánů získala krajní pravice hlasy především v okresech s vyšším podílem Romů, a to v takových, kde se začaly více projevovat negativní dopady transformace (vysvětlením může být negativní závislost s množstvím soukromých podnikatelů – proměnná OSVČ). Regresní modely v obou sledovaných letech nejsou nijak mimořádně úspěšné. Zatímco u voleb v roce 1990 dosáhl podíl vysvětlené variability 58 %, v roce 1992 se podařilo uvedeným modelem vysvětlit jen necelou polovinu variability – přibližně 48 %. Nižší hodnoty mohou být způsobeny charakterem voleb, kdy na počátku 90. let docházelo teprve k utváření jak politického systému, tak i politických orientací.

Tab. 8. : Regresní modely vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v letech 1996 a 1998

1996			1998		
Vysvětlující proměnné	β - koeficient	sig.	Vysvětlující proměnné	β - koeficient	sig.
ROMANV89	0,725	0,000	ROMANV89	0,486	0,000
UNIV01	-0,301	0,000	PODNIK01	-0,237	0,002
			RIMCAT01	-0,245	0,003
			NEZAM98	0,214	0,010
R	Adjusted R Square		R	Adjusted R Square	
0,835	0,689		0,889	0,778	

Zdroj : výpočet autora v programu SPSS 12.0

Pozn.: závisle proměnná: SPR-RSČ 96, SPR-RSČ 98

Volby v letech 1996 a 1998 (viz tabulka 8) byly z hlediska podílu vysvětlené variability již mnohem úspěšnější. V roce 1996 to bylo 69 % a v předčasných parlamentních volbách o dva roky později dokonce 78 %. Ve volbách v roce 1996, kdy SPR-RSČ získala historicky nejvyšší procento hlasů, se k „tradiční“ proměnné ROMANV89 přidal pouze ukazatel vzdělanosti UNIV01. Podpora krajní pravice byla výrazně vyšší v okresech s vyšším zastoupením romského obyvatelstva a zároveň nižší úrovní vzdělanosti.

I v roce 1998 vstoupila do regresního modelu s nejvyšším vlivem proměnná ROMANV89. V těchto volbách se také naplno projevil dopad prohlubující se hospodářské krize, který zřejmě řadu voličů přivedl k volbě krajní pravice. To lze deklarovat na vlivu proměnných PODNIK 01 A NEZAM98. SPR-RSČ tak získávala více hlasů v okresech s vyšším podílem Romů a nižším podílem věřících v populaci, které zároveň vykazovaly nižší prosperitu či hospodářskou zaostalost (vyjádřenou vyšší nezaměstnaností a nižším podílem soukromých podnikatelů). Romská problematika a téma nezaměstnanosti zároveň patří k ústředním mobilizačním tématům české krajní pravice.

Model pro volby v roce 2002 (tabulka 9) obsahuje stejné proměnné jako v roce 1996, tedy ROMANV89 a UNIV01. Rovněž podíl vysvětlené variability přibližně 70 % zůstává téměř totožný. I zde platí, že krajní pravici volili více lidé v okresech s vyšším podílem Romů a zároveň nižším podílem vysokoškoláků. Zajímavé je, že je model totožný s volbami z roku 1996, i když se proměnilo spektrum stran krajní pravice. Vedle SPR-RSČ kandidovaly v těchto volbách i další krajně pravicové subjekty.

Tab. 9. : Regresní modely vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v letech 2002 a 2006

2002			2006		
Vysvětlující proměnné	β - koeficient	sig.	Vysvětlující proměnné	β - koeficient	sig.
ROMANV89	0,745	0,000	RIMCAT01	-0,576	0,000
UNIV01	-0,284	0,000	UNIV01	-0,349	0,000
R	Adjusted R Square		R	Adjusted R Square	
0,846	0,708		0,684	0,453	

Zdroj : výpočet autora v programu SPSS 12.0

Pozn.: závisle proměnná: Kraj. prav. celkem 02, Kraj. prav. celkem 06

Model pro volby z roku 2006 (tabulka 9) jako jediný neobsahuje proměnnou zachycující zastoupení Romů v populaci okresů. To může být způsobeno charakterem voleb a kandidujících stran, neboť se jednalo o první volby bez účasti velmi ostře protiromsky vyhraněných Sládkových Republikánů a zároveň krajní pravice oslovila v těchto volbách jen nepatrné množství voličů. Meziokresní variabilitu volební podpory krajní pravice v těchto volbách nejvíce ovlivnily proměnné RIMCAT01 a UNIV01, a to negativně, takže krajní pravice získávala nejméně hlasů v oblastech s vyšším zastoupením věřících a vysokoškoláků v populaci. Již zmíněný odlišný charakter těchto voleb a nepatrný volební výsledek krajní pravice jsou zřejmě hlavními důvody nízké úspěšnosti modelu, neboť vysvětluje pouze 45 % variability.

Tab. 10. : Regresní model vysvětlující volební podporu pro krajní pravici v parlamentních volbách v roce 2010

2010		
Vysvětlující proměnné	β - koeficient	sig.
ROMANV89	0,833	0,000
UNIV01	-0,219	0,000
R	Adjusted R Square	
0,9	0,805	

Zdroj : výpočet autora v programu SPSS 12.0

Pozn.: závisle proměnná: Kraj. prav. celkem 10

Volby v roce 2006 příliš nenarušily jinak stabilní meziokresní variabilitu podpory krajní pravice, regresní model je pro rok 2010 (viz tabulka 10) tudíž shodný s tím z roku 2002. Dominantní proměnnou zůstal podíl Romů v populaci. Stejně jako v roce 2002 byl do modelu dále zařazen podíl vysokoškoláků. Typickými oblastmi vysoké podpory krajní pravice jsou tedy opět ty okresy, kde žije mnoho Romů a zároveň je zde nižší úroveň vzdělanosti. Výrazná dominance ukazatele ROMANV89

v modelu může být způsobena skutečností, že kampaň Dělnické strany byla zaměřena výrazně protiromsky, a proto strana oslovila hlavně voliče z oblastí s výraznou koncentrací romského obyvatelstva. Regresní model byl relativně velice úspěšný, v těchto volbách vysvětlil 80 % celkové variability mezi okresy.

Celkově lze při hodnocení za celé sledované období konstatovat, že regresní modely za jednotlivé volby vykazaly odlišnou míru úspěšnosti vysvětlení meziokresní variability podpory krajní pravice. Méně úspěšné byly modely z let 2006, 1992 a 1990, kdy vysvětlily v prvních dvou případech méně než 50 % a v roce 1990 necelých 60 % variability. Možné důvody nižší úspěšnosti byly již diskutovány dříve. Ve zbývajících čtyřech volbách byly modely úspěšnější, když vysvětlily vždy 70 – 80 % variability. Vzhledem k obecně spíše nižší až velmi nízké podpoře krajní pravice v Česku lze míru vysvětlené variability hodnotit pozitivně.

Pokud uvažujeme jednotlivé proměnné vstupující do regresních modelů, je zajímavé, že se soubor původních 12 – 13 proměnných zúžil tak, že do modelů v sedmi parlamentních volbách bylo zařazeno celkem jen 6 proměnných (pokud proměnné OSVC91 a PODNIK01 chápeme jako jednu proměnnou). I když ani v jedné dvojici po sobě jdoucích voleb nebyl model totožný a proto není možné hovořit vyloženě o jednotném charakteru volební podpory krajní pravice za celé sledované období, určité tendence jsou patrné. Předně je třeba zmínit dominantní vliv podílu Romů v populaci na vysvětlení úspěchu či neúspěchu krajní pravice v jednotlivých okresech. Proměnná ROMANV89 se objevila v šesti ze sedmi modelů a zpravidla s největším vlivem. Jako další nejvýznamnější faktory při vysvětlení variability se ukázaly proměnné UNIV01 a RIMCAT, v menší míře pak NEZAM a společně OSVC01/PODNIK01⁵⁸. Jako nejčastější kombinace proměnných se v jednotlivých modelech objevila dvojice proměnných ROMANV89 a UNIV01, ve třech případech (1996, 2002 a 2010) tvořily tyto proměnné celý model, navíc vždy s relativně vysokým procentem vysvětlené variability. Obecně lze na základě zjištěných výsledků popsat charakter voličů krajní pravice přibližně tak, že se jedná o skupiny žijící v okresech hustěji obydlených Romy, kde je nižší úroveň vzdělanosti a méně věřících. Také jde zpravidla o hospodářsky slabší regiony ohrožené vyšší nezaměstnaností.

⁵⁸ Celkově se proměnné objevily v sedmi regresních modelech s následující intenzitou: ROMANV89 (6x), UNIV01 (4x), RIMCAT (3x), NEZAM (2x), OSVC91/PODNIK01 (2x), PRUM91 (1x).

Z námi definovaných skupin ukazatelů se v odvozených regresních modelech projeví pouze socio-demografické a socio-ekonomické faktory, přičemž dominantní byly proměnné z první skupiny (ROMANV89, UNIV01, RIMCAT). Pokud jde o uplatnění kompozičního a kontextového přístupu pak lze konstatovat, že se projeví především ukazatele popisující strukturu populace jednotlivých okresů z hlediska národnostního, vzdělanostního, náboženského a ekonomického, tedy jednoznačně charakteristiky odpovídající kompozičnímu přístupu. Charakteristiky popisující prostředí okresů jako takové (faktory odpovídající kontextovému přístupu) se v modelech vysvětlujících meziokresní variabilitu volební podpory krajní pravice projeví mnohem méně⁵⁹.

Na základě výsledků regresních modelů vytvořených pro parlamentní volby ve sledovaném období proto nelze ani přímo potvrdit naši hypotézu, že k vyšší volební podpoře krajní pravice přispívá krom jiných faktorů také charakter prostředí, především různé negativní sociální jevy ve společnosti. Zatímco na základě korelační analýzy byly určité nezanedbatelné souvislosti mezi těmito jevy a výší podpory pro extremistické strany nalezeny, do výsledných regresních modelů se tyto proměnné nedostaly. Z výsledků naopak vyplývá, že rozdíly mezi okresy ve výši podpory krajní pravice jsou odvozeny především ze struktury regionálních populací s dominantním vlivem proměnné charakterizující podíl romského obyvatelstva.

Před přijetím těchto závěrů je nutné vzít v potaz několik skutečností:

- *vypovídací schopnost dominantní proměnné* – v regresních modelech dominuje proměnná ROMANV89 (počet Romů na 1000 obyv. okresu v roce 1989 dle statistiky Národních výborů) – i přes stále platné přesvědčení, že se jedná o nejvhodnější ukazatel vyjadřující zastoupení Romů v populaci je nutné si uvědomit, že nemusí po celou dobu sledovaného období představovat skutečnou realitu (viz pozn. v příloze 4)
- *zařazení proměnné ROMANV89 ve spektru proměnných* – metodologicky je zařazení této proměnné do charakteristik popisujících strukturu obyvatel z národnostního hlediska správné, ale velké procento lidí má blízkost romského etnika spojeno s negativním prvkem ve společnosti; mezi Čechy převládá negativní postoj k Romům – nepříznivé postoje k nim zaujímají dvě

⁵⁹ Z výsledných 6 proměnných zařazených do regresních modelů lze jako charakteristiku prostředí označit pouze nezaměstnanost. Zařazení je však velmi relativní.

třetiny lidí (67 %). Třetina z nich deklaruje mírně odmítavý vztah k Romům (33 %), pětina (26 %) se vyjádřila jednoznačně odmítavě a 8 % lidí dokonce pociťuje k Romům odpor (STEM 2010); je proto otázkou, zda proměnná neodpovídá při určitém zjednodušení také charakteristice prostředí, která může vést k určitému volebnímu chování

- *silné párové korelace mezi vyřazenými proměnnými a volební podporou krajní pravice* – párové korelace mezi vstupními proměnnými a závisle proměnnou odhalily významné souvislosti mezi proměnnými definovanými jako „negativní jevy ve společnosti“ a volební podporou krajní pravice; z důvodu nutnosti eliminace multikolinearity byly tyto proměnné ze souboru vyjmuty; i když párové korelační koeficienty hodnotí statistickou souvislost mezi jevy izolovaně od vlivu dalších proměnných, tento výsledek by neměl být zcela opomenut
- *kauzalita souvislostí mezi proměnnými* – jak ukázala při analýze multikolinearity shluková analýza a pomocné regrese mezi proměnnými, proměnná ROMANV89 velmi úzce souvisí s dalšími proměnnými, které charakterizují různé negativní jevy ve společnosti (viz společné klastry v dendrogramech shlukové analýzy v příloze 5); zde se nabízí otázka kauzality souvislostí mezi tímto souborem navzájem korelovaných proměnných a volební podporou pro krajní pravici; zároveň se nabízí možnost uvažovat proměnnou ROMANV89 při značném zjednodušení jako „reprezentanta“ souboru proměnných charakterizujících negativní jevy ve společnosti a tomu uzpůsobit interpretaci.

Právě již diskutovaný problém kauzality námi hodnocených proměnných může představovat zásadní omezení ve výzkumu. Jak již bylo uvedeno dříve, volební chování a jeho utváření je komplexním procesem vnímání a následného vyhodnocování různých skutečností a vlivů. Proto zřejmě nelze ani námi zjištěnou proměnnou podílu Romů v populaci považovat za zcela dominantní podmiňující proměnnou volby krajní pravice (pokud by tomu tak bylo, volila by většina lidí krajní pravici z rasových důvodů, což dle mnoha indicií neodpovídá skutečnosti). Lze se proto domnívat, že existují další vlivy, které vedou k utváření extremisticky orientovaných volebních preferencí. Vlivem nezohlednění těchto příčin v analýzách, kdy např. Disman (2000) hovoří o tzv. dvojí příčině, může docházet ke zkreslení.

Na základě všech v této práci zjištěných poznatků a při úvahách o diskutovaných příčinách vzniku krajně pravicových stran (reakce na modernizaci rozvrácené původně stabilní „zprostředkující“ prostředí, v němž lidé ztrácí své identitární hodnoty) se jako jedno z možných vysvětlení se nabízí zjištění, že nestabilní sociální prostředí (měřeno negativními sociálními vlivy) může být jedním z podmiňujících faktorů podpory krajní pravice, a to tím více, čím více je doplněno doprovodnými vlivy v podobě např. přítomnosti neoblíbených Romů jako „společných nepřátel“. Lidé v takto „postiženém“ prostředí postrádají přirozené autority, nemají zažitě tradiční vzorce chování, jsou do jisté míry neukotveni a snáze mohou podlehnout populistickým programům extremistických uskupení.

A naopak, jak vychází z výsledků našich analýz, uspořádané a lépe fungující sociální prostředí (vyjádřené např. vyšším podílem věřícího obyvatelstva jinak silně negativně korelovaným s negativními jevy diskutovanými výše, podílem rodáků, vyšší vzdělaností), kde lidé mají své tradiční vzorce chování, mají své přirozené autority a hodnoty, je více rezistentní vůči extremistickým vlivům. Z této úvahy může vyplývat závěr, že zatímco v sociálně nestabilních oblastech může přítomnost romského etnika působit jako umocňovatel tendence volit krajní pravici, v oblastech sociálně stabilních ani přítomnost Romů nebo existence dalších potenciálních vlivů indukujících vyšší podporu extremismu nezpůsobí takový nárůst podpory krajní pravice, neboť lidé na populistické programy tolik neslyší. Jak uvádí Lipset, „cestu pravicovému extremismu měla otevírat individualizace a atomizace moderního života. Ukazuje se nicméně, že některé instituce – např. církev – mohou fungovat jako prostředky vytvářející svého druhu imunitu proti extremistickým tendencím“ (Lipset 1960, cit. v Kreidl, Vlachová 1999, s. 350). Podobně by zřejmě mohla působit i sféra vzdělávání. Tyto úvahy však jdou již nad rámec našich analýz a nelze je dostatečně odborně či empiricky potvrdit.

Na tomto místě nezbývá než konstatovat, že na základě výsledků korelační a regresní analýzy a při zohlednění doplňujících skutečností o vzájemných statistických souvislostech mezi některými vysvětlujícími proměnnými a kauzalitě volební podpory krajní pravice lze námi stanovenou hypotézu o vlivu negativních sociálních jevů a nestabilního sociálního prostředí na výši podpory krajní pravice potvrdit pouze nepřímě. Jednoznačné potvrzení či vyvrácení této hypotézy není prostřednictvím námi použitých analýz možné a vyžadovalo by aplikaci dalších metod a přístupů.

Závěr

Předkládaná práce se zabývala politologicko-geografickou analýzou fenoménu české krajní pravice. Snažila se zhodnotit postavení tohoto politického proudu v českém politickém systému za období 1990 – 2010 s ohledem na volební výsledky, primárně však šlo o zkoumání regionálních rozdílů v její volební podpoře. Analyzovány byly různé aspekty této problematiky, především to, jak je volební podpora krajně pravicových stran regionálně diferencovaná, do jaké míry jsou vzorce této diferenciace stabilní a jaké mají podmiňující faktory.

Snahou bylo odpovědět na otázku, zda existují významné regionální rozdíly v podpoře pravicově extremistických stran a pokud ano, zda jsou tyto rozdíly dlouhodobě stabilní. Právě sledování za celé období polistopadového vývoje 1990 až 2010 mělo umožnit specifikovat, jestli jsou oblasti s nadprůměrně vysokou podporou krajně pravicových stran stabilní, či zda je vysoká podpora těchto stran v průběhu sledovaného období regionálně proměnlivá a dochází k posunům například v důsledku společensko-ekonomických změn během doby transformace. Zkoumány byly také faktory, které mohou regionální rozdíly ve volební podpoře krajní pravice vysvětlovat. Snahou zde bylo využít jak charakteristiky socio-demografické či ekonomické, vyjadřující strukturu populace, tak i vlivy místního prostředí. Záměrem bylo hodnotit krajně pravicové spektrum jako jeden celek, který ztělesňuje celý krajně pravicový proud. Volební výsledky jednotlivých stran byly tudíž kumulovány.

Ukázalo se, že krajní pravice je velice komplexním a nesourodým prvkem v českém politickém systému. Vyznačuje se značnou roztržitostí a nesourodostí jednotlivých subjektů i jejich konceptů. Zároveň je patrná jejich značná personální a programová provázanost. Přístup hodnotit krajní pravici jako jeden celek se i přes metodologicko-interpretací obtíže ukázal být jako vhodný, ne-li přímo nutný.

V kapitole věnující se historii krajní pravice a jejímu zapojení do zkoumaných voleb ve sledovaném období, která může být z geografického pohledu vnímána jako příliš podrobná a nepřiliš záživná, je popsán komplexní vývoj krajní pravice a jsou postupně představeny jednotlivé subjekty působící v tomto spektru. Význam kapitoly tkví v tom, že je zde definován okruh všech politických stran, které vstupují do analytické části práce. Vzhledem k citlivosti problematiky krajní pravice bylo nutné věnovat výběru z pohledu pravicového extremismu relevantních stran značnou pozornost.

Dominantním subjektem české krajně pravicové scény byla ve sledovaném období strana SPR-RSČ. Během první poloviny 90. let získávala strana svým populisticko-extremistickým programem široký okruh voličů, který vycházel především z řad voličů nespokojených s průběhem polistopadové politické a ekonomické transformace. V 90. letech bylo postavení SPR-RSČ v centru krajně pravicového spektra natolik významné, že byla v podstatě jediným subjektem tohoto politického proudu, který do voleb vstupoval. Zároveň byla krajní pravice do značné míry ztotožňována pouze s republikány. Po roce 2000 se krajně pravicová scéna vyznačovala výraznou roztržičností a fluktuací, takže do voleb vždy vstupovalo několik velmi malých stran, které neměly bez integrace v jednu společnou politickou sílu šanci na úspěch. Jediným subjektem mírně vybočujícím z řady je Dělnická strana (DS), která oslovuje určitý okruh voličů. Z pohledu následných analýz lze sledované období rozčlenit na dvě oddělené části. 90. léta je možné pojímat jako období republikánské, naopak dobu po roce 2000 jako období desintegrace, kdy do voleb vstupují různé miniaturní subjekty. Také platí, že krajní pravice zaujímá v období po roce 2000 z hlediska volební podpory zcela marginální postavení. Ve výsledku vstoupily do následných analýz strany SPR-RSČ, Republikáni, RMS, NDS, NS, PaS, DS/DSSS.

Zjištění, že se jisté myšlenky a aktivity spojované obecně s pravicovým extremismem projevovaly v odlišné míře již před rokem 1989 naznačilo, že by regionální specifika určitou roli hrát mohla. To se projevilo již v prvních polistopadových volbách v roce 1990. Vyšší podporu vykazala severní polovina Čech s hlavní koncentrací na severozápadě. Morava se ukázala být silně „antirepublikánskou“. Tento základní trend zaznamenaný v roce 1990 se postupným vývojem pozměnil v tom smyslu, že se pás nadprůměrné podpory krajní pravice rozšířil na severní polovinu celého Česka. Vedle toho, že se podpora krajní pravice stále více koncentrovala na severozápadě Čech a především v dnešním Ústeckém kraji, vytvořilo se menší centrum výraznější podpory také na Ostravsku. Mohl se tak projevit dopad transformační krize, ten však nebyl zásadní. Jiný výraznější trend se nepotvrdil s výjimkou toho, že se v podstatě od počátku sledovaného období vytvořila zároveň jádrová oblast velmi nízké podpory krajní pravice, kterou tvořil pás příhraničních okresů v jihovýchodní části Moravy a Praha. Tento obraz zůstal víceméně neměnný po celé období až do roku 2010.

Ukázalo se, že regionální diference volební podpory krajní pravice je v některých obdobích tak výrazná, že lze do určité míry hovořit o regionálně

specifickém politickém proudu s hlavním zázemím na severozápadě Čech. Především DS / DSSS se v roce 2010 ukázala jako silně „zakořeněná“ v Ústeckém kraji. Základní vzorec regionálního rozložení podpory krajní pravice se podařilo prokázat v dlouhodobé perspektivě, neboť se ukázalo, že toto rozložení je v čase výrazně stabilní. Jako oblast se stabilně vysokou volební podporou bylo identifikováno osm okresů, které vykazují stabilně zcela nejvyšší podporu pro krajní pravici ze všech okresů. V podstatě stejná stabilita byla doložena na opačném konci, neboť v nejnižší podpoře krajní pravice jsou nejvýznamnější dvě centra, a to pražský region a jižní a východní Morava, především příhraniční okresy Jihomoravského a Zlínského kraje. V tomto případě se dá hovořit o území absolutní volební marginality krajní pravice a zřejmě ne náhodou se jedná v případě moravských okresů o oblasti nejvíce katolické. Jasným rozparem severozápad Čech – jih Moravy lze krajně pravicový proud do jisté míry pojmut jako dokonalý protiklad KDU-ČSL.

Zajímavé také je, že tato stabilita zůstala zachována i přesto, že se postupně měnily kandidující strany. Takže lze říci, že voliči současné DS / DSSS v podstatě oslovují voliče ze stejných oblastí jako dříve SPR-RSČ. Jednoznačně tedy můžeme potvrdit námi stanovenou hypotézu, že volební podpora krajní pravice je výrazně prostorově diferencovaná a že toto rozložení je stabilní. Za hlavní zdrojovou oblast voličských hlasů lze jednoznačně určit severozápad Čech.

Z možných vlivů podmiňujících výši volební podpory krajní pravice na regionální úrovni se jako nejvýznamnější ukázal faktor „romského občana“. Téměř ve všech sledovaných volbách byl jedním ze strukturačních prvků právě podíl Romů v populaci. Kromě tohoto faktoru ovlivňovaly volební podporu krajní pravice ve vysoké míře také ukazatele úrovně vzdělanosti a podíl věřícího obyvatelstva. Lze tedy říci, že voliči krajní pravice se rekrutují z těch oblastí, kde žije mnoho Romů, avšak kde je zároveň nižší míra vzdělanosti a méně věřících.

Projevil se také vliv ekonomických faktorů, např. výše nezaměstnanosti, v tomto ohledu se však ukázalo, že význam těchto charakteristik je nižší a neprojevil se v celém sledovaném období. Zatímco v 90. letech, kdy byla krajně pravicová scéna reprezentována republikány, se ukázal vliv ekonomických faktorů dosti výrazný, z čehož lze odvodit, že republikánům se podařilo využít problémů spojených s ekonomickou transformací, v dalším období po roce 2000 se význam ekonomického hlediska již tak intenzivně neprojevoval a hlavní roli hrály výše zmíněné charakteristiky národnostní, vzdělanostní a náboženské. Zároveň je nutné zdůraznit, že nelze

problematiku zjednodušovat pouze na vztah mezi podílem romského obyvatelstva a volební podporou krajní pravice. Námi provedené analýzy nedokáží v tomto vztahu doložit příčinnou závislost.

Provedenými analýzami jsme nebyli schopni jednoznačně prokázat význam místního prostředí na utváření orientací vedoucích k volební podpoře krajní pravice. Námi předpokládaný vliv kontextových faktorů v podobě různých negativních sociálních jevů se projevil pouze v omezené míře. To však bylo pravděpodobně způsobeno metodologickým zaměřením analýz. Ve výsledku můžeme konstatovat, že i když se význam ukazatelů, které charakterizují nestabilní společenské prostředí, projevil pouze implicitně, ve skutečnosti ho můžeme očekávat. Námi stanovenou hypotézu o vlivu negativních sociálních jevů a nestabilního sociálního prostředí na výši podpory krajní pravice proto můžeme potvrdit pouze nepřímě. Jednoznačné potvrzení či vyvrácení této hypotézy by vyžadovalo aplikaci dalších metod a přístupů.

Bude zajímavé, jak se bude situace volebních úspěchů či neúspěchů krajní pravice vyvíjet do budoucna. Samozřejmě se dá očekávat, že severozápad Čech zůstane ne-li hlavní, tak důležitou oblastí podpory krajně pravicových stran. Také bude zřejmě velmi záležet na dalším vývoji na samotné krajní pravici, jakým směrem se bude dále ubírat DSSS a zda se objeví nové subjekty. V současnosti se situace jeví spíše stejně jako na počátku 90. let. Tehdy byla celá krajní pravice ztotožňována se SPR-RSČ, dnes tak bývá i přes to, že nikdy nedosáhla tak vysokých volebních výsledků, nahlížena DS / DSSS. Můžeme jen doufat, že tato strana SPR-RSČ výši volební podpory nenapodobí.

Prameny a literatura:

- ARZHEIMER, K. (2009): Contextual Factors and the Extreme Right Vote in Western Europe, 1980 – 2002. *American Journal of Political Science*, 53, č. 2, s. 259-275.
<http://www.kai-arzheimer.com/contextual-factors-extreme-right-vote-western-europe-1980-2002>
- BASTL, M., MAREŠ, M., SMOLÍK, J., VEJVODOVÁ, P. (2011): *Krajní pravice a krajní levice v ČR*. Grada, Praha, 286 s.
- BLAŽEK, J., CSANK, P. (2007): Nová fáze regionálního rozvoje v ČR?. *Sociologický časopis*, 43, č. 5, s. 945 – 965.
- BLAŽEK, J., KOSTELECKÝ, T. (1991): Geografická analýza výsledků parlamentních voleb v roce 1990. *Geografie – Sborník ČGS*, 96, č. 1, s. 1 – 14.
- BRÉCHON, P. (2004): *La France aux urnes. Soixante ans d'histoire électorale*. La documentation française, Paris, 252 s.
- ČIHÁKOVÁ, P., BALÍK, S. (2010): Kontinuita, stabilita, marginalita, dynamika. *European Electoral Studies*, 5, č. 1, s. 3 – 27.
http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/009/EVS_5_1.pdf
- DANĚK, P. (2000): Existuje politická kultura českého pohraničí?. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, č. 1, s. 50 – 62.
- DANICS, S. (2002): *Extremismus, hrozba demokracie*. Policie History, Praha, 128 s.
- DANIELOVÁ, K. (2003): Rasismus a xenofobie v České republice. *Geografie – Sborník ČGS*, 108, č. 2, s. 115 – 129.
- DISMAN, M. (2000): *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Nakladatelství Karolinum, Univerzita Karlova v Praze, Praha, 376 s.
- DOLEŽÁLEK, J. (2008): *Zlínský kraj: hledání kontinuity voličských vzorců*. Diplomová práce. Katedra politologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno, 117 s.
http://is.muni.cz/th/99877/fss_m/diplomka.doc
- DOŠEK, M. (2002): *Podoby současného českého extrémního nacionalismu*.
<http://litomericti-vlastenci.mysteria.cz/html/bp.htm> [ke dni 15. 8. 2013 tato stránka nedostupná]
- EDELMANNOVÁ, P. (2008): *Česká identita, národní zájmy a pravicové politické strany 2002-2006*. Disertační práce. Katedra politologie, Fakulta mezinárodních vztahů, Vysoká škola ekonomická, Praha, 287 s.
- FIALA, P. (ed.) (1998): *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. Masarykova univerzita, Brno, 304 s.
- HENDL, J. (2006): *Přehled statistických metod zpracování dat*. 3. vydání. Portál, Praha, 696 s.
- HEŘMANOVÁ, E. (1991): *Vybrané vícerozměrné statistické metody v geografii*. SPN, Praha, 128 s.

- HEYWOOD, A. (2004): Politologie. Eurolex Bohemia, Praha, 484 s.
- CHARVÁT, J. (2007): Současný politický extremismus a radikalismus. Portál, Praha, 184 s.
- IGNAZI, P. (1992): The silent counter-revolution. Hypotheses on the emergence of extreme right-wing parties in Europe. *European Journal of Political Research*, 22, č. 1, s. 3 – 34.
- JEHLIČKA, P., SÝKORA, L. (1991): Stabilita regionální podpory tradičních politických stran v českých zemích (1920 – 1990). *Geografie – Sborník ČGS*, 96, č. 2, s. 81 – 95.
- KALIBOVÁ, K. (2003): Možnosti statistiky a demografie při studiu romské populace na příkladu evropských zemí a České republiky. In: *Analýza sociálně ekonomické situace romské populace v České republice s návrhy na opatření*. Socioklub, Praha, s. 37 – 65.
http://www.socioklub.cz/docs/vyzkum_situace_romske_populace.pdf
- KLÍMA, M. (2001): Kvalita demokracie v České republice a volební inženýrství. Radix, Praha, 180 s.
- KLÍMA, M. (1993): Pravicový extremismus a nestabilita na politické scéně západní Evropy. *Mezinárodní politika*, 17, č. 2, s. 4 – 5.
- KOSTELECKÝ, T. (2009): Regionální rozdíly ve volebních výsledcích v České republice – parlamentní volby 1996 – 2006. *European Electoral Studies*, 4, č. 2, s. 124 – 134.
- KOSTELECKÝ, T. (2001): Vzestup nebo pád politického regionalismu? Změny na politické mapě v letech 1992 až 1998 – srovnání České a Slovenské republiky. Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 103 s.
- KOSTELECKÝ, T. (2000): Volební systémy a politický konflikt v prostoru. In: Jehlička, P., Tomeš, J., Daněk, P. (eds): *Stát, prostor, politika. Vybrané otázky politické geografie*. Přírodovědecká fakulta, Univerzita Karlova, Praha, 39 s. [elektronická verze knihy]
- KOSTELECKÝ, T. (1994): Economic, Social and Historical Determinants of Voting Patterns. *Czech Sociological Review*, 2, č. 2, s. 209 – 228.
- KOSTELECKÝ, T. (1993): Volby očima geografa. In: Sýkora, L. (ed.): *Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK*, Praha, s. 167 – 186.
- KOSTELECKÝ, T., ČERMÁK, D. (2004): Vliv teritoriálně specifických faktorů na formování politických orientací voličů. *Sociologický časopis*, 40, č. 4, s. 469 – 487.
- KREIDL, M., VLACHOVÁ, K. (1999): Sociální zázemí extrémní pravice v ČR. *Sociologický časopis*, 35, č. 3, s. 335 – 354.
- KREIDL, M., VLACHOVÁ, K. (1998): Nastal soumrak krajní pravice?. Výzkumný projekt „Sociální trendy“. Sociologický ústav Akademie věd České republiky, Praha, 36 s.
<http://archiv.soc.cas.cz/download/57/98-5.doc>

- KUPKA, P., LARYŠ, M., SMOLÍK, J. (2009): Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno, 268 s.
- KYLOUŠEK, J., SMOLÍK, J. (2008): Krajní pravice v krajských volbách 2008. Středoevropské politické studie, 10, č. 4, s. 370 - 388.
<http://www.cepsr.com/dwnld/kylouseksmolik20080404.pdf>
- LUCARDIE, P., WASNER, B.: Parteien am Rande des Parteiensystems: Ein Vergleich zwischen der Bundesrepublik Deutschland und den Niederlanden.
<http://dnpp.eldoc.ub.rug.nl/FILES/root/publicatieLucardie/ParteienamRandedesPa/amrandpartsys00.pdf>
- MAREŠ, M. (2012) : Right-Wing Extremism in the Czech Republic. Friedrich Ebert Stiftung, 13 s.
<http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09347.pdf>
- MAREŠ, M. (2003): Pravicový extremismus a radikalismus v ČR. Barrister&Principal, Brno, 656 s.
- MAREŠ, M. (2001): Přistěhovalci a krajní pravice v ČR. Středoevropské politické studie, 3, č. 3, 6 s.
<http://www.cepsr.com/dwnld/imig301.rtf>
- MAREŠ, M. (2000a): Konstituování krajní pravice v českém stranicko-politickém systému. Politologický časopis, 7, č. 2, s. 157 – 168.
- MAREŠ, M. (2000b): Zahraničně-politické koncepce české krajní pravice. Středoevropské politické studie, 2, č. 1.
<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=132>
- MARŠÁK, J. (2007): Postavení extrémně pravicových stran ve stranickém systému ČR v letech 1989 – 2006 a jejich programová východiska. Politologická revue, 14, č. 2, s. 3 – 34.
- MAZEL, M. (1998): Oponenti systému. In: Fiala, P. (ed.): Politický extremismus a radikalismus v České republice. Masarykova univerzita, Brno, s. 117 – 278.
- MCGOWAN, L. (2004): Radikální pravice v Německu od roku 1870 po současnost. České vydání. Prostor, Praha, 288 s.
- MVČR (1997 – 2010): Výroční zprávy o extremismu z let 1997 až 2010.
<http://www.mvcr.cz/clanek/extremismus-vyrocní-zpravy-o-extremismu-a-strategie-boje-proti-extremismu.aspx>
- NOVÁK, M. (1999): Relevance malých stran v demokracii. Od obecného rámce k české smlouvě o „stabilním prostředí“. Politologická revue, 6, č. 2, s. 44 – 70.
http://miroslavnovak.cz/Politologicka_revue_1999-2_Studie_Relevance_malych_stran_v_demokracii.pdf
- PINK, M., BURKERT, J. (2009): Voličská základna a krajní pravice v současném Rakousku.
<http://www.rexter.cz/voliciska-zakladna-a-krajni-pravice-v-soucasnem-rakousku/2009/11/01/>

- PŠEJA, P. (1999): Nacionalistické strany v České republice. In: Dančák, B., Fiala, P. (eds): Nacionalistické politické strany v Evropě. Mezinárodní politologický ústav, Masarykova univerzita, Brno, s. 73 – 79.
- RATAJ, J. (2006): Vize české nacionální politiky v soudobých konceptech krajní pravice v České republice. 24 s.
<http://www.janrataj.cz/modules.php?name=Content&pa=showpage&pid=7>
- SMOLÍK, J. (2010): Česká krajní pravice ve volbách do Evropského parlamentu v roce 2009.
<http://www.rexter.cz/ceska-krajni-pravice-ve-volbach-do-evropskeho-parlamentu-v-roce-2009/2010/05/03/>
- SMOLÍK, J., VEJVODOVÁ, P. (2013): Nové trendy české krajní pravice.
<http://www.rexter.cz/nove-trendy-ceske-krajni-pravice/2013/05/04/>
- SPURNÁ, P. (2007): Geografické aspekty volebního chování obyvatel v Česku v letech 2002 a 2006. Diplomová práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 105 s.
- TAYLOR, P.J., JOHNSTON, R.J. (1979): Geography of Elections. Penguin Books, Harmondsworth, 528 s.
- VÁVRA, Filip: Přednáška na Vysoké škole ekonomické dne 27. 11. 2009.
- Volební program strany SPR-RSČ.
<http://republikani.webnode.cz/program/>

Zdroje statistických dat:

- ČSÚ: statistická data k ukazatelům nezahrnutým do SLDB, ČSÚ, Praha, regionální pracoviště.
- MPSV: Statistika nezaměstnanosti, Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha.
- MVČR (1997 – 2010): Výroční zprávy o extremismu z let 1997 až 2010. Ministerstvo vnitra, Praha.
- SLDB 2011: Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011, ČSÚ, Praha.
- SLDB 2001: Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2001, ČSÚ, Praha.
- SLDB 1990: Výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 1990, ČSÚ, Praha.
- VOLBY: Výsledky voleb do České národní rady / Poslanecké sněmovny parlamentu České republiky v letech 1990, 1992, 1996, 1998, 2002, 2006, 2010.
www.volby.cz

Další internetové zdroje:

- Lidovky.cz (3. 12. 2009): Národní strana se rozpadá, členové vedení odcházejí.
http://www.lidovky.cz/narodni-strana-se-rozpada-clenove-vedeni-odchazeji-f8p-zpravy-domov.aspx?c=A091203_103332_ln_domov_pks

- CHARVÁT, J. (2010): Jak jsme chystali první postkomunistické volby.
<http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=103&clanek=031021>
- MPSV: mapy nezaměstnanosti.
http://portal.mpsv.cz/sz/politikazamest/narodni_akeni_plan/narodniplan1999/grafyatabulky
- MVČR – Co je extremismus.
<http://www.mvcr.cz/clanek/bezpecnostni-hrozby-337414.aspx?q=Y2hudW09NA%3d%3d>
- STEM 2010: Informace z výzkumu STEM TRENDY 4/2010.
<http://www.stem.cz/clanek/1943>
- www.rommuz.cz

Přílohy – seznam příloh

Příloha 1: Vývoj míry nezaměstnanosti mezi lety 1990 a 1998

Příloha 2: Shluková analýza

Příloha 3: Stabilita vysoké / nízké podpory krajní pravice

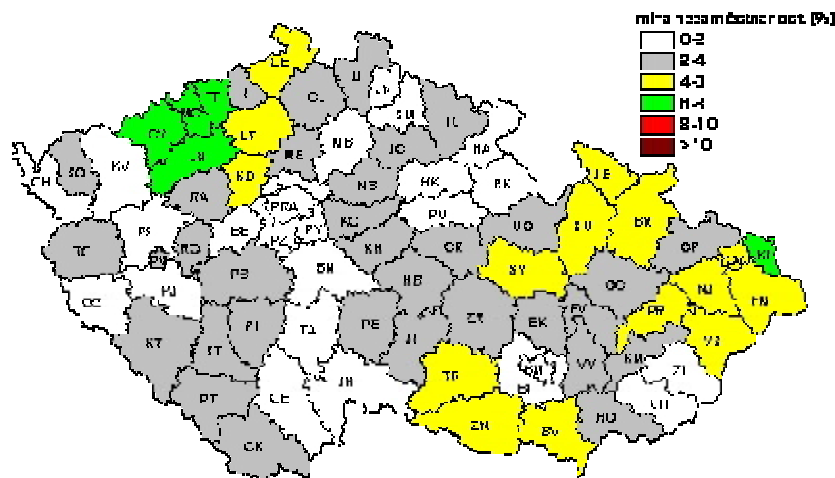
Příloha 4: Výběr, popis a dostupnost ukazatelů stanovených jako soubor vysvětlujících proměnných

Příloha 5: Výběr nezávisle proměnných pro regresní analýzu

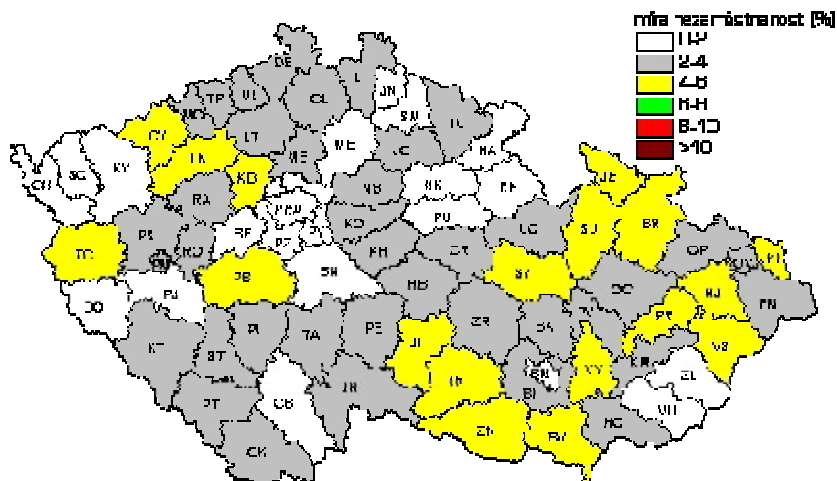
Příloha 6: Výsledný soubor vysvětlujících proměnných

Příloha 1: Vývoj míry nezaměstnanosti mezi lety 1990 a 1998

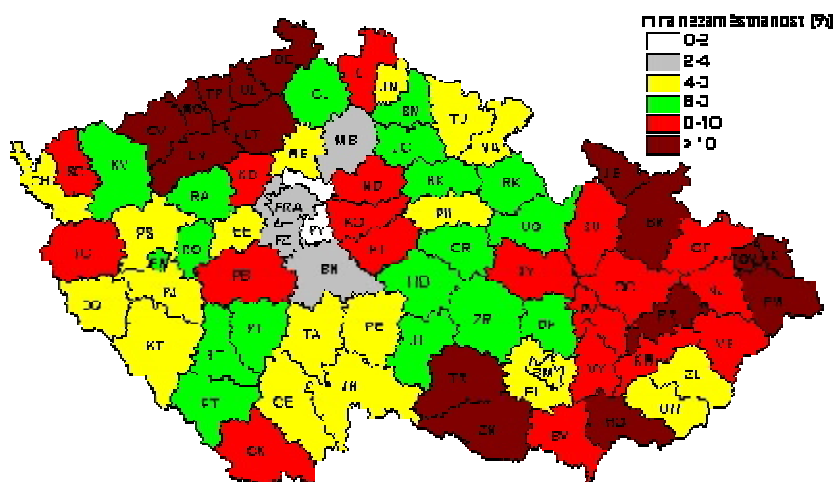
Míra nezaměstnanosti k 31. 12. 1992

Míra nezaměstnanosti k 31. 12. 1995

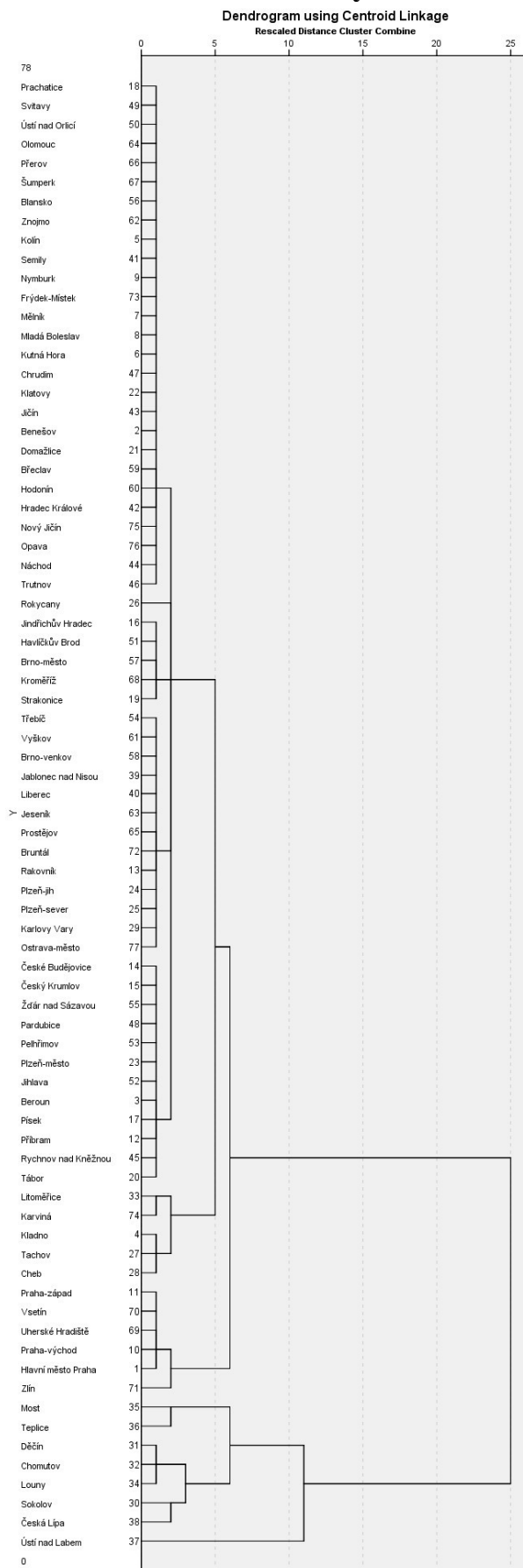

Míra nezaměstnanosti k 31. 12. 1998

Zdroj: MPSV: www.mpsv.cz

Příloha 2: Shluková analýza

Report

Centroid Method		SPRRSC 90	SPRRSC 92	SPRRSC 96	SPRRSC 98	KPcelkem 02	KPcelkem 06	KPcelkem 10
1	Mean	,8033	3,7650	5,0483	2,6367	,8450	,3200	,6867
	N	6	6	6	6	6	6	6
	Std. Deviation	,35607	,83328	,69893	,33880	,12373	,10159	,11994
2	Mean	,9238	5,8416	8,0909	3,8541	1,2367	,4338	1,1597
	N	58	58	58	58	58	58	58
	Std. Deviation	,36639	1,32997	1,01575	,49406	,23648	,13116	,29431
3	Mean	1,4640	6,5780	11,5500	5,2080	1,5920	,5900	1,4760
	N	5	5	5	5	5	5	5
	Std. Deviation	,63125	1,03483	,98214	,46596	,25282	,19925	,15258
4	Mean	1,6920	10,0240	13,4660	6,7180	2,3720	,6840	2,5640
	N	5	5	5	5	5	5	5
	Std. Deviation	,35947	1,48247	,55080	,35808	,36779	,20070	,45687
5	Mean	1,2700	13,4950	15,1350	6,6750	2,4150	,5700	3,8350
	N	2	2	2	2	2	2	2
	Std. Deviation	,19799	1,37886	,99702	,38891	,16263	,00000	,20506
6	Mean	1,9500	16,7300	13,3800	6,5100	1,8900	,3600	2,0100
	N	1	1	1	1	1	1	1
	Std. Deviation
Total	Mean	1,0217	6,3394	8,6791	4,1409	1,3421	,4539	1,3151
	N	77	77	77	77	77	77	77
	Std. Deviation	,45142	2,43858	2,37232	1,09858	,43577	,15712	,63724

Zdroj: data převzata z www.volby.cz; vlastní výpočet v programu IBM SPSS Statistics

Příloha 3: Stabilita vysoké / nízké podpory krajní pravice

Volby 1990 - 2010: Umístění okresů v první desítce (nejvyšší podpora krajní pravice) a v poslední desítce (nejnižší podpora krajní pravice) v jednotlivých volbách

Okres	Celkový počet "extrémních" umístění ve všech volbách	Umístění okresu v "první 10" nejvyšší podpory KP a "poslední 10" nejnižší podpory KP v jednotlivých volbách						
		1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010
Děčín	7	■	■	■	■	■	■	■
Sokolov	6	■	■	■	■	■	■	■
Chomutov	6	■	■	■	■	■	■	■
Ústí nad Labem	6	■	■	■	■	■	■	■
Česká Lípa	6	■	■	■	■	■	■	■
Teplíce	5	■	■	■	■	■	■	■
Most	5	■	■	■	■	■	■	■
Louny	5	■	■	■	■	■	■	■
Cheb	3	■	■	■	■	■	■	■
Kladno	3	■	■	■	■	■	■	■
Tachov	2	■	■	■	■	■	■	■
Karlovy Vary	2	■	■	■	■	■	■	■
Litoměřice	1	■	■	■	■	■	■	■
Plzeň-sever	1	■	■	■	■	■	■	■
Karviná	1	■	■	■	■	■	■	■
Jablonec nad Nisou	1	■	■	■	■	■	■	■
Strakonice	1	■	■	■	■	■	■	■
Plzeň-jih	1	■	■	■	■	■	■	■
Bruntál	1	■	■	■	■	■	■	■
Rychnov nad Kněžnou	1	■	■	■	■	■	■	■
Přerov	1	■	■	■	■	■	■	■
Rokycany	1 / -1	■	■	■	■	■	■	■
Brno-město	1 / -1	■	■	■	■	■	■	■
Kroměříž	1 / -1	■	■	■	■	■	■	■
Plzeň-město	1 / -1	■	■	■	■	■	■	■
Náchod	1 / -1	■	■	■	■	■	■	■
Liberec	0	■	■	■	■	■	■	■
Ostrava-město	0	■	■	■	■	■	■	■
Jeseník	0	■	■	■	■	■	■	■
Rakovník	0	■	■	■	■	■	■	■
Havlíčkův Brod	0	■	■	■	■	■	■	■
Domažlice	0	■	■	■	■	■	■	■
Klatovy	0	■	■	■	■	■	■	■
Jihlava	0	■	■	■	■	■	■	■
Chrudim	0	■	■	■	■	■	■	■
Jičín	0	■	■	■	■	■	■	■
Beroun	0	■	■	■	■	■	■	■
Mladá Boleslav	0	■	■	■	■	■	■	■
Mělník	0	■	■	■	■	■	■	■
Kutná Hora	0	■	■	■	■	■	■	■
Příbram	0	■	■	■	■	■	■	■

Okres	Celkový počet "extrémních" umístění ve všech volbách	Umístění okresu v "první 10" nejvyšší podpory KP a "poslední 10" nejnižší podpory KP v jednotlivých volbách						
		1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010
Písek	0							
Nymburk	0							
Semily	0							
Kolín	0							
Šumperk	0							
Prachatice	0							
Český Krumlov	0							
Svitavy	0							
Ústí nad Orlicí	0							
Hradec Králové	0							
Brno-venkov	-1							
Prostějov	-1							
Třebíč	-1							
Jindřichův Hradec	-1							
Pelhřimov	-1							
Pardubice	-1							
Benešov	-1							
České Budějovice	-1							
Olomouc	-1							
Trutnov	-1							
Vyškov	-2							
Nový Jičín	-2							
Opava	-2							
Znojmo	-3							
Frýdek-Místek	-3							
Žďár nad Sázavou	-3							
Blansko	-3							
Břeclav	-3							
Praha-východ	-3							
Tábor	-4							
Zlín	-5							
Vsetín	-5							
Praha-západ	-5							
Hodonín	-6							
Hlavní město Praha	-6							
Uherské Hradiště	-7							

Příloha 4: Výběr, popis a dostupnost ukazatelů stanovených jako soubor vysvětlujících proměnných

a) socio-demografické ukazatele

Č.	Oblast	Téma	Zkratka	Popis	Jednotka	Roky	Zdroj	1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010
1	demografie	vzdělávání	ZAKL	Podíl obyvatel starších 15 let se základním vzděláním	%	1991, 2001	SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
2	demografie	vzdělávání	UNIV	Podíl obyvatel starších 15 let s vysokoškolským vzděláním	%	1991, 2001	SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
3	demografie	náboženství	RIMCAT	Podíl obyvatel římskokatolického vyznání	%	1991, 2001	SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
4	demografie	národnost	NECESI	Obyvatelé jiné než české, moravské a slezské národnosti	%	1991, 2001	SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
5	demografie	národnost	ROMA	Počet obyvatel romské národnosti na 1000 obyvatel okresu	poč. na 1000 obyv.	1980, 1991, 2001, 80/91	SLDB, Kalibová	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
5	demografie	národnost	ROMA80/91	Hypotetický počet Romů (80/91) na 1000 obyv. okresu_1991	poč./1000 obyv.	1980, 1991	SLDB, Kalibová	80/91	80/91	80/91	80/91	80/91	80/91	80/91
5	demografie	národnost	ROMANV89	Počet Romů v okrese na 1000 obyv. v r. 1989 - dle evidence Národních výborů (NV)	poč./1000 obyv.	1989	NV	1989	1989	1989	1989	1989	1989	1989
6	demografie	národnost	VIETNAM01	Počet obyvatel vietnamské národnosti na 1000 obyvatel okresu	poč./1000 obyv.	2001	SLDB01	x	x	2001	2001	2001	2001	2001

Pozn.: pro ukazatel podílu Romů v populaci byly k dispozici 3 zdroje: SLDB 1990, SLDB 2001, statistika Národních výborů z roku 1989. Po provedení dílčího rozboru všech tří zdrojů a po konzultacích s odborníky se autor rozhodl využít jako vstupní proměnnou počet Romů ze statistik Národních výborů, které by i přes historicky vzdálenější datum sběru měly vyjadřovat zastoupení Romů v populaci nejpřesněji. Nejméně přesné se pak zdá být SLDB 2001, neboť zde je otázka na národnost nepovinná a Romové se ke své národnosti v naprosté většině nehlásí.

b) socio-ekonomické ukazatele

Č.	Oblast	Téma	Zkratka	Popis	Jednotka	Roky	Zdroj	1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010
7	ekonomika	zaměstnání	DELN91	Procento dělníků z ekonomicky aktivních obyvatel	%	1991	SLDB91	1991	1991	x	x	x	x	x
7	ekonomika	zaměstnání	PRUM	Procento ekonomicky aktivních pracujících v průmyslu	%	1991, 2001	SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
8	ekonomika	zaměstnání	OSVC	Procento samostatně činných osob z ekonomicky aktivních obyvatel	%	1991, 2001	SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
8	ekonomika	zaměstnání	PODNIK01	Zaměstnavatelé + samostatně činní - % z ekonom. aktivních obyvatel	%	2001	SLDB01	x	x	2001	2001	2001	2001	2001
9	ekonomika	mzdy	MZDA	Průměrná měsíční hrubá mzda zaměstnance v Kč	Kč	1990 - 2001, 2005	ČSÚ	1990	1992	1996	1998	2001	2005	2005
10	ekonomika	nezaměstnanost	NEZAM	Míra registrované nezaměstnanosti k 31.12.	%	1990 - 1996	ČSÚ	1990	1992	1996	x	x	x	x
10	ekonomika	nezaměstnanost	NEZAM	Průměrná míra nezaměstnanosti v %	%	1997 - 2012	MPSV	x	x	x	1998	2002	2006	2010
11	ekonomika	nezaměstnanost	NEZAMrok	Míra dlouhodobé nezaměstnanosti (déle než 1 rok)	%	1994 - 2010	ČSÚ	1994	1994	1996	1998	2002	2006	2010

c) ukazatele charakterizující různé aspekty prostředí

Č.	Oblast	Téma	Zkratka	Popis	Jednotka	Roky	Zdroj	1990	1992	1996	1998	2002	2006	2010
12	soc. prostředí	urbanizace	MESTO	Podíl obyvatel v obcích se statutem města v %	%	1991, 2001, 2007	ČSÚ / SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2007	2007
13	soc. prostředí	stabilita osídlení	RODACI45-59_91	Rodáci - Narození v obci trvalého bydliště podle věku (45-59)	%	1991	SLDB	1991	1991	x	x	x	x	x
13	soc. prostředí	stabilita osídlení	RODACI60+_91	Rodáci - Narození v obci trvalého bydliště podle věku (60+)	%	1991	SLDB	1991	1991	x	x	x	x	x
13	soc. prostředí	stabilita osídlení	RODACI01	Rodáci - Narození v obci trvalého bydliště	%	2001	SLDB01	x	x	2001	2001	2001	2001	2001
13	soc. prostředí	stabilita osídlení	RODACI50-69_01	Rodáci - Narození v obci trvalého bydliště podle věku (50-69)	%	2001	SLDB01	x	x	2001	2001	2001	2001	2001
14	soc. prostředí	stabilita rodin	NEUPL	Podíl neúplných rodin na celkovém počtu cenzových domácností	%	1991, 2001	SLDB	1991	1991	2001	2001	2001	2001	2001
15	soc. prostředí	stabilita rodin	ROZVOD	Rozvody na 1000 obyvatel	poč. na 1000 obyv	1991 - 2010	ČSÚ	1991	1991	1996	1998	2002	2006	2010
16	soc. prostředí	stabilita rodin	NEMANZ	Děti narozené mimo manželství v % z živě narozených	%	1991 - 2010	ČSÚ	1991	1991	1996	1998	2002	2006	2010
17	soc. prostředí	stabilita rodin	POTRAT	Potraty celkem na 100 narozených	poč. na 100 naroz.	1992 - 2010	ČSÚ	1992	1992	1996	1998	2002	2006	2010
18	soc. prostředí	kriminalita	KRIM	Kriminalita - zjištěné trestné činy na 1000 obyv. středního stavu	poč. na 1000 obyv	1991 - 2010	ČSÚ	1991	1992	1996	1998	2002	2006	2010
19	soc. prostředí	kriminalita	KRIMextrem	Kriminalita II - počet trestných činů s extremistickým podtextem na 100 000 obyv. středního stavu	poč. na 100 000 obyv.	1999, 2001, 2006, 2010	MV	x	x	x	1999	2001	2006	2010

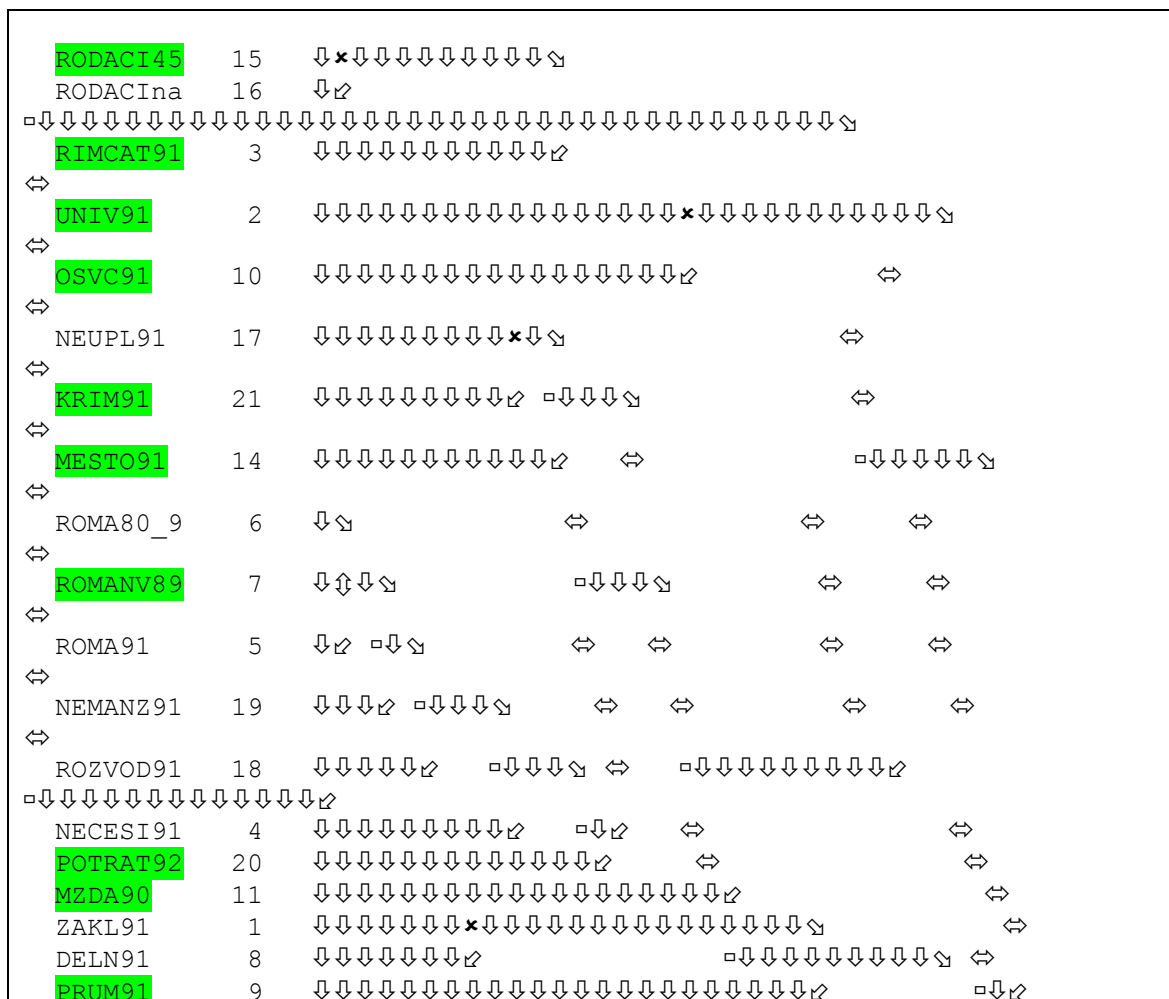
Příloha 5: Výběr nezávisle proměnných pro regresní analýzu

Tab. Výběr nezávisle proměnných na základě nejsilnějších párových korelací (r. 1990)

Vyřazená proměnná 1990	Použitá proměnná 1990	Pearsonův korelační koeficient
RODACInad60_91	RODACI45az59_91	0,953
ROMA80_91	ROMANV89	0,940
ROMA91	ROMANV89	0,881
NEMANZ91	ROMANV89	0,875
ZAKL91	UNIV91	-0,841
ROZVOD91	ROMANV89	0,797
NEUPL91	KRIM91	0,737
DELN91	UNIV91	-0,726
NECESI91	RODACI45az59_91	-0,724
	ROMANV89	
	RODACI45az59_91	-0,675

Pozn. 1: všechny uvedené korelace jsou statisticky významné na hladině významnosti $\alpha = 0,01$; **Pozn. 2:** v posledním řádku je uvedena nejsilnější korelace, při které byly v modelu použity obě proměnné

Obr.: Dendrogram shlukové analýzy pro výběr proměnných (1990)

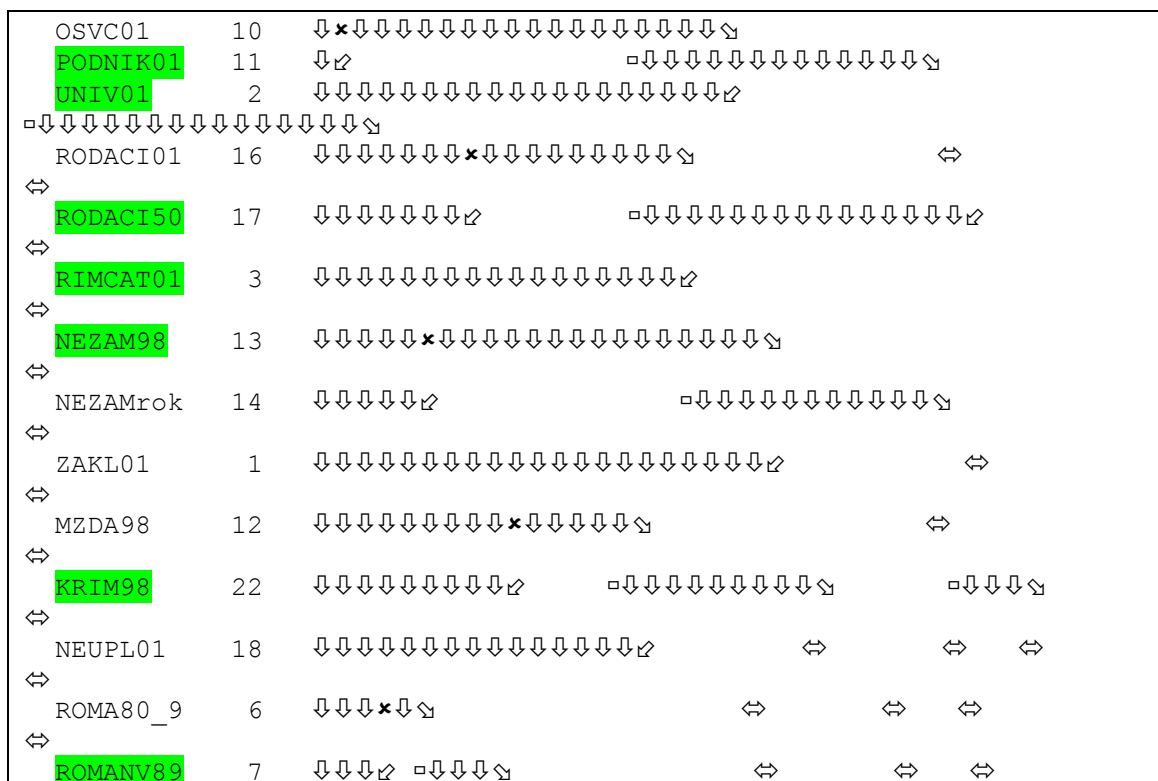

Tab. Výběr nezávisle proměnných na základě nejsilnějších párových korelací (r. 1998)

Vyřazená proměnná 1998	Použitá proměnná 1998	Pearsonův korelační koeficient
OSVC01	PODNIK01	0,993
ROMA80_91	ROMANV89	0,940
NEMANZ98	ROMANV89	0,875
NEZAMrok98	NEZAM98	0,864
RODACI01	RODACI50_69_01	0,844
ZAKL01	UNIV01	-0,805
ROZVOD98	ROMANV89	0,776
MZDA98	KRIM98	0,769
NEUPL01	KRIM98	0,728
POTRAT98	ROMANV89	0,687
ROMA01		
	NEZAM98	
	PODNIK01	-0,642

Pozn. 1: všechny uvedené korelace jsou statisticky významné na hladině významnosti $\alpha = 0,01$; **Pozn. 2:** v posledním řádku je uvedena nejsilnější korelace, při které byly v modelu použity obě proměnné

Obr.: Dendrogram shlukové analýzy pro výběr proměnných (1998)

NEMANZ98	20	↓↓↓↓↓↓↓	□↓↓↓	□↓↓↓↓↓↓↓	↔
ROZVOD98	19	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	□↓↓↓	↔	
POTRAT98	21	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	↔	↔	↔
NECESI01	4	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	↔	↔	↔
MESTO01	15	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	□↓↓↓	↔	↔
ROMA01	5	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	↔	↔	↔
VIETNAM0	8	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	↔	↔	↔
KRIMextr	23	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	↔	↔	↔
PRUM01	9	↓↓↓↓↓↓↓↓↓	↔	↔	↔

Pozn.: zvýrazněné proměnné byly použity při regresní analýze

Tab. Výběr nezávisle proměnných na základě nejsilnějších párových korelací (r. 2002)

Vyřazená proměnná 2002	Použitá proměnná 2002	Pearsonův korelační koeficient
OSVC01	PODNIK01	0,993
ROMA80_91	ROMANV89	0,940
NEZAMrok02	NEZAM02	0,891
NEMANZ02	ROMANV89	0,855
RODACI01	RODACI50_69_01	0,844
ZAKL01	UNIV01	-0,805
MZDA01	KRIM02	0,805
NEUPL01	KRIM02	0,773
POTRAT02	ROMANV89	0,757
ROZVOD02	ROMANV89	0,748
ROMA01		
	ROMANV89	-0,636
	RIMCAT01	

Pozn. 1: všechny uvedené korelace jsou statisticky významné na hladině významnosti $\alpha = 0,01$; Pozn. 2: v posledním řádku je uvedena nejsilnější korelace, při které byly v modelu použity obě proměnné

Tab. Výběr nezávisle proměnných na základě nejsilnějších párových korelací (r. 2006)

Vyřazená proměnná 2006	Použitá proměnná 2006	Pearsonův korelační koeficient
OSVC01	PODNIK01	0,993
ROMA80_91	ROMANV89	0,940
RODACI01	RODACI50_69_01	0,844
NEZAMrok06	NEZAM06	0,827

NEMANZ06	ROMANV89	0,820
ZAKL01	UNIV01	-0,805
NEUPL01	KRIM06	0,779
MZDA05	KRIM06	0,734
POTRAT06	ROMANV89	0,718
ROMA01		
	KRIM06	0,668
	MESTO07	

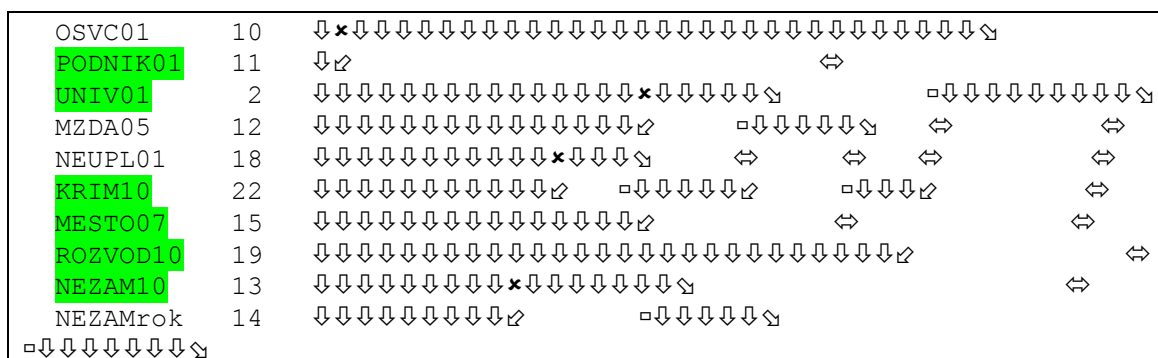
Pozn. 1: všechny uvedené korelace jsou statisticky významné na hladině významnosti $\alpha = 0,01$; **Pozn. 2:** v posledním řádku je uvedena nejsilnější korelace, při které byly v modelu použity obě proměnné

Tab. Výběr nezávisle proměnných na základě nejsilnějších párových korelací (r. 2010)

Vyřazená proměnná 2010	Použitá proměnná 2010	Pearsonův korelační koeficient
OSVC01	PODNIK01	0,993
ROMA80_91	ROMANV89	0,940
RODACI01	RODACI50_69_01	0,844
NEMANZ10	RODACI50_69_01	-0,807
ZAKL01	UNIV01	-0,805
NEZAMrok10	NEZAM10	0,789
POTRAT10	ROMANV89	0,760
NEUPL01	KRIM10	0,730
MZDA05	KRIM10	0,719
ROMA01		
	ROMANV89	-0,636
	RIMCAT01	

Pozn. 1: všechny uvedené korelace jsou statisticky významné na hladině významnosti $\alpha = 0,01$; **Pozn. 2:** v posledním řádku je uvedena nejsilnější korelace, při které byly v modelu použity obě proměnné

Obr.: Dendrogram shlukové analýzy pro výběr proměnných (2010)

ZAKL01	1	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
ROMA80_9	6	↓ ↓ ↓ ↓ * ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
ROMANV89	7	↓ ↓ ↓ ↓ ↗	↔	↔
NEMANZ10	20	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
POTRAT10	21	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↗	↔	↔
NECESI01	4	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
ROMA01	5	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
VIETNAM0	8	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
KRIMextr	23	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
PRUM01	9	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
RODACI01	16	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
RODACI50	17	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔
RIMCAT01	3	↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓ ↓	↔	↔

Pozn.: zvýrazněné proměnné byly použity při regresní analýze

Příloha 6: Výsledný soubor vysvětlujících proměnných

Tab. Výsledný soubor nezávisle proměnných vstupujících do regresních analýz pro jednotlivé volby

1990	1992	1996	1998
UNIV91	UNIV91	UNIV01	UNIV01
RIMCAT91	RIMCAT91	RIMCAT01	RIMCAT01
ROMANV89	ROMANV89	NECESI01	NECESI01
PRUM91	PRUM91	ROMANV89	ROMANV89
OSVC91	OSVC91	VIETNAM01	VIETNAM01
MZDA90	MZDA92	PRUM01	PRUM01
NEZAM90	NEZAM92	PODNIK01	PODNIK01
NEZAMrok94	NEZAMrok94	NEZAM96	NEZAM98
MESTO91	MESTO91	NEZAMrok96	MESTO01
RODACI45az59_91	RODACI45az59_91	MESTO01	RODACI50_69_01
POTRAT92	NEUPL91	RODACI50_69_01	KRIM98
KRIM91	POTRAT92	POTRAT96	KRIMextrem99
		KRIM96	
2002	2006	2010	
UNIV01	UNIV01	UNIV01	
RIMCAT01	RIMCAT01	RIMCAT01	
NECESI01	NECESI01	NECESI01	
ROMANV89	ROMANV89	ROMANV89	
VIETNAM01	VIETNAM01	VIETNAM01	

PRUM01	PRUM01	PRUM01
PODNIK01	PODNIK01	PODNIK01
NEZAM02	NEZAM06	NEZAM10
MESTO01	MESTO07	MESTO07
RODACI50_69_01	RODACI50_69_01	RODACI50_69_01
KRIM02	ROZVOD06	ROZVOD10
KRIMextrem01	KRIM06	KRIM10
	KRIMextrem06	KRIMextrem10